

પ્રેમભક્તિ—પ્રથમાંગ

દારિકાપ્રલય

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઇટ-સંસ્થા

૨૪૭૦૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૪૭૦૦ કિંમત ૩-૦-૦

ગ્રંથનામ દ્વારિડા પ્રલય

વર્ગાંક ૪-૧૪

૭૩, પાનેતર	૧૯૪૧
૭૪, હરિદર્શન	૧૯૪૨
૭૫, વેણુવિહાર	૧૯૪૨
૭૬, પ્રજાચક્ષુનાં પ્રજાચિન્દુ	૧૯૪૩
૭૭, જગત્પ્રેરણા	૧૯૪૩
૭૮, દ્વારિકાપ્રલય	૧૯૪૪

હવે પછી છપાશે

શ્રી હર્ષદેવ	અજ્ઞતા
સાગરમન્થન	ધર્મમન્થન, ભાગ ૧ લો
મહાકાવ્ય અભિનન્દનોત્સવ	ધર્મમન્થન ભાગ ૨ જો
રાસ, ભાગ ૪ થો	ગીતમંજરી, ભાગ ૨ જો
મહેરામણનાં મોતી, બીજી સેર	કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૪ થો
વિચારણા, ભાગ ૧ લો	નવાં ઉપનિષદો
વિચારણા, ભાગ ૨ જો	હરિસંહિતાના મંડળો
ચન્દ્ર અને ચન્દ્રિકા	અમરવેલ

૪૯, આપણાં સાક્ષરરત્નો, ભાગ ૨ જો	૧૯૩૫
૫૦. ગોપિકા	૧૯૩૫
૫૧. કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૩ જો	૧૯૩૫
૫૨, ગુરુદક્ષિણા	૧૯૩૫
૫૩, પુણ્યકન્યા	૧૯૩૭
૫૪, સ્નાતિકાપર્વની શિક્ષાવલ્લી	૧૯૩૭
૫૫, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૩ જો	૧૯૩૭
૫૬, મણિમહોત્સવના સાહિત્યખોજ, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૭
૫૭, મણિમહોત્સવના સાહિત્યખોજ, ભાગ ૨ જો	૧૯૩૭
૫૮, સારથી	૧૯૩૮
૫૯, લોલીંગરાજ	૧૯૩૯
૬૦, મુંબઈમાંનો મહોત્સવ	૧૯૩૯
૬૧, કુરુક્ષેત્ર, અષ્ટમ કાંડ, માયાવી સન્ધ્યા	૧૯૩૯
૬૨, મહેરામણનાં મોતી	૧૯૩૯
૬૩, કુરુક્ષેત્ર, તૃતીય કાંડ, નિર્ધાર	૧૯૪૦
૬૪, કુરુક્ષેત્ર, સપ્તમ કાંડ, ચક્રવ્યૂહ	૧૯૪૦
૬૫, કવીશ્વર દ્વલપતરામ, ભાગ ૨ જો, ઉત્તરાર્ધ	૧૯૪૦
૬૬, કર્ણાવતી	૧૯૪૦
૬૭, મોહાગણ	૧૯૪૦
૬૮, કુરુક્ષેત્ર, ષઠો કાંડ, આયુધ્યનાં દાન	૧૯૪૦
૬૯, કુરુક્ષેત્ર, નવમો કાંડ, સહોદરનાં બાણ	૧૯૪૦
૭૦, કુરુક્ષેત્ર, સમન્તપાંચક અને મહાપ્રસ્થાન	૧૯૪૦
૭૧, કુરુક્ષેત્ર, અર્પણ અને પ્રસ્તાવના	૧૯૪૦
૭૨, કવીશ્વર દ્વલપતરામ, ભાગ ૩ જો	૧૯૪૧

૨૩, સંસારમન્થન (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૪, વિશ્વગીતા (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૫, ઇન્દુકુમાર, અંક ૨ જો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૬, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૨ જો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૮
૨૭, ગીતમંજરી	૧૯૨૮
૨૮, જહાંગીર-વૃરજહાંન (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૮
૨૯, કુરુક્ષેત્ર, ચતુર્થ કાંડ, યોધપર્વણી	૧૯૨૮
૩૦, કુરુક્ષેત્ર, પંચમ કાંડ, પ્રતિજ્ઞાક્રન્ધ	૧૯૨૮
૩૧, કુરુક્ષેત્ર, એકાદશ કાંડ, શરણ્યા	૧૯૨૯
૩૨, કુરુક્ષેત્ર, દ્વિતીય કાંડ, હસ્તિનાપુરના નિર્ધોષ	૧૯૩૦
૩૩, શાહાનશાહ અકબરશાહ	૧૯૩૦
૩૪, પાંખડીઓ	૯૩૦
૩૫, કુરુક્ષેત્ર, દશમ કાંડ, કાળનો 'ઉત્ક્રાંત'	૯૩૦
૩૬, સંબોધન	૧૯૩૦
૩૭, દામ્પત્યસ્તોત્રો	૧૯૩૧
૩૮, શિક્ષાપત્રી, સમશ્લોકી	૧૯૩૧
૩૯, બાળકાવ્યો	૧૯૩૧
૪૦, ઉપનિષતપંચક	૧૯૩૧
૪૧, સંઘમિત્રા	૧૯૩૧
૪૨, પ્રસ્તાવમાળા	૧૯૩૨
૪૩, ઇન્દુકુમાર, અંક ૩ જો	૧૯૩૨
૪૪, કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૩
૪૫, ઓજ અને અગર	૧૯૩૩
૪૬, જગત્કાદમ્બરીઓમાં સરસ્વતીચન્દ્ર	૧૯૩૩
૪૭, આપણાં સાક્ષરરત્નો, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૪
૪૮, કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૨ જો, પૂર્વાર્ધ	૧૯૩૪

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાળા

પ્રથમાવૃત્તિની સાલ

૧, કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૩
૨, રાજસૂત્રોની કાવ્યત્રિપુટિ (૩ જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૩-૦૫-૧૧
૩, વસન્તોત્સવ (ચોથી આવૃત્તિ)	૧૯૦૫
૪, કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૨ જો (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૮
૫, ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો (૫ મી આવૃત્તિ)	૧૯૦૯
૬, ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧ લો (૭ મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૦
૭, ભગવદ્ગીતા, સમશ્લોકી (૩ જી આવૃત્તિ)	૧૯૧૦
૮, જયા-જયન્ત (૫ મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૪
૯, મેઘદૂત, સમશ્લોકી (૩ જી આવૃત્તિ)	૧૯૧૭
૧૦, ઉષા (૫ મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૮
૧૧, ચિત્રદર્શનો	૧૯૨૧
૧૨, રાજર્ષિ ભરત (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૨
૧૩, પ્રેમકુંજ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૨
૧૪, પ્રેમભક્તિ-ભજનાવલિ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૪
૧૫, સાહિત્યમંથન	૧૯૨૪
૧૬, ગૈણ્ણવી પોડશ ગ્રન્થો, સમશ્લોકી (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૫
૧૭, અમર પન્થનો યાત્રાળુ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૫
૧૮, શકુન્તલાનું સંભારણું (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૬
૧૯, કુરુક્ષેત્ર, પ્રથમ કાંડ, યુગપલટો	૧૯૨૬
૨૦, કુરુક્ષેત્ર, ક્ષાદશ કાંડ, મહાસુદર્શન (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૧, ઉદ્ધવોદન, (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૨, અર્ધશતાબ્દીના અનુભવબોલ (૨ જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાળા

જેઠ
દ્વારિકાપ્રલય

જ્ઞાનાલાલ દલપતરામ કવિ

ઇ. સ. ૧૯૪૪

વિ. સં. ૨૦૦૭

કાવ્યું પૂઠું: કીમત અઢી રૂપીઆ

પાકું પૂઠું: કીમત ત્રણ રૂપીઆ

કર્તાને માટે રજીસ્ટર્ડ

પ્રકાશક: ન્હાનાશાલ દલપતરામ કવિ,
એલિસ બીજી, અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૧ લી

૧૯૪૪

પ્રત ૧૦૦૦

૨૪૭૦૦

૧૯૨૭ ની સાલ પછી પ્રેમભક્તિ-અન્યમાળાના પ્રત્યેક
અન્યની પ્રત્યેક નકલ ઉપર કર્તાની દ્રુકી સહી હોય છે.

મુદ્રક અને મુદ્રણસ્થાન

ભાવલ પીતાંબર ઠક્કર, ઉપા પ્રીન્ટરી, દેવકરણ મેન્શન,
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, અમદાવાદ, નં. ૨.

હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર;
 હો ! વાંસળી વાય, શંખ પૂરે ધનધોર :
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

સાગરલહેર સમો લહેરે લહેરખડો,
 સાગર ! સમ ગંભીર;
 રત્નાકર સમો રત્નો ઉછાળતો,
 રસિયો અતે રણુધીર:
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

વૈભવ માણે તહોય જગનો જોગન્દર,
 ઋષિવરનો ભક્ત ને અધીશ;
 રાજ નહિ એ, દારિકાનો ધુરન્ધર,
 સાગરતીરનો પૃથ્વીશ :
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર!

આનન્દજ્યોત એનાં મુખકું ને આંખડી,
 આનન્દ અંગનો પમરાટ;
 પીયૂષપગલી એહ પાડે પરાગવતી,
 પીયૂષપાણી એ વિરાટ:
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર;
 હો ! વાંસળી વાય, શંખ પૂરે ધનધોર:
 હો ! માહરે સાગરિયો શિરમોર.

પ્રસ્તાવના

૪ન્દાવનના કે કુસ્ક્ષેત્રના શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રથી નિરાળું

આમાં છે શ્રી કૃષ્ણદેવનું ત્રીજું સ્વરૂપ.

૨, ૧૯૧૭ નો હુનાળો અમે ચોરવાડમાં ગાલ્યો હતો; ચોરવાડને સંજીવની છાંટનાર સાધુપુરુષ પઢિયારજીને ત્યાં. પ્રભાસક્ષેત્ર ત્યાંથી એક સ્ટેશનવા છેટે છે. પ્રભાસનો, વેરાવળનો, ચોરવાડનો, સુદામાપુરીનો, દ્વારિકાનો સાગર તો એનો એ જ-ભારતના પશ્ચિમસીમાન્તનો. અમે પ્રભાસ ગયાં; અને ત્યાં વેરાયેલી પડેલી કૃષ્ણજીવનની ઇતિરાસપગલીઓ દીઠી. કાળસાગરની દીવાદાંડી સમા સાગરસ્વામી સોમનાથનાં ખંડેર; જાદવાસ્થળીના બાણકારા બાણતો ત્યાંનો સાગરકિનારો; માછીમાર જરા એ બાણ માથું હતું એ એરકાતટના જળવાસી મહાદેવ; જેની પાળે એ બાણે કૃષ્ણદેવની ત્રિચક્રાવલિ વીધી હતી એ બાણકા સરોવર; દેહોત્સર્ગનો એ ઘાટ, હિરણ્ણની એ હરિયાળી, ત્રિવેણીનાં એ સાગરઠલવાતાં નીર; આજે એ સચેતન જેવા એમના ચેતનબોલ સાંભળ્યા. કૃષ્ણજીવનના અન્તિમ સર્ગની અમૃતાક્ષરી પૃથ્વીનાં પાનાંઓ ઉપર વિધાત્રીની વિશ્વ-લિપિમાં ત્યાં લખેલી છે તે વાંચી. તાપને સાગર શીતળ કરતો હતો.

૩, તે પછી ચૌદેક વર્ષે અમારી સદ્ગત પુત્રીનો શોક તીર્થમાં ઉતારવાને કૃષ્ણજન્માષ્ટમી ઉપર અમે સિદ્ધપુર ગયાં હતાં. શ્રી રમણલાલ જસન્તલાલ દેસાઈ ત્યારે સિદ્ધપુરમાં વહીવટદાર હતા અને એમણે અમારી મનોગમ સ્વાગતવ્યવસ્થા કીધી હતી. ધણે વર્ષે વળી મ્હેં સિદ્ધપુર જોયું. સરસ્વતીનાં આઠાં નીરનો વેગવન્તો પ્રવાહ; બિન્દુ જેવડા બિન્દુ સરોવરની ભારતમહત્તા; ઇતિહાસના

અવશેષ સમાં ઉભેલાં રૂદ્રમહાલયનાં કલામૂર્તિ તોરણો: ફરી વાર નિરખ્યાં. શીળસાતમ સિદ્ધપુરમાં કીધી હતી. કૃષ્ણજન્મભાષ્ટમીએ સિદ્ધપુરથી ત્રણેક ગાઉ વટેશ્વરની યાત્રાએ ગયાં, એ તીર્થમાં સરસ્વતીસ્નાન કીધું, અને ગુર્જરેશ્વરોના સંન્યસ્તસોહામણા એ તટનાં તેજને કાંધક કહેતાં સાંભળ્યાં- સ્કાંજે સિદ્ધપુરની તીર્થજનતા સમક્ષ કૃષ્ણજીવનનું જાહેર પ્રવચન કર્યું. એ ભગવદ્વ્યાખ્યાનના ઉપોદ્ધાતમાં-લંડનને ઓક્ષર્ડ છે એવી-સિદ્ધપુરને અણહિલપુર પાટણની શારદાપીઠ કહ્યું હતું; અન્તમાં યદુસંહાર દેહોત્સર્ગ દ્રારિકાપ્રસય કૃષ્ણનિર્ધારના પ્રભાસદ્રારિકાના ભવબીષણ કથાપ્રસંગો મિતાક્ષરોએ વર્ણવ્યા હતા. રાત્રે શ્રી. રમણલાલે કહ્યું: ‘ન્હાનાભાષા’ આજનું વ્યાખ્યાન કરુણાનીતરતું ને રૂદ્રસંહારતું હતું. પ્રજલીલા ને કુરુક્ષેત્રધોષણા-એ બન્નેયથી નિરાળું આ તો છે અલ્પજ્ઞણીતું કૃષ્ણસ્વરૂપ. લખો ને છપાવો નહિ એ ?’ કૃષ્ણજીવનના આદિકાંડમાંનો ઉદ્ધવસન્દેશ ૧૯૦૧ માં અમદાવાદની પ્રાર્થના સમાજને સંભળાવ્યો હતો; મધ્યકાંડ-માંથી કુરુક્ષેત્રનું મહાકાવ્ય ત્યારે લખાતું હતું; અન્તિમકાંડની અમૃતાક્ષરી પ્રભાસક્ષેત્રમાં સ્વયંજ્યુષ: વાંચી હતી. મસ્તકધૂધવાતા એ છેલ્લા મહાપ્રસંગો સિદ્ધપુરમાં પાછા સતેજ થયા. સ્વજનઅવસાનની શોકવાદળી, ગુર્જરેશ્વરોના રાજસંન્યાસના ગાજતા ઇતિહાસમન્ત્રો, સિદ્ધપુર તીર્થમાંની ઠાઠાંડ-કરુણાન્તક ભવ્યતાના-પ્રભાસ સમા-કાળભણકાર, દેવસ્થળીના સરસ્વતીતટના અગમ્ય દેવબોલ: એ સૌમાંથી પ્રગટેલું એ તીર્થવ્યાખ્યાન તે આ કાવ્યના આદ્યાક્ષરો. એ વ્યાખ્યાન તો ત્યારે કે પછી નથી લખાયું; પણ આટલે વર્ષે હરિવરે આ કાવ્ય લખાવ્યું છે.

૪, ૧૯૩૫ ના ડિસેમ્બરમાં હૃદયનિર્ણયતાના રોગે શરીરમાં ધર કીધા પછી હવાફેરને ને હવાફેરને માટે ત્રણ વાર અમે ચિ. અનુભાષને ત્યાં મુંબઈ જઈ આવ્યાં; ‘૩૭ ના ઓગસ્ટમાં ત્રણ માસ; ‘૩૮ ના ડિસેમ્બરમાં છ માસ; ને ‘૪૦ ના સપ્ટેમ્બરમાં આઠેક માસ. પ્રથમ વારકા

ચોપાટીપૂલ પાસે રહ્યાં હતાં; બીજી બે વાર જુહૂના સાગરકાંઠે રહ્યાં હતાં. દાકતરો, સન્મિત્રો, કુટુંબીજનોની, અને મુખ્યત્વે અનુભાષની ને મણિબાની સારવારથી ત્રણેય વેળા માંદો ગયો ને સાજો થઈને આવ્યો છું. સૌએ નિજનિજના ધર્મ પાળ્યા છે; પણ ધર્મ પાળે તે ધર્મિષ્ઠ. ત્રણેય વાર આવતી વેળાએ મ્હારી સાહિત્યોપાસનાની ઝોળી ભરીને હું લાવ્યો છું. '૩૭ માં લઇ આવ્યો હતો મુંબઈમાંના મણિમહોત્સવની વ્યાખ્યાનમાળા. '૩૯ માં જગદિતીરે મહેરામણનાં મોતી વીણ્યાં, દલપત-ચરિત્રની પૂર્ણાકૃતિ ઉજવી, કુરુક્ષેત્ર મહાકાવ્યના ત્રણ કાંડોની ધોપણુ સાગરધોપણુમાંથી નિતારી. આરતેર વર્ષે—'૩૯ ના એપ્રિલમેમાં—મહાકાવ્યનો જેમ જેમ છેડો દેખાતો ગયો તેમ તેમ મનમાં પ્રશ્ન ધોળાવા માંડ્યો કે 'પછી શું?—'હવે પછી શું?' જુહૂના મહાસાગરે ગંભીર ભાવે જાણે-ઉત્તર આપ્યો કે 'આ પછી દ્વારિકાપ્રત્યય.' શ્રીમદ્ ભાગવત મંગાવ્યું ને વાંચ્યું—વિચાર્યું. દાયકા—એ દાયકા પૂર્વેનાં સિદ્ધપુર—પ્રભાસનાં તીર્થરમરણો જાગ્યાં અને તેજસ્વી થયાં.

પ, આ વખતે અમે જુહૂકાંઠે આવ્યાં સં. ૧૯૯૬ ની ભાદરવી પૂર્ણિમાએ. પછી પખવાડિયા—એ પખવાડિયાંકને આંતરે આંતરે પાછોતરો વરસાદની ત્રણ ભારે વાદળઝડીઓ પડી ગઈ. પ્રથમના બેએક માસમાં મન્દરાડ ઓર વધ્યો; પચ્ચીશેક શેર હાડમાંસ ગળી ગયાં; દિવાળી ને એસતું વર્ષ સૌની ભારે ચિન્તામાં વીત્યાં. આરોગ્ય શોધવા જતાં અનારોગ્ય સાંપડ્યું. એ અનારોગ્યની તિથિઓમાં કાલિદાસજયન્તિ ઉજવાઇ ને મહાકાવ્યના અભિનન્દનોત્સવો ઉજવાયા. એમ કરતાં કરતાં શિયાળો તરી ઉતર્યાં ને વસન્ત બેઠી. વિશ્વમાં હૈયામાં ને દેહમાં વસન્તની ઉષ્મા આવી. શરીર-સ્વાસ્થ્યે સુધરતું ચાલ્યું; અને વસન્તપંચમીથી કવિતાના પણ ફૂવારા ફૂટ્યા. એ કાવ્યપ્રેરણાનાં પાણી ઝીલ્યાંસંભર્યાં એમાંનું એક સરોવર તે આ દ્વારિકાપ્રત્યય.

૬, દ્વારિકાપ્રલયની કથા શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશમા સ્કન્ધમાંના પહેલા અને ત્રીસમા અધ્યાયોમાં છે. આમાંના કથાભાગનું બીજું ત્હાંથી વીણેલું છે. આ વેળા જુહકાદિ અન્યો વાંચ્યા ત્હેમાં Light of Asia નું કાવ્ય ભાગતું તેથી ન્હાનું લાગ્યું; ભાગવત અને મહાભારત ભાગતાં તેથી મહામ્હોટાં લાગ્યાં. રત્નાકર સાગર સમાં ભારત ને ભાગવત કાવ્યરત્નાકરો છે.

૭, ભાષા શ્રી વિશ્વનાથ ભટ્ટ તથા ભાષા શ્રી ધ્રુમકંતુ કહે છે કે જેવું શીલ, ત્હેવું સાહિત્ય; મ્હારો તો ગુર્જર મહાપ્રબળનો દેશગાજનનો પ્રાચીન ખેલ છે કે ‘કૃવામાં હોય, તે હવાડામાં આવે.’ નિત્યનિત્યે સાગરદર્શન કરતાં અને અવિરતપણે સાગરશબ્દ સાંભળતાં સાંભળતાં સાગરકાંઈ સાગરપ્રેરણા ઝીલાય ને સાગરસ્વપ્નાં સેવાય એ સહજ ને સ્વાભાવિક છે. સાગર તો સાગરનાં જ રત્નો આપે ને? ઝીલે ત્હેમને—સૌસૌના સ્વભાવતઃ—જુહનો સાગરકાંઈ અઢળક આપે છે.

૮, માનવીજીવન એટલે પ્રારબ્ધ ને પુરુષાર્થનું સનાતન કુરક્ષેત્ર. ત્હેમાં ચે મધ્ય આયુષ્યતિથિઓમાં પ્રારબ્ધને—નિર્માણને—સંતોગયોગોને પુરુષાર્થ વેળા વેળાએ જીતે છે. પણ આયુષ્યગંગાનાં મૂળે અને અન્તે—માનવીના જન્મઅવસરે ને મૃત્યુઅવસરે તો નિર્માણ જ ચક્રવર્તી ઉભે છે. કાટી-કાટીમાં કાક જ ભીખ્મ હોય તે મહાકાળને કહે કે આજ નહિ. ઉત્તરાયન થયે આવજો. અન્યથા સકળ જગત્પ્રવાહ કાળપ્રવાહમાં જ વહી રહ્યો છે. જન્મમૃત્યુઅવસરે પુરુષાર્થ પાંગળો છે. ઋષિશાપ તો નિમિત્ત છે; યદુસંહાર દેહોત્સર્ગ દ્વારિકાપ્રલયનાં કારણોનું મહાકારણ તો છે શ્રી કૃષ્ણદેવનો ધોર—ધોર નિર્ધાર કે છાપન કાટી જાદવો છે ત્હાં સ્વધી ભૂમિભાર પૂરો ઉતારાયો નથી, અવતારહેતુ સમગ્ર સિદ્ધ થયો નથી. પોતે જ પાળ્યા, પોષ્યા, પ્રપ્રલ્લાવ્યા, ત્હેમના મહાસંહારનો પોતાનો જ એ ધોર નિર્ધાર, ઇતિહાસજગતમાં કે કાવ્યજગતમાં, બીજો જડવો દુર્લભ

છે. 'સ્રષ્ટા એ જ સંહારસ્રષ્ટા' એ તો એક બ્રહ્માંડનો સરજનહારો ને સંકેશનહારો બ્રહ્માંડનાથ. શ્રીમદ્ ભાગવત બાબે છે કે

ભૂમારારાજપૃતનાયદુભિર્નિરસ્ય
ગુપ્તૈઃ સ્વબાહુભિરચિન્ત યદ્વપ્રમેયઃ
મન્યેઽવનેર્નનુગતોઽપ્યગતં હિ મારં
યથાદવં કુલમહોશ્વિષણ્ણમાસ્તે.

નૈવાન્યતઃ પરિભવોઽસ્ય ભવેત્ કથંચિત્
મત્સંશ્રયસ્ય વિભવોન્નહનસ્ય નિત્યં;
અંતઃકલિં યદુકુલસ્ય વિધાય વેણુ-
સ્તંબસ્ય વહ્નિમિવ શાંતિમુપૈમિ ધામ.

એવં વ્યવસિતો, રાજન્ ! સત્યસંકલ્પઈશ્વરઃ
શાપવ્યાજેન વિપ્રાણાં સજઙ્ઘે સ્વકુલં વિભુઃ

ભાગવત, સ્કં. ૧૧, અ. ૧, શ્લો. ૩, ૪, ૫.

એ શ્લોકત્રયીમાં છે કૃષ્ણદેવની રુદ્રસઝરતી છતિહાસમહત્તા, અવધૂત સમી સ્વધર્મપાલનની અધોરતા, મહાનુભાવની 'સત્યસંકલ્પતા.' કૃષ્ણ-
જીવનના અંતિમ સર્ગનો એ છે વિશ્વગાજનો મન્ત્રોચ્ચાર.

હ, નિજ ષોડશગ્રન્થોમાં શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી આદેશ ઉચ્ચારી
ગયા છે કે

કૃષ્ણસેવાં સદા કુર્યાત્, માનસી સા પરા મતા.

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યના એ મહાવાક્યમાં મહારી વતી શ્લોકાર્થ ઉમેરીને વિરમું છું કે

કાવ્યરસૈ રસેશસ્ય સેવાં મન્ગે પરાત્પરામ્.

શંકરજ્યન્તિ, સં. ૧૯૯૭

નહાનાલાલ દલપતરામ ડિવિ

દ્વારિકાપ્રલય

ખંડ પહેલો, નિર્માણ

અનુક્રમણિકા

સાગરિયો શિરમોર	પાત્રું ૨૯
પ્રસ્તાવના	૧૦
ખંડ પહેલો, નિર્માણ	૧૫
ખંડ બીજો, યદુસંહાર	૪૩
ખંડ ત્રીજો, દેહોત્સર્ગ	૭૫
ખંડ ચોથો, દ્વારિકાપ્રલય	૧૦૯
ગીતાવલિ	૧૪૧

૧ હરિ ! ત્હારે કીકી-કીકીને હિન્ડોળ.

આભ ફાટ્યો

ને મંહીથી થયો ઉલ્કાપાતઃ

૪ જાણે કાળના ઝયાં અગ્નિઓ.

એ અગ્નિતણુખા હતા

દેવદેવીઓનાં નયનકિરણો;

ને વિરહાનળના તણુખા સમા

વિદાય દેતા હતા એક દેવવિમાનને.

દિશાઓ દીપાવતું, આકાશ અજવાળતું,

૧૦ વિમાનમાંથી વહતું હતું ગીત.

હરિ ! ત્હારે કીકી-કીકીને હિન્ડોળ

મન્દાકિનીનાં મહાજળ ઉછળે

—વિશ્વજલકતી ઊળઃ

૧૪ હરિ ! ત્હારે કીકી-કીકીને હિન્ડોળ.

ખીજની ચન્દ્રલેખા જેવડું

હતું એ દેવવિમાનઃ

જાણે અમાવાસ્યા આથમી

અને અમૃતની પ્રગટી પાંખડી.

પદ્મમાંથી પરાગ પ્રસ્ફુરે એવી

૨૦ મંહીથી પ્રસ્ફુરતી'તી ગીતમાધુરી.

કાન માંડીને અહાંડ સાંભળતું'તું

૨૨ દેવર્ષિ'તું એ અહમીત.

કાળનાં જળથી આઘાંડસાગર

ભરિયો લોલવિલોહ;

- નર ને નારાયણ નીર ઉછળે,
 ઝીલે ભૂગોળખગોળ :
 ૨૭ હરિ ! ત્હારે કાકી-કાકીને હિન્ડોળ.
- પાછળ દેવાયાં આલનાં ફાર
 ને પડ્યા અગમ્યના પડદાઓ.
 ૩૦ અગમનિગમનાં ગીત ગાતું વિમાન
 ઉતરતું અમૃતલોકમાંથી મૃત્યુલોકમાં.
 આહ્વાંડની સરાવલિ ઝીણુંઝીણું ગાળે
 એ વે ગાજ તો'તો તંધુર :
 મીઠડો, મનોહારી, અર્થગંભીર.
 દેવર્ષિ ડોલાવતા'તા દિશાઓને.
 ૩૬ સ્વર્ગગંગા થંભી ધડીક ગર્જતી.
- સૂર્ય ને શશિયર આરતી કરતા
 બોલે ગહનતાના બોલ;
 અસ્તોદયની આ વિશ્વલીલામાં
 ૪૦ હરિવર એક અડોલ:
- ૪૧ હરિ ! ત્હારે કાકી-કાકીને હિન્ડોળ.
 દેવોના નિર્માણ સમું
 ખરતું હવું દેવવિમાન:
 જ્યોત્ષ્ણે ખરતો તારો ખર્ચો.
 મંહી હતા દેવર્ષિ નારદ.
 ચન્દ્રમંડળ સમા વદનમંડળેથી
 નિર્જરતી'તી ગીતચન્દ્રિકા.
 મુગટની કલગી સમું એકશિખ
 માથે વિરાજતું જટામંડળ:

૫૦. જાણે બ્રહ્મરન્ધ્રની બ્રહ્મજ્યોત.
દેવદેવાંગનાઓનો સન્દેશો લેખને
૫૨. દેવર્ષિ જતા'તા પૃથ્વીયાત્રાએ.
અન્તરિક્ષનાં શર હતાં
અબરખનાં થર સરિખડાં—અપરંપાર :
જાણે પરબ્રહ્મનાં પગથિયાં.
આશાના પટ સમેો હતો આકાશપાટ.
માનવીના માનસદેશ સમેો,
સન્તોના સમાધિપ્રાન્ત સરિખડો,
ચેતનની ચિનગારીઓ વેરેલો,
૬૦. સૂક્ષ્માવ સૂક્ષ્મતરં હતો આકાશલોક.
એ હતો દેવોનો ભાગ્યદેશ.
ત્યાં પથરાતા'તા દેવોના દેવભાવ.
એ ભાવદ્રવ્યનું ભાતું ભરીને
દેવર્ષિ ઉતર્યા તેજલોકમાં.
ત્યાં ઝળકતી'તી વીજળીઓ
ને તપતા'તા ભાસ્કરો.
ચન્દ્રમાઓ ઝરતા'તા ચન્દ્રિકાનાં ઝરણાં.
એ હતો દેવોનો નયનદેશ;
ને ગૃથાયેલાં કિરણપલ્લવવન્તી ત્યાં
૭૦. વિસ્તરતી'તી ગાદ તેજઅટવીઓ.
પૃથ્વીના પગથાર હતા
હજી અન્ધારપછેડો ઓઢેલા.
કિરણજૂથ સમું દેવવિમાન
તરી ઉતર્યું એ તેજજલધિને
ને આવ્યું વાયુઝોકને આરે.

- બવની બમરીઓ સમા
 ધૂમરીએ ધૂમતા'તા ત્હાં વ'ટાળ.
 વિરાટની પાંખો સમા
 ઝંઝાનિલો ઝૂમતા ને ઝૂમતા.
 મેદિની ફૂદડી ફરતી હોય
 એવી ઉડતી'તી પાલવકાર:
 જાણે કામનાના વાયા મહાવેગ વાયુ.
 ત્હાં પથરાતી પડેલી હતી
 વિશ્વવિરાટની પલવટકરચલીઓ:
 જાણે ગિરિગહ્વરોની પરંપરા.
 દ્વરથી દીડી દેવર્ષિએ
 સરોવરપાળે કા દેવદૂહરી;
 કેશકલાપ નીચે લલાટગીલડી સમી
 ને સુવર્ણતેજમાં ન્હાતીનમતી.
 આનન્ધા, ને ઉતર્યા મેઘમાળાઓમાં.
 એ હતાં અવનીનાં અમ્બરો;
 કુંકુમવર્ણી, કેસરવર્ણી, નીલોત્પલવર્ણી.
 પૃથ્વી આવતી'તી દેવર્ષિને સત્કારવાને.
 કોકની સોનલ કારને સ્પર્શી,
 કોકની રૂપલા જાળીઓને બેદી,
 કોકની પંકજપાંખડીને વીંધી,
 દેવર્ષિએ ઝાળ'એ મેઘલોક.
 દેવર્ષિની પૂર્વપાંખે હતી ખરિતી
 ને પશ્ચિમપાંખે હતો સાગર.
 ત્હાં, આભને પૂર્વઆરે,
 સ્વર્ગસ્તસમયે દીડો સ્વર્ગોદય:

- ક્ષિતિજની પૃથ્વીપાળે વિરાજેલો
ને સહસ્ર કિરણાવલિઓ ઉછાળતો.
૧૦૪ એ હતી કૃષ્ણદેવની સુવર્ણદ્વારિકા.
અને સ્થામી પશ્ચિમપાંખે
દીઠો સહસ્રાક્ષ સૂર્યસ્ત;
પ્રચંડ, પ્રોજેક્ટવળ, સાગરસળગાવતો,
પ્રારબ્ધની ચિતા સમોવડો.
દ્વારિકાની પાછળ ઉગતો'તો અમૃતનિધિ:
પૂર્વની પૃથ્વીમાંથી જાણે પ્રગટતો.
૧૧૦ પૂર્વપશ્ચિમ ચન્દ્રસૂર્યનાં જાળડાંઓમાં
દેવર્ષિએ દીઠો ત્યાં પૃથ્વીલોકને
૧૧૨ કાળનાં પલ્લાંઓમાં તોળાતો.
દેવવિમાન 'ઉત્કૃષ્ટ' ત્યારે
પૃથ્વીવાસીઓએ જોયું કે
તારે ખર્ચો ને પડયો સાગરમાં.
૧૧૬ કોક બોલ્યું 'પૃથ્વી ફાટશે.'
એ હતો કાળનો મહાસાગર;
૧૧૮ ને તીરે વસતા'તા કૃષ્ણદેવ.
મેઘલી હતી એ પૂર્ણિમા;
૧૨૦ ને ક્ષિતિજમંડળની ઝૂલઝાલરો જેવી
ચોમેર વિરાજતી'તી મેઘપર્વતમાળ:
જગતના જાણે કિલ્લાકોટ,
પૃથ્વીની જાણે માંડેલી પાળો.
ગગનઝરખે બેઠો'તો ચન્દ્રમા:
જાણે ગિરિશિખરનો મન્દિરકળશ.
સન્મુખ ગાજતો'તો મહાસાગર

- ઘેરે અને ગેળને શબ્દે.
 આભ હતું ઉજળું અને અગમ્યવર્ણ.
 ન્હાનકડી દીસતી'તી ત્હાં દુનિયાં
 ૧૩૦ ને મહોદ્ધિના અંખાતા'તા કિનારા.
 ૧૩૧ કઠિ હતી સુવર્ણની રાજહવેલીઓ.
 એ હતી કૃષ્ણદેવની દ્વારિકા :
 સૂર્યતેજની શિખરમાળ સમોવડી;
 રત્નાકરનાં રત્નોર્થી રત્નમંડિત;
 સત્—અસત્તે। મહાસમન્વય.
 ઋષિવરો મહેમાનીએ આવતા,
 પરાક્રમીએ પ્રેરણા પીવા આવતા,
 ધનપતિઓ ધન શોધવા આવતા ત્હાં.
 મહેમાનીએ જાણે મેઘ,
 ૧૪૦ ઉદારતાએ જાણે આભ,
 સત્કારસોહાગે જાણે વસુન્ધરા:
 એવી હતી એ કૃષ્ણનગરી.
 કાક કહેતું એને જગત્પ્રેરો—
 ધરતી ત્હાં ઢળી જતી જલધિમાં.
 કને ગોમતી જળ ઉછાળતી
 ને રચતી'તી જળમન્દિરો.
 સાગર સોહામણો થતો દ્વારિકાથી.
 અન્તરિક્ષ હતું ચેતનવન્તું,
 સાગરકઠિા હતો સજ્જન.
 ૧૫૦ ધેનુઓ હતી કામદુધાઓ;
 હાથીઓ વિચરતા વડલા જેવા;
 ઘોડીલા ઉછળતા જાણે જલધિતરંગો.

- રાજમર્ગોમાં રથધ્વજો વહતા
તે જાણે પૃથ્વીપરવરતાં દેવવિમાનો.
ત્યાં ઉડતા'તા આયુધ્યના કૂવારાઓ,
ત્યાં પ્રપ્લવતી'તી સૌન્દર્યની વેલીઓ.
કૃષ્ણદેવનાં નયનામૃત ઢળતાં
ત્યાં ઉગતા આનન્દના છોડ.
લોકમન્દિરો હતા મ્હોરેલા કૂલક્યારાઓ
૧૬૦ ને મંહીથી ફેરમા'તા સંસારસુગન્ધો;
ખાટા, વરા, મીઠા, મનમોહન.
દેવમન્દિરોના દેવધ્વજો કા ગણતાં ભૂલે,
એટએટલાં હતાં મન્દિરધ્વજનાં' મહાવનો.
આધેડોએ મોહાવ્યાં'તાં કુરુક્ષેત્રને;
એટલે નગરમર્ગના સ્ફટિકપાટને
મોહવતા'તા જ્યેષ્ઠનજ્યોતિઓ.
દ્રારિકા હતી ત્યારે યૌવનનગરી.
એ પરાક્રમપુરુષો હતા
૧૭ કારમા કુરુક્ષેત્રીઓના કારમા વીરપુત્રો;
ને રૂપસુન્દરીઓ હતી ત્યાંની
જાણે અલકાની અલખેલીઓ.
જ્યેષ્ઠનજળથી છલકાતી હતી કૃષ્ણદ્રારિકા:
જાણે કૈલાસશિખરેથી ઉતારીને
સાગરતીરે સ્થાપી પેલી અલકાવતી.
૧૭૫ કૃષ્ણદેવ ત્યાં રહેતા માયાના મંડપોમાં.
સૂર્ય ફરતી ધ્રુમે છે સૂર્યજ્વાળા
એવું' ધ્રુમતું' સુદર્શન ચક્ર;
પ્રાજ્ઞજ્વળ અને પ્રારબ્ધચક્ર સમું:

- જાણે વીજળીઓનાં વમળો પલપટ્યાં.
 ૧૮૦ દેવર્ષિના દેવવિમાનને નમીપ્રણમી
 ૧૮૧ રાજમાર્ગ આપ્યો સહસ્રપાંખડી સુદર્શને,
 તરંગોની
 પરંપરા નિહાળતી,
 સાગરની પાર જોવાને મથતી,
 એકલી, અલબેલી, અગમ્યના વાધા સજેલી,
 આલના ચન્દરવા નીચે ઉભેલી યદુપુરી
 સાગરપુત્રી સમી ગાતી'તી ગીત.
 અગમ્યભેદુઓ એ સાંભળતા
 ને બ્રહ્માનન્દે આનન્દતા.
 ૧૮૫ પૃથ્વી પ્રપ્રુલ્લતી એ ગીતશબ્દે.
 ૧૮૭ હું તો હરિની દેવહંસલી.
 સાગરઝાંઝર પદે સોહામણાં રે,
 માથે તેજના કિરીટ હો !
 સ્વયંસોમ અજવાળે આંગણાં,
 મૂળ ત્રિઝાળ માંહિ મીટ હો !
 ૧૮૫ હું તો હરિની દેવહંસલી.
 એક પાંખે પૃથ્વીના પલ્લવટો રે,
 નિધિનીર બીજ પાંખ હો !
 રત્નાકરનાં મહારત્નનાં
 મહારે ખીચી લાખ-લાખ હો !
 ૨૦૦ હું તો હરિની દેવહંસલી.
 હરિના હો તે હરિજન આવજો રે,
 ઉછળે દિલના દરિયાવ હો !

મોરલી વગાડી, શંખ પૂરિયા,
હરિ ભરે હૈયાભાવ હો !
હું તો હરિની દેવહંસલી.

૨૦૬ હાં રે, હાં રે, હું તો હરિની દેવહંસલી.

નક્ષત્રમંડળ ઉડતું આવે
એવું ઉડતું આચ્યું દેવવિમાન:

૨૦૯ જાણે! દેવત્વની જ્યોત.

૨૧૦ સાગરતીરે શિખર હતું,
ને શિખરશિખરે હતું મહાવન.
વનમાં હતી હરિવરની વૃન્દાવનવાડી.
મોતીપ્રવાળની વેળુપાથર્યા વાડીપટમાં
ઉતર્યા જઈને દેવર્ષિ

અવનીના અક્ષરોને વાંચતા.
દેવર્ષિના દેવવિમાનને ત્યાં
ધેરી વળ્યા સન્ધ્યાના પરિમળો

૨૧૮ મહામાયાની આંધી સમોવડા.

એ વૃન્દાવનવાડીની વચ્ચે

૨૨૦ હતું કૃષ્ણદેવનું વિશ્વવકુઠ

આભના રંગે રંગેલું:
જાણે બ્રહ્મલોકની કાતળી પડી.
ઝરખા ઝૂલતા, અટારીઓ અજવાળતી,
ધ્વજ આદરતા, દ્વાર સત્કારતા.
આંગણે હતા એ પારિજાતકો;
ફૂલવાડીમાં ફેરતાંતાં દેવવૃક્ષો;
પદ્મવોમાં કદલોલતાંતાં દેવપંખીઓ.

- ચોમેર તગતગતી'તી તારલાની ટીપકીઓ.
 નન્દનવનથી ચે નયનનન્દિની,
 ૨૩૦ પણ પ્રેમઝરણી ગોપિકાસુની,
 હતી એ વૃન્દાવનવાડી.
 દેવ સરિખડા વિરાજતા'તા કૃષ્ણદેવ
 ૨૩૩ ગહનતાની કુંજ સમા એ વિશ્વવૈકુંઠમાં.
 દેવર્ષિએ રણકાવ્યો દેવતાંબુર
 કે 'આવ્યો છું દેવલોકમાંથી દર્શને.'
 એ હતો ભક્તનો ભાવરણકો.
 કૃષ્ણદેવે પારખી દેવસુરાવલિ,
 દેવપગલે ધાયા દ્વારદેશમાં,
 ને ભગવાન બેઠ્યા ભકતવરને;
 ૨૪૦ જાણે કાટીકિરણી સુર્યદેવે
 ૨૪૧ સતકારી પોડશન્યોત આરતી.
 'કૃપા કીધી, દેવર્ષિ !
 છો તો પ્રસન્નચિત્ત ને ?
 ૨૪૪ : દેવલોક તો છે આનન્દહુલ્લાસતો ને ?
 સોનવેલમઢયા હાથીદાંતના પાયાળું
 અગરચન્દનનું હતું સિંહાસન.
 ઉપર હતી હારશણુગારની ચાદર :
 જાણે સુગન્ધ ને સુન્દરતાની વેલો.
 બહાંચબેલડીએ ત્યાં બેસાડતાં
 ૨૫૦ પૂછ્યું એ શ્રી કૃષ્ણદેવે.
 ગૃહલક્ષ્મી સમી રાજલક્ષ્મીઓ નમીને
 સિધાવી દેવર્ષિની આતિથ્યસામગ્રીએ
 દેવર્ષિના કસ્યાણબોલ ઝીલતી ઝીલતી :

- ૨૫૬ જાણે ચન્દનની વેલીઓ ચાલી.
ભગવાનને યે હસાવતીહલસાવતી'તી
મહામાયાની એ કાઠીલી કુંવરીઓ.
'અન્નાદયા હશે, પ્રભો !
દેવલોકમાંથી આવું છું
ને લાવ્યો છું દેવસન્દેશ.
૨૬૦ દેવો દ્વભાયા છે એટલો દાઝ્યો છું.
વૈકુંઠવાસીઓને શો છે અપરાધ હવે ?
સ્વર્ગ છોડ્યે સૌકા સવાયો થયો.
વણદઝાડયા વીતે ખરા
સવાસો-સવાસો વર્ષના વિરહો ?
૨૬૫ પૂછાવ્યું છે કે કંઠારે પધારો છો ?
ખિન્ન મુદ્રાએ બોલ્યા દેવર્ષિ.
૨૬૭ પાંપણોની પાછળ હતાં પાણી.
'તફરે તદ્વન્તિકે, નારદ !
હું કાનાથી આધે છું ?
૨૭૦ હૈયાથી યે સમીપમાં નથી હું ?
ને થોડા હતા પૃથ્વીના ભાર ?
દેવોએ નથી દીઠા એ ?
પ્રચંડ પહાડો પડ્યા હતા—
૨૭૪ પાપના પહાડો પૃથ્વી ઉપર.'
'પોપચાંને પડદે ચીતર્યા છો;
તહો યે દષ્ટિ છે દર્શનસૂત્રી.
ને મહારાજ ! પૃથ્વી નથી નગુણી ?
સિધાવશો કે પાછળ એની એ.
ત્રિલોકી ધૂમી વળ્યો છું,

- ૨૮૦ કંટકંટલા લીધા અવતારો ?
તહો ચે ઉલેચી રહ્યા અન્ધકારને ?
સહેલા હશે અવનીના ઉદ્ધાર ?
—પ્રભુને ચે ?
- ૨૮૪ ને સાક્ષીમાં દેવર્ષિએ રણકાવ્યો દેવતંત્ર.
એ પ્રશ્ન નહોતો; પોકાર હતો,
‘પરિત્રાણાય સાધૂનાં
વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્,
ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય
સંભવામિ યુગેયુગે.’
- ૨૯૦ દેવેથી અન્નણ્યું છે એ ? નારદ !
વીણીને આપ મહારી આળસઘડીઓ
કે ઉંશેટું કંગોટું એમને જલધિજલમાં.
કૃષ્ણદેવે કીધો બ્રહ્મધોષ :
- ૨૯૪ જાણે સાગર બોલ્યો.
‘ભાર ઉતાર્યો ભૂમિને, ભગવન !
કુરુક્ષેત્ર ખેલાઈ ગયું;
હરતનાપુરે ચ્હડ્યો ધર્મધ્વજ;
અને પ્રવર્ત્યો યુધિષ્ઠિરશક.
તહો ચે હજી—’
- ૩૦૦ ‘પણ કલિના ભાર ભરાય છે પાછા.’
‘પણ સવા-સવા સદીથી
- ૩૦૨ નયનાનન્દસૂનાં છે નયનો.’
- ૩૦૩ ‘તો દુનિયાંને કરવી છે દર્શનસૂની ?
‘આંખ છે પૃથ્વીના પત્થરોને ?
‘કંટલાક પારખ્યા પૃથ્વીએ પ્રભુને ?
હા; પાંડવોએ જાણ્યા’તા જગદીશ;

- ને કાંધી'તી અગ્રપૂજા રાજમંડળમાં.
પણ મહારાજ ! શું સાંભળ્યું આ ?
શ્રવણો ના પાડે છે સુણવાની.
- ૩૧૦ કૃષ્ણનગરીમાં ઋષિવરોનાં અપમાન !
૩૧૧ સ્વરજ પશ્ચિમમાં ઉગ્યો કે શું ?
- ‘હા, નારદ ! હા;
પશ્ચિમમાં ઉગ્યો પ્રારબ્ધનો સ્વય.
સાગર વિલોપશે સુવર્ણદ્વારિકાને.
સાંભળ્યો ઋષિવરોનો શાપ;
ને વણુબોલી સાંભળું છું
આવન્તી દ્વારિકાસંકલનની પગલીઓ:
છપ્પનકોટી જાદવકુળનો સત્યાનાશ.
- ૩૧૯ મ્હારે જ સાંભ;—છપ્પરપગો.’
૩૨૦ કૃષ્ણદેવે જોયું દ્વારિકા બણી.
અગ્નિચિતા સમે હિંગળોકિયો
ઉગતો'તો માથે પૂર્ણિમાનો ચન્દ્રમા.
- ૩૨૩ દ્વારિકા ઝીલતી'તી ચન્દ્રનીના અગ્નિ.
‘પૃથ્વી યે સંકેલારો ત્હારે.
૩૨૫ સાંભની શિક્ષા સંસારને ?’
‘ના, દેવર્ષિ ! ના;
એકલો ન્હોતો સાંભ.
એકલાં છે આ સાગરમોજાઓ ?
કે એકલી છે ગિરિમાથેની ગિરિશિલાઓ ?
- ૩૩૦ યાદવકુળ બાર છે પૃથ્વીનો આજ.
યાદવકુળને નથી સંયમપાળ,
યાદવકુળને નથી નિગ્રહદોરી.

- યાદવો છે કૃષ્ણકવચાળા.
 ને દારિકા સંકલારો ત્હો યે
 નહિ સંકલાય પૃથ્વીવિસ્તાર.
 ૩૩૬ દુનિયાં મ્હોટી છે દારિકાથી.
 ‘દારિકા સંકલારો’ સાંભળીને
 થરથરતું તું, કૃષ્ણમન્દિરતું અન્તારક્ષ,
 ને ડોલતું તું અવિચળ દેવસિંહાસન.
 ૩૪૦ પ્રથમ વારકું સાંભળું તું જગત
 ૩૪૧ નિર્માણની એ મહાવાણી.
 ‘અમારે તો, ભગવન્ !
 દારિકા મ્હોટી છે દુનિયાંથી :
 ત્હાં વસે છે વિશ્વંભરનાથ.
 ખે-ખે છે દેવદાસો દારિકાને :
 સુદર્શનની ને કૃષ્ણદેવની.
 ૩૪૭ દારિકા અમ્મર છે અવનીમાં.’
 દેવર્ષિ પેખતા’તા દેવત્વને
 ને ઉચ્ચરતા’તા દેવસત્યો :
 ૩૫૦ જાણે હેતના હીરા વેર્ષા.
 ૩૫૧ જગત શણુગારાતું એ શબ્દસત્ત્વે.
 ‘દેવત્વને વાંચ છ, નારદ !
 એવા વાંચ ઇતિહાસોને.
 ઇતિહાસો છે વિશ્વસત્યોના રત્નભંડાર.
 નિર્માણે છોડ્યાં છે કાંઈને યે ?
 જગત જન્મે છે જન્મેત્રી લખાવીને.
 છઠ્ઠીએ લખે છે વિધાત્રી
 સૌના છઠ્ઠીના લેખ.

- ૩૬૦ કુરુક્ષેત્રની તિથિએ બેટો છે કલિ;
ને કલિની કલગીએ છે ભદ્રવો.
ભદ્રવો છે જોબનઉન્મત્ત;
ભદ્રવો છે કૃષ્ણઉન્માદીલા.
સન્તાપ્યા'તા સુદામાજીને ય તે.
સુદામાજીએ વરસાવી'તી હાસ્યચન્દની;
દુર્વાસાએ છાંટયા શાપના અંગાર.
ભણુતાં ભૂમ્યાં છે ભવવાસીઓ મ્હને.
હું તો છું બ્રહ્મામન્ત્રની ઢાલ
ને અબ્રહ્મણ્યનો કાળ.
સાંભળી તો છે ને, નારદ!
૩૭૦ દ્રારિકાની સ્થાપનકથા ?
કૃષ્ણદેવને સાંભરી આવ્યાં
યૌવનદેશ ને આથમેલી તિથિઓ.
આંખમાં ઉભો સુનો એ સાગરકાઠિા-
મહાસાગરનો વિજનતાનો વગરો.
ને ઉછળતી એ નિર્જન તરંગાળલિઓ.
દ્વર-દ્વરના સાંભર્યા દિવસો;
૩૭૭ ને દ્રારિકેશ માંડી દ્રારિકાસ્થાપનકથા.
'ધૃણધૃ'ધળો હતો એ દિન
ને મૃત્યુના ચઢી આવ્યા'તા મેધ
૩૮૦ કાલિન્દીના 'કાળધરાને કાઠિં
વિધાત્રીએ વાંઝ્યાં ભવનાં ભવિષ્ય
ને કાધો આઝાટ'કાર
કે સ્થાપો નવનગરીની હવેલીઓ;
આઘે આઘે, જગતને છેડલે.

- હારથી આ કહેવાયો જગત્તેડો.
 દેવોએ જોયા જોષ,
 વિશ્વકર્માએ પારખ્યા પૃથ્વિપગથાર.
 પૃથ્વીની પરવાડ શોધી,
 ને શોધ્યો સાગરધરતીનો સંગમઘાટ.
 ૩૯૦ મહને સોભયું સૃષ્ટિનું સૃજનપર્વ,
 ને સાગરકઠિ ચીતર્યો સૃજનનકશો.
 વનરાઇની હરિયાળીથી બાંધેલો
 સોરઠનો છે સોહામણો સાગરકઠિઃ
 વનરાઇમાં ત્યાં વસાવી કૃષ્ણનગરી.
 સ્વરજમાળાઓ સમાં માંડ્યાં પરાંઓ,
 ને સૂર્યચન્દ્ર સરિખડી રાજહવેલીઓ.
 મથુરા સંકેલી ને દ્વારિકા સ્થાપી.
 સોનાં ઢોળ્યાં સાગરઆરે
 ને રત્નો જડ્યાં કાંગરેકાંગરે:
 ૪૦૦ જણે પૃથ્વીમાં વસાવ્યું ન્હાનકડું વૈકુંઠ.
 માનવી માટે એમ ઉતાર્યું નન્દનવન.
 નારદ! એક થઈતી આગાહી ત્યારે.
 ખીલી વાગી શેષમણિમાં.
 મણિજ્યોતના કૂટયા કૂવારાઓ
 ને શેષમંડળ આવ્યું ચાચનાએ.
 કહ્યું સો વર્ષે આવજો;
 ધર્મરાજ આપશે ધર્મજ્ઞા
 સુવર્ણદ્વારિકાના સંકેલનની.
 આધું નથી, નારદ!
 ૪૧૦ એ શતાબ્દીપર્વ.'

- ‘ત્હારે કહોને કે
નિર્ધાર કીધો છે દ્વારિકાસંકલનનો.
આયુષ્યની બાંધી છે પાળ;
ને એ પાળ નિરખાઈ ક્ષિતિજપાળે.
૪૧૫ દેવો વાટ જૂવે છે દેવધાટે.’
- ‘નારદ! દ્વારિકાને સરજી હતી મહે’
સૃજનવિસ્તાર વિસ્તારવાને.
સૃજનનો નકશો હતો દ્વારિકાનો નકશો,
સૃજનનાં તેજ હતાં દ્વારિકાનાં તેજ.
૪૨૦ સત્યલોક, તેજલોક, અમૃતલોક,
સૂર્યમંડળ, ચન્દ્રમંડળ, સ્વર્ગગંગા
સ્થાપ્યાંતાં સુદર્શનજાયામાં.
એમનાં આલુઆલુ કીધાં જાદવોએ,
ને આલુઓને ઉજાળ્યાં આભમાં.
આભ પી ગયું એ સૃજનઆલુઓને.
જૂઓ ને વાંચો, દેવર્ષિજી !
જાદવલખ્યા આભમાંના અક્ષરો.
જગત્પ્રોતિધિઓ સૌ વાંચે છે એ.
પિંડારક ક્ષેત્ર છે પુણ્યતીર્થ;
૪૩૦ ને પુણ્યક્ષેત્રનો પડ્યો છે પોકાર.’
- દેવોના દેવર્ષિએ
ગોખમાંથી જોયું ગગનમંડળમાં,
ને સાગરની જળપાળની પાછળ.
આદ્યે-આદ્યે, ત્યાં, જલધિની જળપાળે,
પ્રગટ્યો ને હોલવાયો એક ભડકો,
હોમજવાળા જોવો અગ્નિમુખો.

- દેવર્ષિએ જાણ્યું વીજળી ઝળકી.
 દેવ ને દેવર્ષિ ગયા ઝૂલતા ઝરખામાં.
 દ્વારિકાનાં રત્નો ઉખાડી ઉખાડીને
 જાણે વેરાતાં હોયને સાગરજળમાં,
 એવા અહાંડગુફામાં આથમતા'તા તારલાઓ.
- ૪૪૨ યોગ હતો કાળયોગનો.
 વળી ભલ્લક્યો પેસો ભડકો,
 ને હોલવાયો સાગરની ક્ષિતિજપાળે;
 અને સમાયો જઇને
- ૪૪૬ અગોચરનાં કો ગુફાગહ્વરમાં.
 'એ છે વડવાનળની ઝાળ;
 જાણે અગ્નિમુખ ઉધાડ્યું સાગરે.
- ૪૪૮ 'પાણી બાળશે, તો હોવલશે કોણુ ?'
 ૪૪૯ 'નીરને ઠારશે નારાયણુ.
- ૪૫૧ પ્રતિપદાથી પેખાય છે, નારદ ! એ.'
 ૪૫૨ દેવર્ષિ નિહાળતા'તા ઘેરાતો ગોરંભો.
 'રહમણુ' છુ એમના અર્થમર્મ.
- આભલખેલા વાંચ્યા અક્ષરો.
 પણ સાંભળ્યો ભગવન ! સાગરને ?
 ૪૫૬ સાગર બોલે છે પાતાળના બોલ.'
- 'હા, નારદ ! હા;
 જલધિ કાતરી ખાય છે જગતને.
 પાથર્યા સાગરપગથારને જો.
- ૪૬૦ જાણે જગત્કાતરતી કરવતધારે હોયને,
 એવી ઉછળે છે તરંગપર પરાઓ.
 આજે છે વપંછીની ભગ્તી;

- ને પર્વભરતી બોલે છે
પર્વણીના બોલ;
ભયંકર, ભવભેદક, પાતાળમુખા—
૪૬૬ ‘પૃથ્વી ફાટશે.’
‘પૃથ્વી ફાટશે, પ્રભો !
૪૬૮ તો ક્યાં ઉભરે માનવવંશ ?’
‘મહારા હૈયામાં.
૪૭૦ નારદ ! નથી જાણતો તું ?
જન્મ સંગાથે જ જન્મે છે મૃત્યુ.
છેડે છે—છેડે
અહ્માંડના મહાવિસ્તારને .યે.
૪૭૪ અહ્મ લલરે છે અહ્માંડને છેડે.’
દેવ ને દેવર્ષિ
૪૭૬ અરૂપે ઉભા’તા ને સાગરને જોતા’તા.
‘હા, ભગવન્ !
અનન્ત છે એક પરબ્રહ્મ.
પણ નિર્માણના અક્ષરોને
૪૮૦ લખે છે કોની લેખિની ?—
૪૮૧ દૈવની કે માનવઆળની ?’
‘લખે છે માનવલેખિની,
પણ વિધાત્રીનાં કુંકુમરંગે.
વિશ્વઆળ ને વિશ્વનિયમાવલિ
લખે છે જગતની જન્મોતરી.
ગેયની ગહનતાનાં કેસરથી
માનવી લખે છે નિજ નિર્માણ :
જાણે અબોલ વાણીના બોલ.

- ૪૯૦ લોકલોકની પગલીઓ પડે છે
કાળની વિશ્વપાથરી વેળુમાં.
લેખિનીને અગ્રે એસે છે
ને ઘેરે નીરે લખે છે વિધાત્રી;
વલુલુસાતી લિપિથી લખે છે.
પુરુષાર્થના પરાક્રમીઓ
એ અક્ષરો સુધારેવધારે.
જગત છે જોગન્દર જેવું:
જાગે-જાગે, ને પડે સમાધિમાં.
સોએ ભોગવવાનાં છે અહ્મનિર્માણ.
છટ્ટીના લેખકાર્યા માર્ગે બહુધા
૫૦૦ જીવનઝહેણુ વહે છે જનતાનાં.
જો, નારદ ! જળા ફાટે છે;
ને જળમાંથી ઉછળે છે
વડવાનળની એ ઝાળ.
૫૦૪ અગ્નિ માગે છે ઇન્ધણું.
વીજળીઓ અગમગી રહી દિશાવનોમાં.
ને વીજળવાળા ઉડે ને અજવાળે
એવા અજવાળાતા મેઘમહેલો :
જાણે ઉગી ખીજ
૫૦૯ અન્તરિક્ષવાસી સુવર્ણદ્રારિકા.
૫૧૦ ‘મહારાજ ! દુનિયાં બળે છે દવમાં;
૫૧૧ ને પ્રલય પરખાય છે પાસે.’
‘ક્યાં ભોગવશે સહુ.
જોતો નથી, નારદ ! કે
જગત ઢોળાય છે જલધિમાં ?

એક છે તારિકા-મોહિનીસ્વરૂપા;
 ને એક છે નક્ષત્ર-ભેરવમૂર્તિ.
 દ્વિશાસુધ્યાં આવી વસ્ત્રાં છે દ્વારિકામાં ;
 જાણે વનનાં વનેરૂએ
 કે પાંખકાપ્યાં પંખિડાં.

૫૨૦ ઉડવું તો છે આભલપાર,
 પણ ઉડાતું નથી આભમાં ચે.
 આત્મા ચૂંગળાઇ ગયો છે એમનો.
 જો! ખોટી પાળો વૃદ્ધો,
 જીર્ણ સૌ જગશે જગતનું.
 જ્ઞાતાંઓનાં ચે શય તો છે બાળવાને ને !
 પણ સૂઝા ભેયું લીધું ચે બાળે છે આ તો.
 એ છે પૂજ્ય જ્યેષ્ઠનૃસિંહાંઓનાં.
 તારિકાએ નરને સખવ્યો છે નારીસ્વાંગ,
 નક્ષત્રે નારીના સરખ્યા છે નર.

૫૩૦ એક છે નારીદ્રોહી નર
 ને બીજી છે નરદ્રોહી નાર.
 બન્નેએ બાંધી ત્રાંસળી સાંબને.
 એ ત્રાંસળીમાં પડ્યો હતો
 સુદર્શન ચક્રનો પડછાયો.
 એ બે છે યદુનગરીનાં
 ભેરવ ને ભેરવણી.
 નક્ષત્રતારિકાએ ઉતાર્યા છે
 દ્વારિકાશિરે ઋષિવરોના શાપ.
 બ્રાહ્મણની અવહેલના

૫૪૦ એ છે બ્રહ્મની અવહેલના.'

- ‘એ શાપ, મહારાજ !
 ન નિવારાય-નિવારો તો ?
 ૫૪૩ દ્વારિકા શોભા છે સાગરની.’
 ‘દ્વારિકાવિહોણો કે દ્વારિકાસોહામણો
 રત્નાકર રણિયામણો છે સદા.
 જો ! એ ઉછાળે છે નિજ હૈયાભાવ.
 ગણુ એ તરંગમાળાને
 ને તરંગતરંગના જલકણોને.
 ગણુતાં ભૂલીશ, નારદ !
 ૫૫૦ સાગરના પરમાણુઓ તું.’
 સંસારની કરચલીઓ સમા
 પલપલતા’તા સાગરના તરંગો.
 ક્યાંક ચન્દ્ર કરતો ચન્દ્રિકાચમકતા,
 ક્યાંક મેઘ કરતો મેઘશામળા.
 પડતી રાત્રિના અન્ધકારમાં
 સાગર હતો પડતી રાત્રિ સમે :
 શામળો, ઉછળતો, અફાટ, ને ધનધોર.
 ભાગ્યાક્ષરો સમી અણુઉકલતી
 તરંગોની હતી જળલિપિ.
 ૫૬૦ ગેય બોલતી’તી ગહનતાને શબ્દે;
 દેવો સહમજતા એ બ્રહ્મબોલ.
 ૫૬૨ વિશ્વધૂમ્મટ સમે દીસતો’તો દિગન્ત.
 ‘મહારાજ ! દૂત આવ્યો છે;
 ને આજ્ઞા માગે છે દર્શનની.’
 દેવમન્દિરની ધંટડી વાગે
 એવું અમૃતમધુરં

- બોલી અન્તઃપુરની પ્રતિહારિણી :
એવી મીઠી રણુકે છે
૫૬૯ દેવાંગનાઓની વીણાઓ.
૫૭૦ ‘કહેજે’ કે આવે;
દેવર્ષિનાં યે થશે દર્શન.
—ને જો ! ગાતાં નહિ
નિત્યનાં શયનગીતો આજ.
આજ રાત્રિને રણુકાવશે
દેવર્ષિનો દેવતંબુર.
૫૭૬ દુનિયાંને આજની છે દેવરાત્રિ.’
ક્ષણેકમાં આવ્યો જાદવજોધ.
સ્કન્ધે ઢળકતાં’તાં ચાપખાણ;
માથે ડોલતી’તી કૃલકલગી;
૫૮૦ અંગોમાંથી ઢોળાતાં’તાં જોખનજોમઃ
જાણે ખલાળશે પૃથ્વીને.
૫૮૨ નમ્યો; પ્રણમ્યો; ને ઉચ્ચર્યો:
‘જય હો જહુનાથનો.
યદુમંડળ ખેડું છે સાગરઆરે;
સુધર્મા સભા ત્યાં મળી છે આજ;
અને આજા માગે છે દેવ કને
પ્રભાસક્ષેત્રમાં તીર્થસ્નાનની
૫૮૮ આવન્તી અમાવાસ્યાના સૂર્યગ્રહણે.’
નારાયણે જોયું નીરમાં,
૫૯૦ ને નીરને સાંભળ્યાં બોલાવતાં.
૫૯૧ સાગર ઉછાળતો’તો જળછોગલાં.
‘સંકટ છે શુભનો.

- પણ છેડતા નહિ સાગરને.
હમણાં હમણાં પલટી છે વરઘો,
ને સાગર છે કાળકરકણો.
ને કહેજો યાદવસંઘને કે
તીર્થમાં સાધુવેશે જવાય:
શસ્ત્રઅસ્ત્ર ઉતારીને જળે શસ્ત્રધારીઓ.
સોમદેવ છે સૌમ્યમૂર્તિ.’
- ૫૯૯
૬૦૦ હરિવરે ઉચ્ચારી આજ્ઞાધંટાઓ.
‘પ્રભુ પોતે નહિ પધારે?’
મસ્તક નામી પૂજ્યું યદુસેનાનીએ.
એ વીર મસ્તકે હતાં
- ૬૦૪ કેસરચન્દનનાં અર્ચન.
‘જ્યાં જાવો, ત્યાં જાવો;’
યદુનન્દન ખોલ્યા અગમ્યની વાણ.
‘ને આ છે ખત્રાસ સૂર્યગ્રહણ.
આવરશે સમગ્ર સૂર્યને ને આભને.
- ૬૦૯ અનભેમાં વસજો સૌ.’
૬૧૦ જાદવજોધે પદમાં ધર્યો યદુધ્વજ;
પ્રભુઓ; ને ગયો જોખનપગલીએ
છોગલાં ઉછાળતો છોગાળો:
જાણે રેવતાચળની શિલા,
૬૧૪ જાણે ગોમતીનો મહામોજ.
‘રાત્રિ ગાજે છે, નારદ !
નયન ભરી લે સાગરદર્શને
કે જમ્પે શયનગૃહમાં.
ત્યાં ગાજે તહારાં સાગરગંભીરાં દેવગીત.

- ૬૧૯ જો આ ભવભીષણુ જળચક્ર.
 ૬૨૦ કુંગરીઓ વચ્ચેના સરોવર સમે
 મેઘમાળાઘેરો લહરતો'તો સાગર;
 ગહન, ગંભીર, આભશામળો.
 ૬૨૩ નારદનાં નયનોએ કીધાં દર્શનપાન,
 'ભયંકર છે સાગરની વનગુફાઓ.
 ભમતી ભૂતાવળ સમા
 ધૂમે છે જળમોગ્ન'ઓ;
 ને નાયતાં નયને નિરખે છે
 નરલોકના નયનવિસ્તારને.'
 ૬૨૬ દેવર્ષિ વધા દેવશબ્દે.
 ૬૩૦ 'ને સાંભળ્યું એ સાગરગીત ?
 સાગર ખોલે છે આજ અહ્યખોલ.
 વગાડ તંબૂર, પૂર મંહી સૂર.
 ૬૩૩ દેવતંબૂરસૂનું છે સાગરગીત.'
 દેવર્ષિએ છેડ્યો દેવતંબૂર
 ને સૂરાવલિ નાંખી રાત્રિધુમ્મટમાં.
 અન્દરના ને ઉપરના એ સ્વરોદયે
 ગભીર ગાજતો'તો સાગર.
 મેઘમાળા સંભરતી ને પૃથ્વી પી જતી
 મહાસાગરનું એ મહાગીત.
 ૬૪૦ રજની નીતરતી હતી નીરમાં.
 ૬૪૧ સકલ આ અહ્યચક્રનાં ચક્ર.
 ગિરિગહ્વર સમ મુખ ઉઘાડે
 વિરાટગુફા ધનધોર;
 સર્વમેધના શંખ કૂંકાયા

જળથળ ઝાકમજોર :

૬૪૬ સકળ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

પરબ્રહ્મનાં પદતલ સરિખાં

ફાટે જો ! પાતાળ;

પલકબલકમાં ભરમ કરે એ

૬૫૦ રુદ્ર નયનની ઝાળ :

૬૫૧ સકળ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

વીજદન્તુડીને દન્તે દન્તે

લખ્યાં મહાનિર્માણ;

પ્રલયઅગ્નિની શિખાશિખાએ

વિશ્વવ્યાપી કદમાણ:

સકળ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

૬૫૭ સકળ આ—

‘સાંભળ છ સાગરના શબ્દ ?

જો, કે ન જો, નારદ !

૬૬૦ આભ જળે હોલવાય છે.’

‘અવળવાણી છે વિશ્વની.

ચન્દ્ર મેઘ વરસે છે, પ્રભો !

ને મેઘ વરસે છે ચન્દ્રિકા.

અવનની આ છે પરિપૂર્ણિમા.

તરંગ—તરંગ ખોલે છે, મહારાજ !

૬૬૬ ‘નિર્માણ’, ‘નિર્માણ’, ‘નિર્માણ.’

કૃષ્ણદેવ એમ ઉજવતા હતા

૬૬૮ દ્વારિકાનો સર્વમેધ યજ્ઞ.

દ્વારિકાપ્રભય

ખંડ બીજો, ચતુસંહાર

- એ હતું મહેશ્વરનું મન્દિર;
 અગમનિગમને ઉચ્ચરતું,
 આભ ને સાગરના વેદો વાંચતું;
 જાણે ઉતારી આપ્યું એક કૈલાસશિખર
 અને સ્થાપ્યું સનાતનતાના સાગરકંઠિ.
 મંહી વસતા'તા સાગરસ્વામી,
 સ્વયંભૂ જ્યોતિર્લિંગ સોમનાથ;
 મહેશ, સદાશિવ, મૂર્તિમન્ત મંગલતા.
 મહેશ મટાડતા'તા દેવોના યે ક્ષયને.
 ૧૦ સારી પૃથ્વી પધારતી ત્હાં પૂજનાર્થે.
 ત્હાં થતો પૃથ્વીસાગરનો સંગમ;
 ત્હાં વિરાજતા હતા
 ૧૩ અસાધ્યના યે સિદ્ધિનાથ.
 અને આ હતી
 ખગ્રાસગ્રહણની ગગનધેરી તિથિ.
 એ તિથિએ પૃથ્વી સૂર્ય ને ચન્દ્ર,
 બ્રહ્માંડક્રકડીનાં તરપાંખડાં,
 ૧૮ ઉભવાનાં હતાં એક ગગનરેખામાં.
 અડધેરોક ઉતર્યો હતો
 ૨૦ અમાવાસ્યાની સ્થવારનો ખીજો પ્રહર.
 સૂર્ય ચહડતો'તો આભઝરૂખે,
 ને સૃષ્ટિ થતી'તી ચેતનવન્તી.
 તેજમાં જામતું'તું જોમ,
 પણ વહતાં'તાં ઉલટદિશામાં.
 એ દિવસ હતો મહાસંહારનો;
 એ પ્રહર હતો મહાચેતનનો.

- સદાશિવ છે સંહારસ્વામી.
૨૮ મૃત્યુને અમૃત માને છે મહેશ્વર.
સ્થવારે પોપત્યું ઉઘાડ્યું ત્હાં તો
- ૩૦ યદુકુમારો આવ્યા પ્રભાસની પાળે
ને જગાડ્યો મહાસાગરને.
હાથહાથ ઉછળતા ધારીની
ધમધમતી'તી ધૂધરમાળાઓ;
પંખીપંખાળા અશ્વરાજેની
ફરફરતી'તી ધનપતાકાઓ.
તરંગાવળ સમી હોલતી લાથીઓની હેલાર.
રથોના ઝાંઝરઝમકારથી
ઝમઝમી ઉઠ્યાં'તાં મહાવનો
ને મહોરો ઉડી'તી લીલી નાથેર.
- ૪૦ યદુકુળ આવ્યું'તું આજ સાગરસ્નાને.
પ્રભાસના સાગરઆરે 'ઉત્થુ'
- છપ્પનકુળ જાદુવોનું જ્યથઃ
- ૪૩ જાણે દ્વારિકા પધારી પ્રભાસમાં.
સાગરના આરમાની પલવટને
મુકી હોય લીલમની કાર,
સાગરપાળની કાર બાંધીને
એવી પડી'તી વનવાટિકાઓ
- ૪૮ દૂર-દૂર પશ્ચીમાં ઢોળાધ જતી.
ને ચાલતી ફૂલવાડી સમી
- ૫૦ એક દૂકડી આવી યદુયૌવનની.
વેરાતી ફૂલપાંખડીઓ સમાં
એમનાં નિર્ઝરતાં નયનબાણો

શારતાં'તાં સ્વર્થકિરણોને;
 એમનાં ઉડતાં આપખાણો
 વી'ધતાં'તાં મહાવનોને.
 યદુયૌવન ગાતુ'તું' યાદવગીત
 ને ખેલતુ'તું' ઢાંડિયારાસની રસરમણા
 સાગરપાળે-પાળે વિચરતાં વિચરતાં.
 એક એક વીર હતો પરાક્રમપુરુષ.

૫૯

૬૦

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર;

અમારે જયધ્વજે જગદાધાર;

૬૨

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

ભાગ્ય કેરા અશ્વરાજ, ભરતીના મોજરાજ,
 પ્રાક્રમના. પોતરા પ્રચંડ;
 સંવત્સરોનાં અમે નક્ષત્રોરાશિઓ,
 કાળના ધ્રુમતા કોઈંડ:

૬૭

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

પૂર્વના પલ્લામાં પૃથ્વીના પલવટો,
 પશ્ચિમપલ્લે નિધિદેશ;

૭૦

દારિકાની દેવળ્યોત ઢાંડી ધરીને હરિ
 જોખે ઉભા દારિકેશ:

૭૨

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

અમારે જયધ્વજે જગદાધાર;

૭૪

અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર.

ને પછી પધાર્યા કૃષ્ણઅળરામ:

- જગતજ્યોત આંધવએલડી.
કબ્ધતરિયા અશ્વજો હતો મહારથ
ને ઉપર લહરતો'તો ગરુડધ્વજ;
જાણે જગતને ઉચ્ચરતો હોયને
૮૦ જાદવોની કીર્તિજ્યોત.
એ રથ હતો કે વિમાન હતું ?
ગગનમંડળમાં જેવો સૂર્યરથ,
પૃથ્વીમંડળમાં એવો હતો મૃધુરથ;
મહોજસ ને સર્વપરિચિત.
શિખરશૃંગ સમે હરિરથ
આવી ઉભો હરમન્દિરની સન્મુખે.
મન્દિરચોકનાં તેજ થયાં તેજસ્વી;
૮૮ માનવીઓ થયાં માનવતાળાં.
એ હતું અમાવાસ્યાનું સહવાર:
૯૦ સૂર્ય ને ચન્દ્ર હતા એક રેખામાં.
જ્યોતિષિઓ જ્ઞતા'તા જગતના જોષ.
૯૨ જગત ઉપર દેવાનું'તું ઢાંકણું.
રથીઓએ રથ છોડ્યા હતા
સાગરહથેળી સમા સાગરતટમાં.
ત્યાં વસ્યું હતું યદુપ્રભાસ;
જયધ્વજ ફરકાયુ, સાગરને આહ્વાનતું.
ને પ્રાતઃસ્નાને ગયા હતા સહુ
ત્રિવેણીસંગમે હરિયાળીની વેલોમાં.
ત્યાં ભગતાં'તાં સુરાધ્મનાં પાણી
૧૦૦ પશ્ચિમસાગરનાં મહાજળમાં.
અશુદ્ધિઓને ઘોષ યદુમંડળે;

- સન્ધ્યા કીધી સંગમઘાટે;
 ને પાપપાવનાં પાણીનાં કમંડળો ભરી
 યાદવો ગયા સ્વયંભૂદેવના દેવમન્દિરે.
 ૧૦૫ મન્દિર હતું ન્હાનકડો કૈલાસ.
 પૂર્વે ત્યાં હતી
 ઋષિઓની પશુકુટીરો;
 ને પછી વસી ત્યાં બ્રહ્મનગરી.
 બ્રહ્મવાસમાં હતાં ષોડશપાંખડી ગુરુકુલો
 ૧૧૦ અને શતપાંખડી અગ્નિહોત્રો.
 નિત્યનિત્યે ત્યાં થતી હતી
 કૈલાસ સમેાવડી દીપાવાલિ.
 આથમતો સૂર્ય ને ઉગતા તારલા
 મહેશ્વરની ઉતારતા'તા આરતી.
 રાત્રિએ રાત્રિએ ચન્દ્રદેવ ભરતો'તો પ્હેરો.
 બર્ચાવિરાયલા અન્નભંડાર સમાં
 શતાવધિ હતાં ગુરુકુલનાં ગામો.
 લાથીહોદે ને પાલખીએ ચહડીને
 રાજેશ્વરો ને રાજેશ્વરીઓ
 ૧૨૦ આવતાં'તાં દેવને દર્શનપૂજને.
 ભરીભરી પધારતી ગંગાદકની કાવડો;
 એ ગંગાદંક મહેશ્વર કરતા નિત્યરનાન.
 તેજમંડળ સમેા હતો શિખરકળશ;
 ભવસાગરની નૌકાઓની જાણે દીવાદાંડી.
 સહુ ઉપર લહરતો હતો
 સ્વયંભૂદેવનો મન્દિરધ્વજ;
 સત્ય સુન્દર ને મંગલનો દેવપટ;

- અન્તરિક્ષલહરો થ લહરતો,
સૂર્યને સોહવતો, જગતને નહોતરતો,
૧૩૦ પરશ્વહને પૃથ્વીમાં ઉતારતો.
૧૩૧ જગત ત્હાં રંગાતુ'તું દેવરંગે.
સ્વયંભૂમન્દિર હતું ખીજે કૈલાસ;
મંહી વિરાજતા'તા કૈલાસસ્વામી.
આભદ્રાર સમાં દેવદ્વાર
હતાં રત્નજ્યોત ચન્દનચન્દનીનાં;
યાત્રિકોને આદરથી આવકારતાં,
ને અહર્નિશ હતાં ઉઘાડાં.
અહંગુફને ભોગળ શી ?
ધુમ્મટ હતો વડલાવિશાળો;
૧૪૦ સહસ્રાવધિ સમાતા મંહી યાત્રિકા.
આરતીની સહસ્ર શિખાઓ સમી
સહસ્રજ્યોત મણિમય સ્તંભાવલિ
ઝીલતી'તી એ મન્દિરધુમ્મટને.
ધુમ્મટમાં માંડી'તી હિમાદ્રિમાળા;
ને વૃક્ષડાળાઓ ને આરસવેલોથી
આરસમાં આલેખી હતી કલાકવિતા
કવિતાઝરતા કલાસ્વામીઓએ.
પત્થરમાં ત્હાં આલેખ્યું'તું મહાકાવ્ય.
વનકુંજની સ્થામે સાગરકંઠે
૧૫૦ મન્દિર હતું ખીજુ આરસકુંજ.
પુષ્પો સમાં ઝખકતાં'તાં રત્નો,
હૈયાભાવ સમાં ફોરમતાં'તાં ફૂલડાં.
હોમકુંડ સમી સુવર્ણપિંડીમાં,

- યતજ્વાળાઓમાંના અગ્નિસ્તંભ સમું,
 માણેકવર્ણુ હતું મહાશિવલિંગ.
 નિત્યનિત્યે ત્હાં ધસાતી હતી
 મલયાદ્રિની એકએક ચન્દનડાળખી.
 લીલમોનાં ઝૂમખાં જેવો
 બિલિપત્રોનો થતો ઘટાધેર;
 ને ઉપર ઢાળાતા હતા
 ફૂલપાંખડીઓના ફૂલઢગલાઓ
 યાત્રિકોના યાત્રાભાવ સમોવડા.
 દેવઅંજલિ સમી ઉપરથી
 રત્નજલાધારીઓ કરતી'તી અભિષેક;
 જાણે અગ્નિકા અમૃત ઝરતી હોયને.
 નર્તકીઓ નાચતી'તી યક્ષતૃત્યો
 મહામહેશ્વરનાં ચરણોમાં;
 રત્નદંડ સમા કરમાં રત્નદાંડીઓ વીંઝતી
 દેવદાસીઓ ઢાળતી'તી રત્નચમ્પરો.
 કેા ચન્દન ધસતી, કેા ફૂલ પરોવતી;
 બિલિપત્રોનાં ત્રિદળ વીણતી'તી કેાક
 ત્રિભુવનનાં ત્રણ દળ ઉખેળવાને.
 સહુ હતી શીલમૂર્તિ કુમારિકાઓ,
 બ્રહ્માર્ગની બ્રહ્મચારિણીઓ,
 ને ભણતી'તી જગત્કલ્યાણના કલ્યાણસ્તોત્રો.
 ફૂવારાની ધારાઓ સમી દિશાદિશામાં
 ઉડતી'તી સદાશિવની આશિષધારાઓ.
 શિવઆશિષોએ જગત થતું શિવસંકલ્પવન્તું.
 યોધમંડળ કેા દુર્ગદ્વારે ઉછળે

૧૬૦

૧૭૦

૧૭૮

૧૮૦

એવું યદુમંડળ ઉછળતું'તું ગર્ભદ્વારમાં.
ત્યાં આવી બાન્ધવબેલડી
યાદવેશ્વર કૃષ્ણબળરામની :
જાણે સૂર્ય ને ચન્દ્ર સંગાથે ઉગ્યા.
રત્નસ્તંભ સમી રત્નદીવડીઓમાં
જળકતી હતી દીપકજ્યોતો;
કૃષ્ણદેવની દેવજ્યોતને પધારવે
એ જ્યોતિઓમાં પ્રગટ્યો પ્રદ્યોત
ને અજવાળાં થયાં શરત્પ્રશ્નિમાનાં.
દીપકદીપકની થઇ દીપમાળા.

૧૯૦

ઋષિપુત્રોએ પૂજ્યા શ્રી હરિને;
ને શ્રી હરિએ લીધી શતજ્યોત આરતી
સ્વયંભૂ એ સાગરસ્નામીની.
ધંટાનાદ થયો; દુંદુભિ ગજ્યાં;
અંત્રો અમકી; શંખ પૂરાયા;
ભેરવજાહે પોકાર્યા ભેરીધોષ;
કાકિલાનાં ને મચ્છરનાં-નારી ને નરનાં
મીઠડાં ટક્કયાં આરતીગીત;
અને શ્રી કૃષ્ણદેવ ભણ્યા
અમૃતલોકનું સર્વકલ્યાણાષ્ટક.

૨૦૦

વિપ્રવરોએ કીધો વેદોચ્ચાર.
સાગરે ને પૃથ્વીએ ઝીલ્યો એ
ગગનગોરમ્ભતો વૃન્દપૂજનો મહાધોષ;
ને ઝીલીને ઢાળ્યો નિજ પટવિસ્તારમાં.
કૈલાસશિખરે સમાધિયોગમાં
ધૂળિએ સાંભળ્યો એ મહાશબ્દ.

૨૦૬ આનન્દ્યા; ને આનન્દ્યા લોકલોકને.

આરતીના ડંકાઓ

એક જ બોલતા'તા ગીતબોલ

૨૦૮ મંજુલ મુખડે ને પુનરુક્તિપરંપરાએ :

૨૧૦ શિવવિષ્ણુ એક સ્વરૂપ,

અન્તર નવ ગણુશો,

૨૧૨ કેા અન્તર નવ ગણુશો. (લોકગીત)

શિવ ને વિષ્ણુનું તે તિથિએ

ગગનધુમ્રમટમાં ઉચ્ચારાયું શુદ્ધાદૈત.

ધરતી સાગર ને આલ

પૂજતાં ને વધાવતાં'તાં

મહેશને ને મહેશમન્દિરને.

વસુન્ધરા ધરાવતી વિશ્વવિભૂતિઓ;

રત્નાકર ઠાલવતો રત્નજ્યોતિઓ;

૨૨૦ સૌ ઉપર આકાશ ઢાળતું બ્રહ્મતેજ,

બ્રહ્મવ્યઝરતું ને બ્રહ્મવાણું.

વિશ્વનાથચરણે વહતા'તા

વિશ્વના સકલ વસુઓ.

હળધરે ધર્યું હળાયુધ;

શ્રી કૃષ્ણે ધર્યો પાંચજન્ય;

યાદવોએ ધર્યાં મસ્તકપુટો

સદાશિવનાં ચરણુકમળે:

ને એમ કીધી સ્વયંભૂદેવની દેવપૂજા.

દુનિયાંએ ધારી દેવદીપ્તિ

૨૩૦ અને દિવસ થયો અમૃતઉજ્જવળો.

- હરિહરના પરિમળો ગયા દેવલોકમાં
અને આનન્ધાં ત્હાં દેવદેવાંગનાઓ.
ઝાંખતા જગતે જાણ્યું કે
સૌ તેજજ્યોતિઓ છે એક તેજજ્યોતના;
૨૩૫ પ્રહ્લાંડ છે પ્રહ્લાઅંબાર.
હિમાલયેથી ગંગાનાં પૂર ઉતરે
એવું ઉછળતું યદુમંડળ પછી
મહેશમન્દિરમાંથી ગયું સાગરતટમાં;
ને સાગરને કીધો સજીવન.
૨૪૦ યાદવોએ દૈટ્યો અમ્બોધિને;
સળકાવ્યો, ખળભળાવ્યો, ઉછળાવ્યો.
૨૪૨ સતેલો સાગર જગી ઉઠ્યો.
યદુમંડળ આવ્યું સંગમઘાટમાં,
સરિતસાગરને સીમાડે.
ધજાઓ ઉડતી, નિશાન ફરફરતાં,
ડંકા વાગતા, દુંદુભિ ગડગડતાં.
સાગરમાં ધરતી ટોળાતીતી ત્હાં
ખારાંમીઠાં જળવહેણોનાં
મળતાં હતાં મહાપૂર.
૨૫૦ ત્હાં સોરઠ ઠલવાતોતો સાગરમાં;
ને સૌન્દર્યભૂતિ સોરઠિયાણીઓ
ગાતી સરવા સોરઠનાં ગીત;
૨૫૩ જાણે જગતહંસીઓના કલખોલ.
૨૫૪ જળની ઝરણી વહે રે લોલ.
કે અન્દની કાતળી સમ કાઠો રે;
કે સોરઠ ઠાલવે ત્હાં નિજ નીર:

૨૫૭ કે જળની ઝરણી વહે રે લોલ.
કે આભઅડ્યાં શિખરે ભવભાથે રે;
મુગટ સમે રેવતાચળ માથે રે;

૨૬૦ ગંભીરભાવ ગોરખે ત્યાં ગીર:

૨૬૧ કે જુગની ઝરણી વહે રે લોલ.

કે નિત્યનિત્ય અન્ધારને ધોતી રે
સરજની છેલ્લી દેવજ્યોતિ રે
કે ઢળતી ત્રિવેણીતીર્થને તીર :

૨૬૫ કે જશની ઝરણી વહે રે લોલ.

કે સોમદેવની સાગરયાત્રા રે

કે મર્ત્યને અમૃતની માત્રા રે;

કે જય ત્યાં બ્રહ્મરસિયા ભડવીર ;

૨૬૯ કે જયની ઝરણી વહે રે લોલ.

૨૭૦ કે સોરઠ ઠાલવે ત્યાં નિજ નીર :

૨૭૧ કે જગની ઝરણી વહે રે લોલ.

સરિતા ઝીલતી ને વાયુ ઝીલતો

સોરઠિયાણીઓનું એ ગીત,

ને ઝીલાવતાં હતાં જનતાને.

જળમાં ઉછળતું હતું

૨૭૬ જળલહરી સમું એ ગીત.

પ્રથમ કીધાં પુણ્યદાન

કે પુણ્યે પાપ જય પાતાળમાં.

ગૌદાન કાળે દારિકાક્ષી આપ્યાં'તાં.

૨૮૦ કામધેનુઓનાં ગોધણુ.

- પણુ મેલાસવાસી બ્રહ્મમંડળે
સાંભળી'તી ઋષ્યપમાનની કાળકથા;
એટલે નહોતું કાષ્ઠ લેવાને ગૌદાન
ત્હાં ધરતીસાગરના સંગમઆરે.
યાદવોએ રમતાં મૃકયાં એ ગૌધણુને
તે ધાયાં ઉજ્જયન્તની ગિરિછાયામાં.
ત્હાં ચરતાં, પાણી પીતાં, દૂધ ઝરતાં
ઝરણુ સમેવડાં ઝરણીઝરણીએ.
એ દૂધઝરણીઓએ
૨૯૦ સેજળ ભર્યો સોરઠને;
ને એ ગોદ્રહે સીંચાઈ સીંચાઈ
રેવત ફરતી વેલીઓનાં થયાં વન.
ગોદ્રહનાં થયાં ગીર;
ને ગીરવનમાં વસ્યા પછી વનરાજે.
આજે યે ત્હાં વિચરે છે
જગત્ના વનરાજે રેવતછાયામાં.
૨૯ હરિનાં ગૌધણે પાયાં છે ગીરને.
સંગમેથી જાદવો ગયા સાગરતટમાં;
જાણે તરંગાવળ સ્થામે તરંગાવળ માંડી,
૩૦૦ જાણે વન ઉખાડીને નવું વન રોપ્યું.
આભની કિનાર સમે
સાગરતટ હતો વિશાળ ને ઉજ્જવળો;
ને ત્હાં ઉભરાયો જાદવસંઘ.
આભઉગતા તારલા ગણાય
તો ગણાય એ યદુતારલાઓ;
સાગરના તરંગ ગણાય

- તો ગણાય એ યદુતરંગો.
 સાગરના સાગરછોડ સમે
 ૩૦૯ એકએક લહરીએ ઉભો'તો જાવજોધ.
 ૩૧૦ ને મંડાણી પછી યોધરમણાઓ.
 યદુકુમારો ચહડ્યા'તા જોખનને ઘોડે;
 ને માતાં ન્હોતાં જોખનનાં જોમ.
 એમણે મધ પીધાં; પછી મધુ પીધો.
 ૩૧૪ એ હતો એમનો છેલ્લો આનન્દોત્સવ.
 પર્વણીની ભરતી ચહડતી હતી
 ને રસાળાને કરતી'તી રસાર્દ.
 સાગર સાંભળતો હતો
 ૩૧૮ ભાવીની પડતી પગલીઓ.
 સુદર્શનસ્વામીના એ પરિવારે
 ૩૨૦ પ્રથમ ખેલી ચક્રરમણા.
 યોજન-યોજનવા ઉડતાં ચક્રો
 નાંખ્યાં સાગરપગથારે,
 ને પાછાં ઝીલ્યાં સાગરઘાટે:
 જાણે સન્દેશો લઇ આવ્યાં સાગરજળનો.
 રથચક્રોને ઉઠાડ્યાં આભમાં
 ને ઝીલ્યાં અંગૂઠાની ધરીએ.
 ચક્રવર્તીં હતા ચક્રધારીઓ
 ને વિચરતા'ના ચક્રવર્તીં સમા.
 ૩૨૪ સૌ હતા સુદર્શનના પોતરા.
 ૩૩૦ પછી નાંખ્યાં બાણો
 વનની વનાટવીને વીંધતાં.
 તણુખાઓ સમાં ઉડતાં

ને જવાળાઓ સમાં જૂલતાં એ 'ખાણુ.
પત્રો છેઘાં; પત્રરેખાઓ ભેદીઃ
મત્સ્યવેધ કીધો મત્સ્ય માંડીને.

ઉડતી પંખિણીઓને પાડી.

પાર્થનાં ખેલ્યાં પરાક્રમો.

અને પછી અભિમન્યુના મામાઓએ
ગાયો અભિમન્યુનો ચકાવો;

૩૪૦

ચક્રાકારે ધ્રુમી ધ્રુમીને,

૩૪૧

ને કાળને જગાડીને.

અને પછી આવી વાંસભારીઓ;

વનની કાપેલી બાહુલતાઓના જેવી.

કષ્ટકે પાયે બાંધ્યા,

કષ્ટકે હાથે લીધા વંશદંડ.

પાયબાંધ્યા ચહડયા ભણે તાડછત્રે.

તાડવનના એ તાડપતિઓ ઉડીને

હોડ ખેલતા'તા હાથીઓ થુ

માનવસરોવરની પાર જોવાની.

૩૫૦

હાથલીધાએ માર્યા વાંસકૂદકા

ઉંડગચુંડગમાં ધ્રુમડી ધ્રુમતા,

તે જઈ પડ્યા ખામણાં ને ખાડીપાર.

કાષ્ટક મહાયોધે ઉલ્લંઘ્યાં

વંશછલંગે વૃક્ષરાજે ને વૃક્ષવટાઓને.

એક છત્રંગે યાદવો ઓળંગી જતા

૩૫૬

હાથીઓની ઉભી હેલારોને.

અને ખેલથાકેલાઓએ

પછી પીધી મૈત્રેરક મદિરા:

- ૩૬૦ જાણે ખેલનો થાક ઉતરે,
 એ ય છે એક જગત્જુઠાણું.
 આનન્દખેલનો એ થાક ઉતારતાં
 ૩૬૨ પછી ઉતાર્યો જગતનો થાક.
 જોખનઉમંગીલી બાળાઓ
 તરતી, ફૂદડી ફરતી, રથ હાંકતી:
 જાણે વીરજયા વીરાંગનાઓ.
 કોક હરિણી હતી, કોક હાથિણી હતી.
 કોક હતી સુભદ્રાની સાહેલીઓ,
 કોક હતી ઓખાની સહિયરો;
 સહુ હતી સાગરપુત્રીઓ.
 ૩૭૦ ને સાગરલહરીઓ સમી
 ૩૭૧ રમતી'તી સાગરલહરીઓની સંગાથે.
 વૃધ્ધો ભજનો ગાતા
 ને જોતા મહામારગની ફેડીને.
 કોક વાંસળી વાતા, શંખ પૂરતા,
 બિરદાવતા જોખન ઘોડી લાને.
 કોક ડમરૂ વગાડતા મહેશ્વરના,
 કોક ઘોરમતા'તા રુદ્રવીણા.
 સાગરને સીમાડે બેઠા હતા
 આયુષ્યના એ સીમાવાસીઓ
 ૩૮૦ આવતાની કે'ક વાટ જોતા.
 સાંખ ઉછાળતો'તો આયુધો;
 અનિરૂદ્ધ જોતો'તો હરમન્દિરના ઝરખા;
 માંડયે નેણે બળભદ્ર નિરખા'તા
 સાગરમાં સમાતી સરિતઝરણીઓ;

- અનિમિષ આંખડીએ કૃષ્ણદેવ
જેતા'તા આલમાં જતો અગમપન્થ.
૩૮૭ પ્રારબ્ધ ત્યાં રમતું'તું પ્રારબ્ધ શુ.
તરણીતરણીની શરતો ખેલાઈ.
પાટડાઓ નાંખ્યા પાણીમાં
૩૮૦ ને તરાવ્યા જળધોડા સરિખડા.
એકે કહ્યું જોઈ આવું સાગરનો પાર.
ખીજા જાદવજોધે કહ્યું :
હજીથી ગંગાને વાળી'તી હલાયુધે :
હું આકર્ષીં જાણું ગંગાનાં પૂર
પ્રભાસદ્વારિકાના સાગરઆરે
કે નિત્યનિત્યે જહવારવે જ્યોતિર્દેવને.
દ્વિશાદ્વિશામાં ગાજતો'તો જાદવહુંકાર
ને વાગતાં'તાં મૈયેરકનાં રણશીંગડાં.
૩૮૯ યાદવો ન્હોતરતા'તા કાળને.
૪૦૦ એક દિશે ખેલાતી'તી કુરતી;
ગદાઓ વીંઝાતી; દંડ ઉછળતા.
ખીજા દિશે ખેલાતો'તો રથચક્ર ગેડીદડો,
અશ્વો થનગનતા; ધોરી ધસમસતા;
રથનાં ઝમઝમતાં ચક્રઝાંઝરો;
ને ધળપતાકાઓ ધાતી દ્વિશાદ્વિશામાં.
પંચતત્વ સમા પાંચપાંચ દડા ઉછાળતો
એક રચતો હતો કન્દુકમાળા
વણુપ્રેયા કે વણુખાંધ્યા ત્રિગુણુત્રાગડે.
જાદવકુળ રમણે ચહડયું હતું.
૪૧૦ સહુ ઝૂલતા'તા જોખનહિન્ડોળે.

૪૧૩

જગત જ છે જોખનકુંજ;
જોખન જેવું જયરંગીલું
ને જોખન જેવું ક્ષણઆથમતું.

પછી સાગરપટમાં

અમાસના મખ્યાહને ઉગી પૂર્ણિમા:
ચન્દ્રમાવિહોણી ચન્દની.

૪૨૦

કોકનાં સ્મરણોને સાંભર્યાં
વૃન્દાવન ને અંસીબટનો ઘાટ;
ને જગતસોહામણી એ શરત્પૂર્ણિમા;
એટલે મંડાયો કૃષ્ણગોપીનો રાસ
રસથી જગતભીંજવતો.

સુભદ્રાઓ ને ગાડીવધન્વાઓ
નયનોમાં નયનો ઢાળતાં,
વિટપો શાં અંગ વીંઝતાં,
પરસ્પરનાં હૈયાં વાંચતાં.

૪૩૦

અંગોના એ સૌન્દર્યહિન્ડોળમાં
રાસરસિકોના ઉછળતાંતા આત્માઓ.
નયનઅદ્ભુત એ નિરખી નિરખી
કૃષ્ણદેવને જગ્યાં નીંદરતાં સ્મરણો;
અને આયુષ્યની છેલ્લી તિથિઓમાં
સાંભરી વૃન્દાવનની વિભૂતિઓ.
જમના નહોતી, સાગર હતો આ;
નહોતો આ વનનો અંસીખોલ,
આ તો ઘોરમતો'તો અખોધિધોષ
પર્વણીની ચ્હડતી ભરતીનો;
ભવ્ય, ભયંકર, કાળમુખો.

- જગેલાં સ્વપ્નાં સ્મી ગયા
૪૩૮ જગતના એ સ્વપ્નસ્વામીનાં ये.
 અહિયુ ઘેરાતું હતું.
- ૪૪૦ મધ્યાહ્નનાં સ્હડતાં'તાં મોળાંઓ.
પણ સૂર્યને અડકી નહોતી હજી
અન્ધારકાળી ચન્દ્રમાની કોર.
દુનિયાં ઝાંખી પણ ઉજળી હતી.
૪૪૪ અન્ધકાર હજી ये આથે હતો.
૪૪૫ મૈયેરકનાં રણુશીંગડાં ધૂમતાં હતાં.
 પછી આવી બૃહન્નલાઓ
જળને જળથાળે નાચવાને;
જાણે જળની અપ્સરાઓ આવી.
એ હતો નટરાજોનો નટસ્વાંગ
૪૫૦ જગત્નતકી તારિકાએ સળવેલો.
જોઅનમદમાતા યદુકુમારોએ ધાર્યાં'તાં
ચણિયો યોળી ને ચુન્દડી,
ને સજ્યાં'તાં મોહિનીરૂપ
જગતને જીતવાને.
જગતજેતાઓને પછી જીતી ગયું જગત.
વેલી સમા વાળતી અંગહિન્ડોળ,
ને ભાલા સમા ફેંકતી નયનકટાક્ષો.
સૌન્દર્ય જોઅન ને લાવણ્યના
વહતાં'તાં ત્હાં ત્રિવેણીનાં પ્ર.
૪૬૦ જાદવજગત ઝોલે સ્હડયું હતું;
૪૬૧ ત્હલ નચાવતું'તું દુનિયાંને.
 ત્હાં પડ્યો તણુખો—

જગતઝાળનો સ્પૃલિંગ.
 એ હતો અગમ્યનો અંગારો.
 નિર્માણુ ત્યારે નીતરતાં હતાં.
 શું થયું તે છે દેવપોથીમાં.
 વા તો સાગરે હોડકાં અથડાયાં;
 વા તો બાણુ પરોવ્યું બાણુને;
 વા તો ચક્રે ઉચ્છેદ્યું ચક્રને;
 વા તો ગદા પછડાઇ ગદા શુ :

૪૭૦

ધોરમુખું ધ્રુવડ બોધ્યું
 કે સમજે પાડી ચીચિયારી:
 પણુ તણુખો પડ્યો માનવમહાવનમાં.
 કોકે પાલવ ખેંચ્યો બૃહન્નલાનો
 ને માથેથી ખસી મંથાવટી:
 કોકે ટીંખળ કીધું કે 'વાદળી ખસી,
 પણુ સામજો પ્રગટ્યો ચન્દ્રમા.'
 મયૂસ્તૃત્ય નાયતી બૃહન્નલાએ
 ફગોટી દીધો એ નારીવેશ;

૪૮૦

—નરથી નાર થવાય છે કંઈ?

નર્તકીનો થયો નરનાથ;
 ને વજ્રમુષ્ટિ મારી નાસિકાઅગ્રે
 એ બિભત્સરસના ખેલોયાને.
 ભાગ્યકુંકુમને રંગે રંગેલી
 ત્યાંથી ફૂટી શોણિતધારા.
 ને લોહી ચાખી વાધ વિક્રે,
 એમ શોણિત નિહાળીને
 શોણિતતરસ્યા ઉજ્જ્યા જલદવ્યાધો.

- ૪૮૯ તણખો પડ્યો યદુમંડળે.
- ૪૯૦ ટીખળમાંથી ખર્યો તણખો;
ને તણખાનો થયો બડકો.
બડકાએ સળગાવ્યો કુંગરદવ;
ને કુંગરદવમાંથી પ્રગટ્યો વનદવ.
- ૪૯૪ એમ સળગ્યાં જાહેવાનાં વન.
સાગરને ને સાગરવાસીઓને પ્રજાળતી
- ૪૯૬ એ હતી વડવાનળની જાળ.
ઘેરેરક પીધો હતો.
પછી પીધા મનઉભરાતા
મહાસંહારના ઘેરેરકના ધૂંટ;
ને યાદવો થયા યમના ચોધરાળે.
- ૫૦૦ યદુવંશે એકું યમચોધદિયું.
- ૫૦૧ ચન્દ્રની કાર અડકી સૂર્યને,
અન્ધારધેરી ને કાજળકાળી,
કે આયુધો ઉજાળ્યાં સાગરકાંડે.
ક્રીડાંગણ થયું સમરાંગણ
ને ખેલસાજ થયો સંહારસાજ.
અમાસના મધ્યાહ્ને પડી અમાસરાત્રિ.
સાગરકાંડો સળગી ઉઠ્યો.
મહાજળમાં પ્રગટી વડવાનળની જાળ.
- ૫૧૦ અબ્રહ્મણ્યનાં જાબુડી ઉડ્યાં પાપ.
યક્ષણીઓ ગાતી'તી એનાં ગીત
રેવતાચળના શિખરશિખરે એસીને.
- ૫૧૩ રેવત જેતો'તો સાગરમથા.

સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ;
 વડવાનળની ઝાળ;
 વડવાનળની ઝાળ,
 ૫૧૭ સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.

ઝબ્બકે-ઝબ્બકે ને હોલવાયે
 વિધિલોચન શી કરાળ:
 ૫૨૦ સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.

વિરાટનો વડો જળઅંગારો;
 દહે દિગ્ધ અને દિગ્ધપાળ:
 ૫૨૩ સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.

નથી વીજળી, નથી જૂતજૂતાવળ;
 વડવાનળની એ ઝાળ :
 સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ.
 ૫૨૭ સંસારિયાની—

કૃષ્ણાજાઓ નહોતી પાળી યદુસંઘે.
 હરિબોલ ઉથાપીને, શસ્ત્રો સજીને,
 ૫૩૦ યદુસંઘ આવ્યો'તો તીર્થક્ષેત્રમાં,
 ને છેડ્યો'તો મૃત્યુમુખા મહાસાગરને;
 એટલે સળગ્યાં'તાં યદુવનો.
 ૫૩૩ સાગર છંછેડાયો ને ડાખ્યો.

પહેલો પડ્યો છોગાળો સાંખ
 —ઋષિવરોનો આનન્દતો ઉપહાસક.
 એને પરોવ્યો ઉડતા બાણે:
 જાણે અશ્વહાસ્યનું પાતક વીધાયું.

- અને પછી પડ્યાં નક્ષત્ર ને તારિકા;
નવનાટકનાં યોગન્ધર ને યોગન્ધરા.
૫૪૦ એમણે શિખવ્યા'તા નરને નારીસ્વાંગ,
ને નારીને નરસ્વાંગ :
કલાના નામે કલાના વ્યભિચારો.
એમને ઉચ્છેદ્યાં યદુચક્રોએ
અને રગદોળ્યાં રેતીઢગમાં.
ત્યાં પડ્યા છે એ પત્થરના પાળિયા.
કાળમીઠની શિલામાંથી કાતરેલી,
નિર્માણના વજ્રદંડ સમી,
અનિરૂદ્ધને વાગી ગદા.
અહણુ ઘેરતું હતું યદુગૌરવને.
૫૫૦ આંખાડાળો આંખાડાળો શું અથડાય
એમ જાહેવો અથડાયા જાહેવો શું,
ને ખરી પડી મસ્તકપુટની આંખાસાખો.
પાનખરમાં પાંદડાં ખરે
એવા ખરતા'તા યદુકુમારો:
જાણે મમરા પડ્યા કાળદંડ્રાઓમાં.
જોખનને જરખતો'તો વડવાનળ.
યદુવંશનું વેડાતું'તું મહાવન.
એક થડચડેલી વેલીઓ,
અન્યોડન્ય શુ અફળાઇ પછડાઈ,
૫૬૦ ખેરવતી હતી પ્રકૃત્સેલાં ફૂલડાંઓને.
સૂર્ય મ્હેં સન્તાડતો હતો
ને ચન્દ્રે ફેરવી'તી પીઠ;
ચન્દ્રને ન્હેતો નિરખવો એ કુળસંહાર.

- ક્ષણે ક્ષણે જામતું જતું'તું ગ્રહણ—
આકાશમાં તેમ જ ધરતીપાટે.
કિરણોએ કાપ્યાં કિરણોને,
ને કળાઓએ વેડી કળાઓને.
- ૫૬૮ ચક્રુણ સળગી ગયું જગતજાળમાં.
મહારથી સાત્યકિ
- ૫૭૦ કૃષ્ણપાશ્વે ઉભો હતો વીરવજ્યોત.
સાત્યકિએ જોયું હતું કુરુક્ષેત્ર;
સાંભળ્યાં હતાં ગીતા ને શાન્તિપર્વઃ
નિરખી હતી પિતામહની બાણશય્યા;
નિહાળી હતી વંશોની નિર્વંશતા.
સાત્યકિએ કહ્યું કૃષ્ણદેવને:
૫૭૬ સાત્યકિએ હોતો ઇતિહાસએલ.
'મહારાજ! કુરુક્ષેત્ર હતું સુજનતાળું'.
માઝા હતી; માનવતા હતી;
સંયમ હતો સંહારમાં યે.
૫૮૦ પાંડવો પાળતા'તા ભીષ્મમર્યાદ.
ક્ષત્રીયત્વ ખેલતું'તું કુરુક્ષેત્રે.
૫૮૨ એ વીરતા હતી; આ છે ધેલછા.'
'સાત્યકિ! સાંભળ્યો'તો પૃથ્વીપોકાર ?
—બ્રહ્માંડફેડતો ને બ્રહ્મને ઢંઢોળતો ?
—હોતો સહેવાતો જાદુવજાર
તે ધરતી ઢોળાતી'તી સાગરમાં.'
કૃષ્ણદેવે બાપ્પો ભૂતકાળને.
બારેલા ભૂતકાળમાંથી જન્મે છે
—ભૂતકાળના અવિચળ હિમાદ્રિમાંથી—

- ૫૯૦ વર્તમાનની બ્રહ્મપુત્રા
 ૫૯૧ ને ભવિષ્યની. ભાગીરથી.
 ગંગાનાં બહેણુ કાણુ અવરોધ્યાં
 ૫૯૩ કે નિર્માણનાં બહેણુ અવરોધાય ?
 હજી તો ખેલ શમ્યો નથી
 ત્હાં આવ્યું અદ્વરથી ઉડતું
 સુદર્શન ચક્રનું બાલસન્તાન;
 ને કુરુક્ષેત્ર તરી ઉતરેલો ચોધરાજ
 ફળ્યો પ્રભાસની જાદવાસ્થળીમાં.
 ૫૯૬ સાત્યકિ પડ્યો.
 ૬૦૦ સાગરમાંથી આવ્યા સાગરતારાઓ;
 ને લાવ્યા સાગરતટની એરકા.
 એ શર નહોતાં, ચાપદંડ હતા.
 એ એરકા નહોતું સાગરધાસ,
 મુસળના કણુ-કણુ ત્હાં
 થયા હતા સાગરસોટા.
 એરકાનાં હતાં લોહવાંસ ને વજ્રવેલો;
 વાગે એમનાં મસ્તક ફેાડે.
 ઝપાટયા, પ્રહાર્યા, સંહાર્યા
 સાગરતારાઓએ પૃથ્વીપ્રવાસીઓને;
 ૬૧૦ અને પછી પડ્યા પોતે
 પરસ્પર શબ્દની શિલાઓ થઇને.
 સાગરતટમાં વેરાયા શબ્દના વેલાઓ.
 સંહારનાં અસ્રશસ્ર ખૂટયે
 યાદવયોદ્ધા ગયા એરકાવનમાં,
 ને ભરી લાવ્યા એરકાના બારા.

- સાગરે આપી સંહારસામગ્રી.
 એ એરકા હતી મૂર્તિમન્ત ઋષિશાપ.
 મુસળચ્છુનાં ઉઘ્યાંતાં આણુપરમાણુઓ
 અને જામ્યાં હતાં એરકાવન.
- ૬૨૦ સાગરકાંઠાની શાપએરકાએ પછી
 ૬૨૧ સંહાર્યો છપ્પનકાટી યાદવસંઘને.
 એ મધ્યાહ્ને હતો
 વિશ્વચક્રમાં ત્રિચક્રાવલિનો વેધ.
 પૃથ્વી ચન્દ્ર ને સૂર્ય
 ઉભાંતાં નિજનિજને ઝરખે;
 એકદૃષ્ટ ને પરસ્પરને નિહાળતાં.
 વિધિ એમને પરાવતો'તો ભાગ્યદોરે,
 ને તેજ થતાંતાં નિસ્તેજ.
- ૬૨૬ એમ મધ્યાહ્ને ઉતરતો'તો અન્ધકાર.
 ૬૩૦ જગત છે અદ્ભુતોતુ' મહાવન.
 મૈયેરક પીધો હતો;
 ને બાળીપ્રજાળી હતી
 મેધાવીઓએ નિજ મેધાને.
 પણ મૈયેરકઅધિકી મદાન્ધતા,
 મદાન્ધતાઅધિકો ગર્વઉછાળો,
 ગર્વઅધિકો વિનયવંઠાડ:
 એમણે ફેડયાંતાં યદુચક્રુઓને
 ને સ્થાપ્યો'તો જગત્ત્વઅન્ધાપો.
- ૬૩૬ જાદવો થયા'તા ત્હારે જગત્ત્વઅંધળા.
 ૬૪૦ તીર્થમાં જાદવોએ જાણે
 ૬૪૧ ડુંગર સળગાવ્યો'તો માનવતાનો.

ઐરકાએ વાળ્યો કચ્ચરધાણુ:

હોળાયાતું વાળ્યું વર્તુળ.

પદ્મન્નકુમારને પડતો દીડો

કૃષ્ણદેવની વિશ્વધૂમતી આંખડીએ;

ને કૃષ્ણદેવ ધાયા ઉછળતી ચંદુભરતીમાં.

મોળાંઓ મોળાંઓ શુ પછડાય—

—ભાગે, ફંફાડે, શીણુ ઉછાળે—

એવા પછડાતા'તા યાદવવીરો.

૧૫૦

ભેખડોમાં પૂર પેસે એમ

કૃષ્ણદેવ પેઠા જાદવપાળોમાં,

ને ઉભા વચ્ચે—જાણે ખડક ઉભો.

કૃષ્ણદેવે પાડી જગહાકલ,

જે ગગનમંડળે સાંભળતું.

એ હાકલે કુરુક્ષેત્ર ડોલતું,

એ હાકલે સાગર થંભતો.

જાદવકુમારોને આજે ચૂડી હતી

આજાઉલ્લંઘનની મહાન્ધતા.

એ જગહાકલ આજે પડી

૧૫૧

બહેરા કાને ને આંધળી આંખે.

ક્ષણુ—અધક્ષણુ વીતી ત્યાં તો

ગદાઓ ધૂમી ને વીંઝાયા ઐરકાદંડ:

થડની ઘટા ઘેરે થડને

એમ યાદવસંઘે ઘેર્યા ચંદુરાયને.

બાળભદ્રે દીકું આંધેથી

યાદવકુળનું એ ઘોર પાતક

પૂજ્યને અપૂજ્યઅધિકા અવમાનવાનું.

- ને ધાયા વીરની વ્હારે.
 સાગરકાંઠા બાંધે સાગરને,
 ૬૭૦ એમ શિલાઓ સમા યાદવયોધરાબે
 બળભદ્રને ઘેરી ઉભા પરિધપાશમાં.
 જાણે ગિરિવર ફરતી ઉભી ટેકરીઓ.
 એમ ઘેરાયા આલના થંભ,
 ૬૭૪ એમ ઘેરાયા યદુકુળના કુળપ્રવરો.
 ૬૭૫ ગદ ઘેરાતો હતો.
 એ મધ્યાહ્ને સાગર તટમાં
 સંહાર સંહારતો હતો સંહારને,
 ને ધુરંધરે ઢળતાંતા ધરતીખોળે.
 ડાબા હાથને કાપતો જમણો હાથ
 ૬૮૦ ને જમણા નયનને ધ્રુષ્ટેદ્રતું'તું ડાણું નયન.
 એમ ખેલાતું'તું ત્યાં ખગ્રાસગ્રહણ.
 ૬૮૨ કાળયોગ હતો સંહારનો.
 કારમી ધડી વાંચી
 ને બળભદ્રે વિચાર્યું સૌનું ભદ્ર.
 પાથર્યા સાગરને નિહાળ્યો;
 પથરાતી પૃથ્વીને નિરખી;
 ને પૃથ્વીને પૂછ્યું નેત્રપલ્લવીએ.
 પછી જોયું અગાધ જળમાં.
 નિર્માણને ન્હોતયું ને નિર્ધારને નિધર્મિ.
 ૬૯૦ એક જ ઉચ્ચાર્યો શબ્દ
 'સ્કામે પાર;' ને સંચર્યા :
 ૬૯૨ જાણે ચન્દ્ર ચાસ્યો વાદળીઓમાં.
 દિશાદિશાની હાથેળીમાં

ખેલાતો હતો યદુસંહાર.
યદુમસ્તકો વધાવતાં'તાં દ્વિશામંડળને.
ઉપર હતો અન્ધારચન્દ્રવો;
નીચે હતું સંહારધમસાણુ;
ફરતી રમાતી'તી એરકાની રમઝટ.
એ દિન હતો, પણ રાત્રિ જેવો.

૭૦૦

દિવસ ને રજની વચમાંની
એ હતી અમાનુષી કો સન્ધિકા.

૭૦૨

ઝળઝળું ઝળકતું હતું જગતમાં.
જલઅંજલિ મસ્તકે વધાવી
ને બળભદ્રે કીધો સાગરપ્રવેશ.
મહાજળે આપ્યો માર્ગ કૃષ્ણવીરને.
લહેરાતી લહરીઓને કીલી,
ઉછળતાં મોળાઓને આવર્યાં,
તરી ઉતર્યા મહાતરંગોને:
જગતૂજળના જાણે મહાતારા.
ને પછી ચાલ્યા-ચાલ્યા-ચાલ્યા

૭૧૦

— ન ચલાય ત્યાં ચાલ્યા—
તરંગતરતી તરણી સમા,
ભરદરિયાવનાં જળવનો જોવાને.
આમના પડછાયા સમે
અગમ્યભાવ પથરાતો હતો મહાસાગરે.
શ્વેતજ્યોત દેવવિમાન સમા
મંહી વહતા હતા બળરામ:
જાણે જળધૂમતું જહાજ.
ચાર્પવિશાળા વહામ ભરી-ભરીને,

૭૨•

ઉછળતા ધનુષ્ય પેરે
માપતા હતા સાગરપટને.
શઢ વીંધતો'તો જળપગથારને.
ઉરવાસી વસ્તુ કેા શોધવાને,
આયુષ્યમાં ખોયેલું કેા પામવાને,
પુરુષાર્થના પરાક્રમ કેા ખેડવાને
સ્હામી છાતીએ ગયા સાગરસ્હામે;
ને ગયા-ગયા-અગમ્યને પન્થે ગયા:
જાણે સાગરદેવ ગયા સાગરમાં.
મુદ્રા હતી મહારુદ્રની;

૭૩•

જંગની, જયની, ખડકની:
જાણે હિમાલયનું શિખર.
ભોર પીંછાં ઉતારે એમ—
સૂર્ય કિરણાવલિ ઉતારે,
બિમ્બ ફૂળે, બિમ્બછાયા ફૂળે,
ધીરે ધીરે ને જગગંભીરતાથી,
એમ બળભદ્ર ગયા જળપાછળ.
પેખાતી કિરણાવળે કરમાણી.
દસેરાએ ક્ષત્રિય સીમોલ્લંઘન કરે
એમ ઉલ્લંઘી ક્ષિતિજપાળને,
ને બળભદ્ર સમાયા સાગરહૈયામાં.

૭૪•

કુરુક્ષેત્ર આવતું નિહાળીને
તીર્થયાત્રાએ સિધાવ્યા'તા હલાયુધ;
પાંડવોને કૃષ્ણ અપીને,
કૌરવોને યદુસેના સોંપીને:
ત્હારે બળભદ્રની હતી જે મુદ્રા,

- એજ મુદ્રાએ કીધો સાગરવાસ.
બળભદ્રે આશ્રમ માંડયો જલધિજલમાં.
કાળ કહે છે કે કૃષ્ણબન્ધુ ગયા
૭૪૯ સાગરની સ્હામી પાર શોધવાને.
૭૫૦ તરતાં આવડે તો તો
જાહનવી સમું જગતું છે મોક્ષદ્વાર :
પીતાં આવડે તો તો
સાગરમાં જ છે અમૃતવીરડી.
જલધિમાંથી પ્રગટીપ્રકાશીને
ચારુમૃતિ ચન્દ્ર એઠો છે
૭૫૬ ચન્દ્રમૌલીશ્વરને લલાટ દેશે.
હજી એલાતો હતો કુળસંહાર,
યદુકુળનું મહાનિકન્દન.
પછી ઇન્ધણું બળી રહ્યે
૭૬૦ હોલવાયો ભડભડતો મહાઅગ્નિ.
એમ ઉતર્યો ઋષિવરોનો શાપ;
ને એમ શમ્યાં અપ્પહાણનાં પાપ.
૭૬૩ માનવી ! વાવીશ એ ઉગશે.
કૃષ્ણદેવ એમ ઉજવતા હતા
૭૬૫ નિજ સર્વમેધ યજ્ઞ.

દ્વારિકાપ્રભય

ખંડ ત્રીજો, દેહોત્સર્ગ

ને પછી બ્રહ્મે કીધું બ્રહ્માર્પણુ.

પૃથ્વીની ભમ્ભર સમે।

સાગરકાંઠા હતો ભારેખમ.

અને ભાગ્યદેશની રેખાઓ સમા

સાગરમાં રમતા'તા સાગરમેજ

ને ઉચ્ચરતા'તા અમાનુષી વાણુ.

સાગર એ સ્હમજતો ને દેવો સ્હમજતા.

૮ પૃથ્વી ત્હાં વાંચતી નિજ ભાગ્યલેખો.

એ જગમિહામણા કાંઠા નીચે

૧૦. હતું મધુરા જળભયું' સરોવર;

જાણે ધરિત્રીનું નમણું નયન.

એ આંખે પૃથ્વી વાંચતી'તી આભ.

પાંપણો પડે ને ઉપડે

એવી પડતી-ઉપડતી'તી જળલહરીઓ,

અને વિસ્તરતી'તી મધુરપના પરાગ.

મીઠડી ને મનોહર હતી

જળખોલની એ મંજુલતા.

કમનીય કલહંસથી ચે

મધુરવા હતા એ કલખોલ.

૨૦ જળમાં હતી પોયણાંની વેલો :

૨૧ જાણે નયનમાં ટશરો ફૂટી.

હરિયાળી ઢોળાતી ત્હાં સાગરમાં;

જાણે લીલમંદાર મૂકી

શ્વનીશામળી એ સાગરપાળને.

મેઘ ઉતરતા ત્હાં પાણી ભરવાને;

૨૬ વાદળ ઉતરતાં ત્હાં સમાવાને.

- સરેવરપાળે હતો પારસપીપળો;
વડલા જેવડો ને ઘટાવિશાળો.
ઘટામાં હતા પંખેરના વાસ:
૩૦ સહાંજે આવે ને સહવારે ઉડી જાય.
પક્ષવનમખાંઓ હતાં સચેત;
લોલકલ્લોલની આનન્દવાણે
ઉડતાં'તાં મહી પંખીઆળ.
પિંપલશિખરની હરિયાળીમાં આજ
ટહુકારતો'તો કળાયેલ મોરલો,
ને કેકા નાંખી ભરતો'તો ગગનમંડળને.
અન્તરિક્ષમાં ધ્રુમતા'તા એ મયૂરઓલ:
૩૮ જાણે જગતસૌરભોની ધારાઓ.
૩૯ એ મોરલો શું કહેતો હતો ?
૪૦ કે મહાયોગનો ઉગતો'તો અવસર.
ભવિષ્યભારે પગલીએ
આવન્તા કાળયોગની
વિશ્વ જોતું'તું વાટ
અનિમિષ આંખડીએ.
પ્રલયનો પ્રહર ખોલતો હતો;
૪૬ યમની ઘડી વાગતી હતી.
વાયુમાં ડોલતાં'તાં તેજ;
ને તેજમાં હતો સાગરજળનો ભાર.
પ્રશાન્ત સુષુપ્ત વાતાવરણમાં
૫૦ વહતી'તી ગહનતાની નદીઓ,
અને ઉચ્ચરતી'તી ગહનતાના ઉચ્ચાર.
યોગ હતો દૈવયોગનો.

- કાલે માનવમેદનીના વંદોળ ધૂધવતા,
આજે ત્યાં દોળાતો'તો સ્વનકાર;
૫૫ ને સ્વનકારમાં ગાજતું'તું મહામૃત્યુ.
ચોમેર પડી હતી
સ્વનકારની ગહનતા;
૫૮ અલૌકિક અને અગોચર.
ગહરા—સાગરગહરા
૬૦ હતા સ્વનકારના મહાધોષ;
આકાશભીતરની જ્ઞાન્તિ સમા.
ગેય બોલતી'તી ગંભીરનાદે.
૬૩ દેવો સાંભળતા સ્વનકારની ગર્જના.
૬૪ સાધુ હો ! સુણો હરિની ગિર્વાણ.
સ્વનકાર બોલે મૌનની બોલી,
બોલે મૌન નિર્માણ;
બોલે-બોલે એ મૌનના મુખથી
નિર્ગળે મૃત્યુ અને નિર્વાણ :
૬૯ સાધુ હો ! સુણો હરિની ગિર્વાણ.
૭૦ હૃદયેહૃદમાં આભ એ બોલે,
બોલે છે શશિયર ભાણ;
પ્રકૃતિપ્રાણની એ સમાધિભાષા,
મૌન તો પરબ્રહ્મની વાણ :
સાધુ હો ! સુણો હરિની ગિર્વાણ.
૭૫ સાધુ હો ! સુણો હરિની—
પરબ્રહ્મના બોલની ભાષા છે મૌનની;
ને સાધુસન્તો સાંભળે છે
૭૮ પરબ્રહ્મની એ બ્રહ્મગિર્વાણ.

- નતમુખ ઢળતી'તી ઘટાઓ;
 ૮૦ ને ઘટાઓના ઘેર વચ્ચે
 આલવણું ડોલતું'તું સરોવર.
 સરોવર હતું જળસોહામણું.
 સરોવરના પાશ્વર્યા પિપ્પલધાટે
 થડના થંભને અઢેળીને
 ખેડા હતા એકલવિહારી શ્રી હરિ;
 યોગપ્રભાની પ્રતિમા સમા.
 પૃથ્વીએ પાથર્યો'તો ગાલીઓ
 ને વેર્યા'તાં તેજ્યાંદરણાંનાં ફૂલડાં.
 એ તેજફૂલડાં મધ્યે હતા શ્રી હરિ.
 ૯૦ ચોમેર ઝંકારતા'તા મૃત્યના પડધા :
 ગઘ કાલનો ખોલતા'તા યદુસંહાર.
 ભવના સંભળાતા'તા ભણુકારા.
 દ્વિગ્મંડળને નિહાળતા,
 વિશ્વવિરાટને અવલોકતા,
 વિરાજ્યા હતા વિશ્વંભરનાથ:
 વિજનતામાં વસતી એક જનતા,
 મૃત્યુદગલાઓ વચ્ચેના એક અમર્ત્ય,
 કાળગુફામાંના એક કાળસ્વામી.
 ૯૯ પરબ્રહ્મ હતા બ્રહ્મસમાધિમાં.
 ૧૦૦ એ હતો યોગેશ્વરનો ચિન્તનયોગ
 નિજના સર્વમેધ યજ્ઞનો.
 છેલ્લો હતો પૃથ્વીનો પુણ્યપ્રહર;
 છેલ્લી હતી આયુષ્યની એ તિથિ.
 ન્હોતી ત્યાં જન્દાવનની સુન્દરતા;

- ન્હોતી ત્હાં કુસ્ક્ષેત્રની ભવ્યતા;
 ત્હાં તો હતી ગેયની ગહનતા:
 અગોચર ને યોગમાયાવી.
 સૃષ્ટિની વિવિધતા સરજી ત્હારે
 ગોરમ્બાઈ હતી જે યોગસમાધિ,
 ૧૧૦ ડોલતીઝૂલતી પિપ્પલછાયામાં
 આજે હતો એ યોગસમાધિનો ગોરમ્બો.
 તેજતેજ પ્રસ્ફુરતી હતી
 સરોવરપાળની એ કૃષ્ણમૂર્તિ:
 જાણે સૂર્યોત્તું સર્વ,
 ૧૧૫ જાણે ચન્દ્રોત્તું અમૃત.
 ૧૧૬ શ્રી હરિ શું ચિન્તવતા હતા ?
 પાંદડે-પાંદડે ને પલ્લવે પલ્લવે
 લટકતાં'તાં દેવઆયુધો;
 રોમરોમમાંથી ફૂટતી'તી તેજકિરણાવલિ;
 ૧૨૦ નયનો નિરખતાં'તાં અગમ્યની પાર.
 હરિહિન્ડોળે રહડયા હતા
 સૃજનપ્રલયની યોગસમાધિને.
 જે કાળયોગે પ્રકાશે છે એ યોગસ્વરૂપ:
 એક સૃષ્ટિના સૃજનકાળે,
 એક અભ્યાંકના પ્રલયકાળે.
 એ સ્વરૂપ પ્રકાશતું'તું આજ
 સરોવરપાળની પીપળછાયામાં.
 ૧૨૮ કૃષ્ણદેવને ઘેરી પડ્યા'તાં અભિનિર્માણ.
 મનુષ્યાળ જન્મે છે ત્હારે,
 ૧૩૦ ને મનુષ્યાળ પીએ છે અમૃત ત્હારે

- આલ ઉધાડે છે નિજ દુર્ગદ્વાર
ને હાખવે છે હૈયાવાસી ગહનતા.
એ દુર્ગદ્વાર ઉધડતાંતાં આજ.
જન્મ ને મૃત્યુ છે
૧૩૫ ગગનપ્રાસાદના એ ઝરખા.
સરોવરલહરી ડોલતી
એવાં ડોલતાંતાં નયનો કૃષ્ણદેવનાં.
પાંપણો ડોલતીતી પીપળઘટા સમી;
સાગરમોજ સમા ડોલતા'તા હૈયાભાવ.
૧૪૦ એમ ભવ ડોલતો.
ને ભગવાન ડોલતા.
હરિવર ચ્હડયા હતા
સૃજનપ્રલયને હિન્ડોળે.
૧૪૪ આગમ સંકેલાવાંનાં હતાં આજ.
કાલે ઉછળતી'તી માનવમેદની,
આજે ત્હાં માજતો'તો સૂનકાર;
સભર ભરેલો ને પડલા પાડતો.
કાલે વીંઝાના'તા એરકાના વજ્રદંડો,
આજે પડતી'તી ત્હાં પવનપગલીઓ;
૧૫૦ અણુદીડી અને અણુઓળખાતી.
કાલે સંહારના માજતા'તા પડખદ,
આજે ભમતા ત્હાં ભૂતકાળના ભણકાર;
પૃથ્વીપોકારતા ને મહાધોષ.
કાલે હતી બળભદ્રની આન્ધવમેલડી;
એ બળભદ્રે કીધો'તો સાગરવાસ
ક્ષિતિજપાળની જળગુફાઓમાં.

- એમ ખેલાઈ રહ્યો યદુસંહાર;
 એમ સમી યદુવંશની મહાચિતા.
 કારિકા જવું નહોતું;
 ૧૬૦ હસ્તિનાપુરે સંચરવું નહોતું;
 દિશાઓનાં ભીડાયાં તાં પાર.
 ત્યારે હરિવર જય ક્યાં ?
 ત્યારે ક્રિયા ઉઘાડવા આભના દરવાજા ?
 ને ક્રિયા ગ્રેહવો દિશામાર્ગ ?
 ૧૬૫ દિશાઓ થઈ'તી એકદોર.
 કૃષ્ણદેવ પૂછતા'તા મહાકાળને
 ૧૬૭ કે 'સરભું ?' કે 'સંકેલું ?'
 કૃષ્ણદેવે માંડ્યો'તો સર્વભેદ યત;
 ને મંહી હોમતા'તા પોતાને ય તે.
 ૧૭૦ કૃષ્ણચન્દને એક જ હતી ઉઘાડી વાટ
 ૧૭૧ સ્વગારોહણની.
 પિપ્પલધટા દેતી'તી
 એ મહાપ્રશ્નનો મહાઉત્તર;
 પણ ગહનતાની ગિર્વાણમાં.
 ધટા સ્હમજતી ને શ્રી હરિ સ્હમજતા
 ગૂઢારથના એ સંકેતસન્દેશ,
 ૧૭૭ મહાનિર્માણના એ મન્ત્રોચ્ચાર.
 વનધટાઓ ધૂણતી'તી—
 ઘેરી, ઘેરતી, ને ગોરમ્ભાતી.
 ૧૮૦ ડાળીએ ડાળીએ ખેડી'તી જોગણીઓ
 ને વાંચતી'તી સરોવરલહરીના લેખ.
 ૧૮૨ જોગણીઓ કહેતી 'અવધ આવી છે.'

પછી ઉઠ્યા કૃષ્ણદેવ.

પલવટ સંકાર્યો, સરોવરતીરે પધાર્યા;
આવ્યમન લીધું; સ્વસ્થ થયા;
અને પૃથ્વી સમા ઉભા અરોહ:
જાણે વિશ્વવ્યવસ્થાનું થયું.
સન્મુખની નિહાળી ઉજ્જયન્તની શિખા;
પાછળનો નિહાળ્યો સાગરપગથાર;

૧૯૦

ઉપર જોયું અનન્તમાં.
થૂંટ્યું, ઘોળ્યું, પીધું બ્રહ્માંડને.
તે પછી વળ્યા જળઆરેથી
કા મહાનિર્ધાર નિર્ધારીને.
એ હતો મહાનિર્માણનો સારોધ્ધાર.
ક્ષણેક કાંઠે ઉભા તે જાણે
સરોવરનાં સાક્ષાત્ ઉંડાણુ ઉભાં;
ક્ષણેક કાંઠે ઉભા તે જાણે
રેવતાચળ થયો હિમાલય;
ક્ષણેક કાંઠે ઉભા તે જાણે
આલનો ઉભો આધાર.

૨૦૦

દેવતુલસીની મંજરીઓ ઝૂલતી'તી
ઉરમાળામાં તે મુગટપરિધે.
સૂરજને પગલે, મેઘની મુદ્રાએ,
આલના અવનીપરા હૈયાલાવે,
લોકલોકને દૃષ્ટિદોરમાં પરોવીને
પધાર્યા હરિ પિપ્પલછાયામાં.
પૃથ્વીપ્રતિહાસનો એ હતો
અસૌક્રિક અવસરયોગ.

- કૃષ્ણજીવનમાં ત્યારે બેઠો નવો યુગ.
 ૨૧૦ એ હતો મહાકાળનો નિર્ધાર.
 નિર્ધાર કાધો કૃષ્ણદેવે
 ૨૧૨ કે પૃથ્વી રહેશે, પોતે જશે
 પછી અશ્વત્થસ્તાંભને
 અટ્ટળાને બેઠા એ લાણે
 ચ્હડયો મહાનિર્ધારનો થાક.
 દિશામંડળને સ્વનું-સ્વનું દેખીને
 ઢળી પડ્યા ઢગલા જેવા :
 ગાણે સિંહ સૂતો ધરામને.
 પૃથ્વીજીવનથી ધરાયા હતા કૃષ્ણદેવ ?
 ૨૨૦ હરિ ગાણે, હરિનું હૈયું ગાણે.
 એ મુદ્રામાં હતી નિર્ધારની વજ્રતા.
 શિલા સમા ડાખા ગોડણે
 ઝીલી'તી જમણા પાયની પદ્મપાંખડી;
 અરુણવર્ણી ને ઉર્ધ્વરેખાળી..
 રૂપાની આરતીમાં પંચજ્યોત શિખાઓ-
 લલાટદેશે પડી'તી હસ્તથળી;
 ને પિંપલસ્તંભે ઝીંધ્યો'તો દેહભાર.
 હરિ હતા અર્ધાંબુ આસનમાં.
 ટચલી અંગુલિએ ત્રણાંઝીલનારને
 ૨૩૦ આજે ઝીલતી'તી તુણસળાઓ.
 મ્હારે હરિવર તો છે
 ૨૩૨ અગ્ને રણીયાં, મહત્તો મહીયામ્.
 એ હતો વિશ્વવિપ્લવનો યોગ.
 શ્રી હરિએ થંભાવ્યો વિશ્વવિપ્લવને

- ૨૩૫ ને કાધો નિજ દેહવિધવ.
જગત્પિહામણો હતો સાગરકઠિ
ને સાગરકઠિ દળેલો હતો સ્નકાર.
ઉંડા ગહરા એ સ્નકારમાં
ઝંકારતા'તા મૃત્યુના મહાઝંકાર.
- ૨૪૦ યમદેવની પડતી'તી ત્યાં પગલીઓ.
પ્રભાસને કહિં દોળાતો સ્નકાર
પોકારતો હતો યદુસંહાર.
- ૨૪૩ યદુસંહાર હતો આગમસંહાર.
- ૨૪૪ યોગ હતો કાળયોગનો.
એ સ્નકારના દેશમાં,
ભમ્મર ઉપર ભમરો એમે એમ,
સાગરમાંથી આવી એક મૃત્યુમૃતિ
ને ઉભી સાગરપાળની ભમ્મરે.
માથે હતી આકડાની ક્લમંજરી,
- ૨૫૦ કાને લટકતાં ધનુરાનાં કર્ણકૃત;
રકન્ધે હીંચકતું'તું લોહચાપ,
પીડે ઝૂલતું'તું ભારેલું શરભાથું:
બાણે કિરાત કેા ઉતર્યો કૈલાસેથી.
મુદ્રામાં હતાં મૃત્યુ એને,
નયનમાં હતી મૃગયા,
અંગોમાં હતા મત્સ્યોના દુર્ગન્ધ.
પવનપાંખે એનું હોડકું ઉડતું
ત્યારે ધૂમી વળતું સાગરનાં જળવનોમાં.
એ હતો પ્રભાસકાંઠાનો સાગરસ્વામી,
યમરણિનો લધુબન્ધુ.
- ૨૬૦

મત્સ્યરાજ જરા:

૨૧૩

કાળપુરુષ આઘ્યો જાણે સાગરમાંથી.
મૃગયા માટે શોધતો'તો એ મૃગને.

સાગરજળ એને સૂનાં હતાં આજ.

સારી યે સ્થવાર જળ નાંખી;
મત્સ્યો ઝલાયાં નહિ જળમાંથી.
તીરજળ હતાં મત્સ્યસૂનાં.

૨૭૦

કઠિ નહોતાં આજ એરકાનાં વન

કે નિવાસે મંહી મત્સ્યો.

ને ઝાટનાં પાણી પીતાં પીતાં
મહામત્સ્યો ગયાં'તાં મહ સાગરમાં.

કંઠાજમાં ફરી વળી હતી સાગરવેળ;

અને સાગરસમાધ કાળે, આધે આધે,

લપ ગઈ હતી યાદવશબ્દગલાઓને.

મહામત્સ્યો ત્યાં ગયાં હતાં મિજબાનીએ.

બર્યો-બર્યો મહાસાગર

સૂનો હતો જરાને આજ.

સાગરસ્વામીને સાગર નહાતો પડ્યો.

વેરાયેલા પૃથ્વીપરમાણુઓમાં

૨૮૦

પથરાતી'તી જરાની નયનજળ.

મેરલાના પગલે

સાગરમાંથી આઘ્યો મત્સ્યરાજ,

ને ભમતો'તો સાગરખેખડે.

આંખડીમાંથી ફેકા ફેંકતો એ,

ને માનવભમરા સમે ગુંજારવે.

બાણ સમા દૃષ્ટિપાત નાંખી-નાંખીને

- નિહાળતો'તો વનની હરિયાળીમાં
કે શરમાં પરોવું કોકને.
થનગનતો'તો કરમાંનો એનો શરદંડ.
- ૨૯૦ કાળમુખો હતો એ સાગરસ્વામી.
એની આંખોમાં હતાં શરભાયાં:
- ૨૯૨ મહાવનોને વી'ધતી'તી એની શરપાંખો.
- ૨૯૩ એ ઉભો'તો-જાણે જળજળગલનું જોમ.
સૂનકાસ્ત્રી ગર્જના સાંભળીને
સાગરસ્વામી થયો મદોન્મત્ત:
એના હયામાં લાગ્યો રણુકો
ને પગમાં જાગ્યો ઠણુકો.
નાડીઓમાં વહતાં'તાં ઘોડાપૂર.
ગાતો, નાચતો, જગતને નિહાળતો હતો
- ૩૦૦ જગતમૃગયાતો એ મૃગયાસ્વામી.
એને જગત હતું શિકારગાહ,
એને વિશ્વ હતુ મૃગયાવન.
તેજઅન્ધારને, પુણ્યપાપને
પૂરાં પિછાનતો નહોતો
એ મૃગયાપતિ મત્સ્યરાજ.
સાગરકાંઠે ધૂમતો'તો સાગરસ્વામી
ને ગાતો'તો તેજઅન્ધારનું ગીત;
- ૩૦૮ સાગરનું ધૂરક્યું જાણે કાળયંત્ર.
- ૩૦૯ પગલાં પડે છે મધરાતનાં.
- ૩૧૦ આ તે તેજ ? કે અન્ધાર ?
આ તે તેજ ? કે અન્ધાર ?

૩૧૨

પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

જ્યાં જ્યાં પડે મ્હારં બાણ,

જ્યાં જ્યાં પડે મ્હારં બાણ

૩૧૫

પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

જમડાની પાંખે ઉડતું રે,

એના મૃત્યુના ડંખ;

જવાળા પડી જાણે રુદ્રની,

વાયા સાગરના શંખ—

૩૨૦

વાયા સાગરના શંખ :

૩૨૧

પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

૩૨૨

આ તે તેજ ? કે અન્ધાર ?—

નાચતી ને નિહાળતી,

વનહરિયાળીને વીંધતીશોધતી

મત્સ્યરાજની દૃષ્ટિ પડી સાગરપાળે.

સાગરપાળ ઢળતી'તી પૃથ્વીપટમાં.

સળવળતી મત્સ્યમાળા સમા

તેજસોહામણા દીદા જળતરંગો,

ને હરિયાળીના કાટકાંગરા જેવી

ઉન્નતશૃંગ ફરતી નિહાળી વૃક્ષાવલિ.

એની આંખ મૃગને શોધતી,

એનો હાથ ભાથાને શોધતો.

ડાખી કરડાળીએ મૂલતું'તું ચાપ

લોહએરકાની લતાપ્રત્યંચાળું.

મત્સ્યરાજ શોધતો'તો સગવરપાળને.

પૃથ્વીને ચાંપતો ચાલતો'તો એ:

- ૩૩૮ સ્વયં જાણે શંકરનો ગણરાજ
પધાર્યો સોમનાથની યાત્રાએ.
કચ્છાંકથી ટહુક્યો એવે મોરલો:
- ૩૪૦ જાણે જગતને બોલાવતો હોયને.
મત્સ્યરાજે જોયું ટપુકારદિશામાં.
ત્યાં હરિયાળીમાં દીકા નીચે મૃગરાજ,
આરામતો ને આનન્દતો.
ઝીણી નજરે જોયું ઝાંખીને.
એ ઝીણી નજર હતી ઝંખના વ્યાધતી.
ધટાગોરમ્મતો ને ગિરિવરનિરખતો
ત્યાં હતો પારસપીપજો;
જાણે વનમન્દિરનો ધુમ્મટ.
ને પિપ્પલછાયામાં પોઢયું હતું હરણકું.
- ૩૪૧ મત્સ્યોદર શો મુખપાટ હતો
ધેરો ધેરો ને અરુણવર્ણો;
મંહી મોતી જેવાં નયનો ચમકતાં.
લલાટે હતું તેજતું ડીલું-કેસરવર્ણું;
અને કર્ણરીંગા હતા બ્રૂકુટિલંગ.
મત્સ્યરાજે સાખ્યું બાણુ;
ને છોડ્યું મૃગની મૃગયા બેલવાને
- ૩૪૭ ઝંખનાની ઝાંખપનાં ઝળઝળામાં.
સાગરસ્વામી હતો
અઠંગ અને અમોઘ બાણાવલિ;
ત્રિયંકવેધનો હતો યોગ;
- ૩૫૦ અને એ હતું શાપડંબાળું બાણુ;
એને હતો મુસળઅવશેષનો ચમડંખ.

ઢાલત્રિપુટિને ઉચ્છેદે એમ
છેદી એણેજ તણુ ચક્રાવલિઓ,
ને ચુમ્મચો જમને ભાલદેશ.
બાણાવળી ઉછળ્યો બાણુ સરિખડો.
મૃગલો પડ્યો.

૩૬૭

એવે રમતી રમતી
કચ્છાંકથી આવી કે વાદળી
ને આચ્છાલો સ્વર્ચરાજને.
દિશાઓ પડી મધ શામળી
ને સરોવરકુંજ થઇ કાળધેરી.
કાળનું ચોધડિયું એકું.

૩૭૪

આભ અન્ધાર્યો.
મત્સ્યરાજ ધાયો બાણુની પાછળ
મૃગલાને ઝાલવાને :
સર્પની પાછળ જાણે સમજો.
સાગરસ્વામી ધાયો સરોવરપાળે,
પિપ્પલદિશામાં. ઘટાછાયામાં;
ધસમસતો ને આશાભર્યો,
કે મૃગયાને મૃગ મળ્યો.

૩૮૦

૩૮૧

પણ ધૂળના ઢગલા સમા
પડ્યા એના આશાના માંડવા;
ભાગીને ભોંયે પડી
એની ઉમંગની અટારીઓ.
મૃગલો નહિ; ત્યાં દીડા માનવરાજ:
તેજતેજના પ્રોજ્જવળ અંધાર,
પૃથ્વીપડેલા જાણે સ્વર્ચદેવ.

- ૩૯૦ પાંદડે-પાંદડે લટકતાંતાં ત્યાં આયુષો
તેજકિરણોને દોરેદોરે લટકાવેલાં.
સ્વર્ગમંડળ સમું ચક્રાવા ખાતુંતું
દેવઆમન્ત્રણે આવેલું સુદર્શન.
કાળમુખો મત્સ્યરાજ બીધો
હિન્ડોળા ખાતાં એ આયુષદર્શને
કે 'આયુષસ્વામીને વીધ્યા મ્હે';
હવે સાગરસ્વામીને એકશે મૃત્યુપાશ.
પગમાં પડયો; દીનતા વલ્લો; ક્ષમા યાચી:
આંખની ભલતો ભાખ્યો અપરાધ.
કૃષ્ણદેવ જગ્યા કાળસમાધિમાંથી,
૪૦૦ જમણો હાથ કાપી ધર્યો ચરણોમાં
કે ન ખેલાય પછી માનવમૃગયા;
તે મૃત્યુ માગ્યું સાગરસ્વામીએ
૪૦૩ કે 'વધેર્યા એમ વધેરો દેહને.'
લેયાંવાંચક દૃષ્ટિએ કૃષ્ણદેવે દીઠા
નયનઝરતા એના ભય ને પશ્ચાત્તાપ;
ને નિહાળ્યાં લટકતાં આયુષોને.
ભગવાને દીઠો એનો દૃષ્ટિદોષ.
અને એ દૃષ્ટિદોષ નિમિત્ત હતો
નિજના મહાનિર્ધારની પ્રણીક્ષિતિનો.
૪૧૦ વસ્તુસ્થિતિ વાંચી;
જોગસંજોગ વિલોક્યા;
ધૂંટ પી ગયા ધૂંટડે ને ધૂંટડે.
કરુણાસાગરે વરસાવી કરુણા
૪૧૪ ને ભાવથી ભીંજ્યો મૃત્યુપાનારને.

ઢાલત્રિપુટિને ઉચ્છેદે એમ
 છેદી એણેજ તણ ચક્રાવલિઓ,
 ને ચુખ્યો જમને ભાલદેશ.
 બાણવળી ઉછળ્યો બાણ સરિખડો.
 મૃગલો પડ્યો.

૩૬૭

એવે રમતી રમતી
 કચ્છાંકથી આવી કે વાદળી
 ને આચ્છાદો સૂર્યરાજને.
 દિશાઓ પડી મધ શામળી
 ને સરોવરકુંજ થઇ કાળધેરી.
 કાળનું ચોધડિયું એકું.

૩૭૦

૩૭૪

આલ અન્ધાર્યો.
 મત્સ્યરાજ ધાયો બાણની પાછળ
 મૃગલાને ઝાલવાને :

સર્પની પાછળ જાણે સમજો.
 સાગરસ્વામી ધાયો સરોવરપાળે,
 પિપ્પલદિશામાં. ઘટાછાયામાં;
 ધસમસતો ને આશાભર્યો,
 કે મૃગયાને મૃગ મળ્યો.

૩૮૦

૩૮૧

પણ ધૂળના ઢગલા સમા
 પડ્યા એના આશાના માંડવા;
 ભાગીને ભોંયે પડી
 એની ઉમંગની અટારીઓ.
 મૃગલો નહિ; ત્હાં દીડા માનવરાજ:
 તેજતેજના પ્રોજ્જવળ અંધાર,
 પૃથ્વીપડેલા જાણે સૂર્યદેવ.

- ૩૯૦ પાંદડે-પાંદડે લટકતાં ત્યાં આયુષો
તેજકિરણોને દોરેદોરે લટકાવેલાં.
સૂર્યમંડળ સમું ચકાવા ખાતું તું
હેવઆમન્ત્રણે આપેલું સુદર્શન.
કાળમુખો મત્સ્યરાજ બીધો
હિન્દોળા ખાતાં એ આયુષદર્શને
કે 'આયુષસ્વામીને વીંધ્યા નહેં;
હવે સાગરસ્વામીને એકશે મૃત્યુપાશ.'
પગમાં પડ્યો; દીનતા વદ્યો; ક્ષમા યાચી:
આંખની ભૂલનો ભાખ્યો અપરાધ.
કૃષ્ણદેવ જગ્યા કાળસમાધિમાંથી,
૪૦૦ જમણો હાથ કાપી ધર્યો ચરણોમાં
કે ન ખેલાય પછી માનવમૃગયા;
તે મૃત્યુ માગ્યું સાગરસ્વામીએ
૪૦૩ કે 'વધેર્યા એમ વધેરો દેહને.'
લેયાંવાંચક દૃષ્ટિએ કૃષ્ણદેવે દીઠા
નયનઝરતા એના ભય ને પશ્રાતાપ;
ને નિહાળ્યાં લટકતાં આયુષોને.
ભગવાને દીઠા એના દૃષ્ટિદોષ.
અને એ દૃષ્ટિદોષ નિમિત્ત હતો
નિજના મહાનિર્ધારની પ્રણીકૃતિનો.
૪૧૦ વસ્તુસ્થિતિ વાંચી;
જોગસંજોગ વિલોક્યા;
ધૂંટ પી ગયા ધૂંટડે ને ધૂંટડે.
કરુણાસાગરે વરસાવી કરુણા
૪૧૪ ને ભાવથી ભીંજ્યો મૃત્યુપાનારને.

‘બહી મા, મત્સ્યરાજ ! બહી મા.

મૃત્યુ સૌને આવે છે

—એક જ વાર આવે છે.

એ વાર મૃત્યુપીતાં દીઠાં કાઢને ?

તહેં પૂર્યો મહારો સર્વમેધ યજ્ઞ :

૪૨૦

તહેં અપીં છેલ્લી આજ્ઞતિ.

બ્રહ્મને થયું બ્રહ્મસમર્પણ.

મૃગ માની તહેં ખેલી મૃગયા :

તહારાં ચક્ષુએ કીધી ભૂલ.

ને કાનાં ચક્ષુએ ભૂલતાં નથી

ચક્ષુધારીએની આ ભવબૂલામણીમાં ?

ધડીક પૂર્વે મહેં નિર્ધાયું જીવનસંકેલન;

તહારા આણે સાધ્યો મુજ નિર્ધાર.

ઉડતી વીજળીતે ઝાલું છું;

ન ઝાલત તહારા આણુને—

૪૨૦

મહારે ઝાલવું હોત તો ?

ગરૂપંજે ઝડપત એ નાગને.

મહારે સંકેલવો છે જીવનખેલ

જગતખેલ ખેલાતો રાખીને.

મહેં માંડ્યો છે વિશ્વજીત યજ્ઞ;

તહેં અપ્યાં પૂર્ણાજ્ઞતિના હવિ.

પાપકર્મ નથી તહારં; પુણ્યકર્મ છે

વિધિના નિર્માણને સાધવું;

વિધિએ મારેલને તહેં માર્યો.

તહેં માર્યો છે કાળનો કાળ.

૪૪૦

ઓળખ છ ? હું ઓળખું છું તને.

ભદ્ર હો ત્હારું, સાગરસ્વામી !
 જા, સુખી થા; દુઃખ ભારેલી દુનિયામાં
 તુજથી સુખી થવાતું હોય તો.
 કોક કાળે અહીં થશે પુણ્યતીર્થ;
 ત્હારે પૂજશે ત્હારો કપાયેલો હાથ
 સનાતન શિવલિંગ થઈને.
 પાપને પડછાયે મા ઉભનો.
 માણુજે સોમનાથની છાયાનું રાજ્ય.
 પુણ્યશાળી ! જા, ને પુણ્ય આચરજે.’
 ‘માનવી નથી; દેવ છે કોક.

૪૪૫

૪૫૦

તારો-ઉદ્ધારો છે સંહારનારને યે.
 મૃત્યુ પાનાર હાથની
 સ્થાપો છે સનાતન પૂજા.’
 યમમુખો પારાધિ પગમાં પડ્યો,
 પદ્મલિ શીર્ષે ચ્હડાવી,
 ચુમ્બન કીધું વહતા પાયરકતને;
 ને લોહીનો પીધો એક ધૂંટ.
 પારાધિએ એમ લીધું
 શ્રી હરિનું ચરણામૃત.

૪૬૦

સાગરઆશ્ચર્યો એણે દીડાં હતાં;
 આજે દીડું આશ્ચર્યોનું મહાઆશ્ચર્ય.
 ‘પ્રભુ છે કોક પૃથ્વી ઉપરના,’
 ‘પ્રભુ છે કોક પૃથ્વી ઉપરના.’
 ‘મારનારને યે કરે છે અમ્મર’—
 એવું ભણતો ગણગણતો ભડભડતો
 વનવિહારી સિધાબો વનમાં

- જગતવસિની જનતાને
કહેવાને એ અદ્ભુત કથા :
જાણે કારમુક કો કૌતુહલરખેલો
૪૭૦ વનમાં વિચરતો'તો વનરાજ.
ભવની ભેખડ સમે
ભીષણશૂદ્રાળો હતો સાગરકાઠો;
ને સાગરકાઠે હતો સ્વનકાર,
એ હતો અનન્તનો એકાન્ત.
સ્વનકારના એ વેળુકણમાં એવે
કોક પગલીઓ શોધતું હતું
૪૭૭ નિજ પરમેશ્વરની.
એને હાથે હતો
વેત્રવતીનો રતનપરોણુલો.
૪૮૦ એ પરોણાએ દીઠાં'તાં કુરુક્ષેત્ર.
એના પાયમાં હતા દેવના સન્દેશ;
એ પાયે ખેડ્યાં'તાં હસ્તિનાપુરો.
આંખોમાંથી ઝરતાં'તાં તેજઝરણાં;
એ નયનબાણોએ વીધ્યાં'તાં
રેવતાચળનાં શિખરો, વિદર્ભનાં વિન્ધ્યદુર્ગો,
મરુભૂમિના રણપગથાર, પુષ્કરની પુષ્કરણી.
એ હતો કૃષ્ણસારથી દારુક,
દેવચક્ર ને દીર્ઘદ્રષ્ટા;
અને શોધતો હતો સ્વનકારમાં
૪૮૦ કસ્યાણી કૃષ્ણપગલીઓને.
દારુક હતો કૃષ્ણદેવતો જીવનસંગાથી.
પાથસારથી હતા પાર્થસખા,

- તેમ કૃષ્ણસારથી હતો કૃષ્ણમિત્રઃ
અન્તરનાં ઉંડાણોનો, જાણુજીહારો,
ગુણ મન્ત્રણાઓનો મહાગોષા.
દારુકે દીઠી હતી મુચ્ચકુન્દગુફા;
દારુકે દીઠો'તો રૂકમીપરાજ્ય;
દારુકે દીઠો'તો પાંડવવિજય.
આજ ભયંકર ભાસતો'તો એને,
પ૦૦ આંખડલીની એકલતા સમો,
પ્રભાસના સાગરકાંઠાનો 'સુનકાર.
વૃન્દાવનનાં વનમાં નહિ; વિજયતામાં
દારુક શોધતો'તો કૃષ્ણદેવને
પ૦૪ ગોપિકાગીતના ભાવથી.
એવે સૂર્યમાંથી આવી
લહરતી અનિલલહરી,
ને અનિલલહરીમાં હતો તુલસીપરાગ;
મધમધતો, પ્રાણસંચારી, પરાક્રમપંખાળો.
દારુકે ઓળખ્યો એ તુલસીપરાગ
પ૦૬ દેવનો ને દેવતુલસીનો.
કૃષ્ણશોધતો ચાલ્યો પરાગદિશામાં,
ને વાયુની પગલીએ પગલીએ
ગયો ભાલુકા સરોવરની પાળે,
પારસપીપળાની ડોલતી ઝાયાઓમાં.
આલની હતી એ કાળકુંજ.
પીપળસ્તંભને અદેલીને ત્યાં
પડ્યો'તો વિશ્વમેળજવળતો 'તેજસ્તંભ.
પગમાંથી કુંકુમ ઝરતાં'તાં;

- હાથમાંથી હિંગજોક ઝરતાં'તાં;
 ૫૨૦ લાલમાંથી લાગ્ય ઝરતાં'તાં.
 દારુકે દીઠા કૃષ્ણદેવને
 ૫૨૨ કુંકુમથાળમાં કંકાળાયેલા.
 'આ દશા યુગયુગાધીશની ?
 એકાકી ને અરણ્યવાસી ?
 મૃત્યુને આરે આમ ઉભેલા !
 રૂધિરનો ભરાયો છે થાળ.
 ક્રિયા પાપિઠે માર્યું આ બાણ ?
 પૃથ્વીના પ્રાણને વીંધ્યા છે એણે;
 હું વીંધીશ એના પ્રાણ.'
- ૫૩૦ સજળ નયણે ને ગદ્ગદ કંઠે,
 ને પુણ્યપ્રકાપની ઉગ્રનાથી.
 ચરણોમાં ઢળી રડી પડ્યો
 કૃષ્ણસારથી મહાયોધ દારુક
 નયનડાખતી ને હૈયુવીંધતી હતી એને
 ૫૩૫ કૃષ્ણદેવની એ છેલ્લી જગતૂંધડીઓ.
 'દારુક ! શાને આ રુદન ?
 નિર્માણનાં નહોતરાં કાળે અશ્રુઓ ?
 પળે-પળે, ક્ષણે-ક્ષણે,
 વિશ્વમાં કોને નથી આવતાં
 ૫૪૦ નિર્માણનાં નહોતરાં ?
 સદા, સર્વદા, ક્ષણે ક્ષણે,
 બ્રહ્મ બોલાવે છે બ્રહ્માંડને.
 ૫૪૩ દારુક ! રુદન ન હોય બ્રહ્મનહોતરાંનાં.'
 'પણ મહારાજ ! શાને કાળે આ ?—

- કાલે યદુસંહાર; આજે કૃષ્ણસમાધિ ?
વિસ્મયની આંખે ઉચ્ચર્યો દારુક.
૫૪૭ વિશ્વની વિચારતો'તો એ વિસ્મયતા.
‘દારુક ! સાંભળ.
શા અર્થે લીધો'તો મહેં અવતાર ?
૫૫૦ અશ્વત્થામ્યને ધોવાને,
પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાને,
પુણ્ય પાંગરવાને ને પમરાવવાને.
અને યદુકુળ સ્વયં
ન હતો પૃથ્વીનો ભાર ?
ઋષિવરોનાં અપમાન
એ હતું યાદવોનું પરમ અશ્વત્થામ્યમ્.
બ્રાહ્મણની અવહેલના છે વેદની અવહેલના;
મહારે બ્રાહ્મણ છે બ્રહ્મરૂપ.
બ્રાહ્મણની અવહેલના
૫૬૦ છે બ્રહ્મની અવહેલના.
યાદવોએ તોડી છે સંયમની છેલ્લી પાળ.
આજે યાદવો ક્રૂપ્યા સાગરસૂત્રનાંકારમાં;
૫૬૩ કાલે યદુપુરી ક્રૂપ્યો સાગરચુકાઓમાં.
‘દયાનિધિ ! કૃપાસાગર !
શાને આ શાપ દારિકાને ?’
૫૬૬ દારુકે ઉચ્ચારી વિનયવીનવણી.
‘આ શાપ નથી, આગાહી છે;
એ છે નિર્માણના અક્ષરો.
વિધાત્રીએ લખ્યા છે
૫૭૦ આભને પગથાર.

વાંચું છું તે બાણું છું, દારુક !

મહેં માંડયો છે વિશ્વજિત યમ.

રત્નો કાળે છે રત્નાકર

ને દાનેશમન્દોની છે દુનિયાં.

મહેં તો સંકેલી લીધી લીલા;

કાલે કલિ ખેલશે નિજ ખેલ.'

૫૭૬

‘દુનિયાં થશે દેવસુની.’

૫૭૭

‘ના,ના, દારુક !’

દુનિયાં સદાયની છે દેવબરેલી.

૫૮૦

મૃત્યુમાં યે છે અમૃત.

ને અમૃત પીધે દેવ ઉડી જાય ?

૫૮૨

આ તો છે નિર્માણની આણ.’

૫૮૩

‘અને આમ ? દારિકાથી દેશવટે ?’

‘કિયો દેશ મ્હારો નથી ? દારુક !

આણુપરમાણુ યે કે દાખવ મ્હારાસુતું.

દારિકા મ્હારી છે ને મ્હારી રહેશે.

કાળની કૃપાણુ વિચ્છેદશે નહિ અમને.

દારિકાને શિખરે છું, હૈયામાં છું;

સાગરમાં છું, સર્વોંગે છું—’

૫૮૦

શબ્દો ખૂટી જતા’તા એ શબ્દસંપ્તાના.

૫૮૧

ઉતરતા’તા આભના ઓળાઓ.

૫૮૨

‘ને તે માછીમારને હાથે ?’

‘મત્સ્યરાજ છે સાગરસ્વામી,

ને હું હતો સાગરદારિકાનો ધુરન્ધર;

સાગરસ્વામીનો મહાસામન્ત,

બ્રહ્મસાગરનો સાગરિઓ.

એ છે ચમરાજનો અનુજ,
મહેશ્વરનો ગણ, કૈલાસનો કૈલાસી,
મહાકાળનો કાદંડ.

૬૦૦ માનવી શાને બડકે છે મૃત્યુથી ?
મૃત્યુલોકના મર્ત્યવાસ અધિકા ?
કે અમરલોકના અમરવાસ અધિકા ?
પૃથ્વી અધિકી, કે વૈકુંઠ ?
પૃથ્વીમાંથી વૈકુંઠે વિચરતાં કન્દન ?
મનુવંશ આદરે છે મૃત્યુલોકને;
આવ્યાં અમૃતને ઓછાં આદરે છે.
માનવવંશને મનઘાલો છે
અમૃતલોકથી મૃત્યુલોક.

પ્રાર્થે છે અમરત્વ, મોહ છે મર્ત્યના.
૬૧૦ અવતારને માથે યે છે મૃત્યુ;
મહેં પીધું છે મૃત્યુનું અમૃત
જગતને એ ઉચ્ચરવાને.

૬૧૩ ને જો આ છેદાયેલી ત્રિચક્રાવલિ.

‘હા, મહારાજ ! બાણે વીંધ્યાં છે

૬૧૫ પગને હાથને ને બાજ્યદેશને.’

‘એ છે નિર્માણનો ખોલ.

ત્રિચક્રાવલિનું છેદન, દારુક !

ઉચ્ચારે છે કે અવધ ઉગી.

સ્મરણે તો છે ને એ વરદાન

૬૨૦ કે ત્રિચક્રાવલિ છેદાશે ત્હારે

૬૨૧ મ્હારે માણવાની મહાકાળની મહેમાની.’

૬૨૨ ‘મહારાજ ! મૃત્યુ ન હોત વિશ્વચક્રમાં—’

‘મૃત્યુ ન હોત, તો અમૃત ન હોત.

આભને જૂવે છે તું, દારુક !

આભ શામળું છે કે તેજવર્ણું ?

કાલે હતું ખગ્રાસ ગ્રહણ

ને અન્ધાર પડ્યો તો પૃથ્વી પાથરીને.

સૂર્ય-આથમ્યો તો કે હોલવાયો તો ?

કે અખંડજ્યોત તપતો હતો

૬૩૦

ચન્દ્રના પર્વતપડદાની પાછળ ?

પૃથ્વીવાસીઓને આભ શામળું છે,

દેવોને આભ છે તેજવર્ણું.

માનવી પેખે છે મૃત્યુપીતો,

ત્હેને દેવો દેખે છે અમૃતપીતો.

દારુક ! સાંભળ વિશ્વતું મહાસત્ય:

આત્મા છે અમૃતજ્યો,

ને દેહ છે મૃત્યુજ્યો.

દેહભોહમાં માનવી ભૂલ્યો છે આત્મતત્વને.

હું જાઉં છું દારુક ! હવે

૬૪૦

અમૃતલોકનાં અમૃત માણવાને,

ચેતનભોમમાં ચૈતન્ય માણવાને.

અમર છે ચેતનની ચિનગારીઓ

પૃથ્વીલોકની નશ્વરતામાંયે.

વૈકુંઠ ઢૂંકડું આવ્યું મહારે.

સંપૂર્ણ થયો મહારે વિશ્વજિત યજ્ઞ.

૫૪૬

અવધ આવી; આનન્દું છૂં.

દિશાઓ પડી ગઈ દારુકને.

દુનિયાં ફળતી બાસી,

- ૬૫૦ આભ દીઠાં ફાટતાં;
ને મંહી જતા દીઠા કૃષ્ણદેવને.
પેખાતી'તી કાળની કાર.
- ૬૫૨ સૃષ્ટિ થતી'તી કૃષ્ણસૂની.
'દારુક ! દારિકા જળે;
અને યદુઅવશેષોને કહેજે
સામરવર્તમાન ને કૃષ્ણસન્દેશ.
કહેજે અવનીને આરે ઉભા સંભારતા'તા
દારિકાને ને દારિકાવાસીઓને.
ઉલ્કાપાત થયા, સાગર ઉછળશે;
યદુસંહાર ખેલાયો, દારિકા ફૂલશે.
- ૬૬૦ ને ફૂલશે તોયે દારિકા છે મુક્તિપુરી.
સુવર્ણદારિકાને હતી શતાવ્દીની અવધો;
એ અવધ ઉગી છે.
પાર્થ છે—પૃથ્વીનો પ્રસાદ:
સુહૃદ છે, સોહાગી છે, પુણ્યપરાક્રમી છે:
સહુ જળે પાર્થપાંખમાં.
સુભદ્રા છે સોહામણી;
મુજઅધિકાં જતન કરશે નદવેનાં.
હું જાઉં છું; જગતે જશે કચ્છારેક:
હું જાઉં છું અઘ્નઘોલમાં.
- ૬૭૦ હવે પ્રલયપુરુષ તાંડવ ખેલશે
ને થશે દારિકાપ્રલય.
ફૂલશે તોયે દારિકા છે સનાતન.
દારુક ! જ દારિકાની દીનતામાં;
ને કાળ જીવાડે તે જીવજો.

૬૭૫

વિશ્વજિત યમ—

મેઘમાં મેઘ ઢાળાય છે,
મહાસાગરમાં મહાસાગર ઢાળાય છે,
આભમાં ઢાળાય છે આભ;
એમ ધીરે ધીરે ઢાળાઇ ગયા

૬૮૦

કૃષ્ણદેવ બ્રહ્મસાગરમાં.
હિમાલય ઓગળી ગયો આભમાં;
કૃષ્ણરથે થયો અન્તર્ધાન;
કૃષ્ણઆયુધોયે થયાં અન્તર્ધાન
ગહનતાની ગુફામાં.

૬૮૭

પાછળ સૂનો ઉભો એક દારુક
સૂનકારપાળે સૂનકારને, નિહાળતો.
ભયું ભયું જગત એને હતો સૂનકાર.
બ્રહ્મહંસલો ઉડ્યો અન્તરિક્ષમાં

૬૮૬

ને ગયો ગગનમંડળની પાર,

૬૯૦

પછી પ્રભાસમાં પડ્યો પોકાર

કે કૃષ્ણ પડ્યા.

દ્વારિકાથી હસ્તિનાપુર પર્યન્તના

પોકારનો એ હતો પડધો.

દેવમન્દિરો ડોલી ગયાં,

ને નગરમાં થયો હાહાકાર.

જ્યોતિર્લિંગના સહસ્ત્રાવધિ પૂજારીઓ

ધાયા સરોવરપાળે.

નારીઓ ધાઇ નયનઅંધોળને કાજ.

નમરજનોને આજે થયું

●●●

વળી બીજું ખત્રાસ ગ્રહણ;

- ને નગરી ઉલ્લેચાઈ સાગરકાંઠામાં.
 દુનિયાં દ્વિતી દેવજંખવાયેલી.
 ‘બ્રાહ્મણનું’ અપમાન એ બ્રહ્મનું અપમાન’
 ઉચ્ચારણુહારા બ્રહ્મપૂજકનો પછી
 બ્રાહ્મણોએ ઉજવ્યો અન્ત્યેષ્ઠિ સંસ્કાર
 પુણ્યજવાળ ને પૃથ્વીપાવનકારી.
 વિપ્રોએ કીધો વેદોચ્ચાર;
 જનતાએ ગાયાં ભજનકીર્તન;
 એમ ગાજી ઉઠી ત્રિવેણીની ધટાકુંજે;
 ૭૧૦ જાણે પૃથ્વીમાંથી પરવર્યો પૃથ્વીનો પ્રાણુ.
 અણુનમ દિશાઓ નમી ગમ્મ
 ૭૧૨ ને મારગ આપ્યો દિશાસ્વામીને.
 ત્રિગુણુસેરો સમી ત્રિવેણી
 મલપતી વહતી હતી મહાસાગરમાં.
 પૃથ્વીનું એ હતું છેલ્લું પગલું.
 ચન્દનની ત્હાં પાથરી ચિતા.
 આગળ સાગર ને પાછળ ધરતી;
 સન્મુખ હતો સંગમનો સોહાગ;
 ને ફરતો હતો હરિયાળીનો વનધેર.
 ૭૨૦ ત્હાં, અખંડસ્તોતસ્વિનીના જળધાટે,
 કૃષ્ણદેવ પોઢ્યા અગ્નિશય્યામાં.
 હુતાશ લે છે છેલ્લો હવિ.
 હિરણ્યવતીના ધુરન્ધરને
 ૭૨૪ હિરણુ વધાવતી’તી જળશિકરે.
 ચિતાશય્યામાં કૃષ્ણદેવને
 ભાગ્યદેશેથી ઉડતા’તા તેજઃકવારા

- ને અંગામાંથી પમરતા'તા પરિમળો.
 મુખડે આનન્દની ઊમિ'ઓ રમતી.
 ૭૨૯ મુદ્રા હતી રસો વૈ સઃની.
 ૭૩૦ વેદો આપ્યા હતા દર્શને
 ૭૩૧ ને ઉચ્ચરતા'તા સ્તુતિમન્ત્રો.
 ચરણકમળો નયને ચાંપ્યાં
 ને પદ્મલિ મસ્તકે ચહાવી દારકે,
 કે પ્રગટયો ચન્દનમાંથી યોગાગ્નિઃ
 સ્વયંભૂ ને સ્વયંભ્યોત.
 એ ચિતા નહોતી; હોમકુંડ હતો;
 એમાં અર્પાતાં'તાં બ્રહ્મને બ્રહ્મહવિ.
 સાગર ને આભ હતાં વિશ્વસાક્ષીઓ.
 મંહી પ્રજળતાં હતાં
 ૭૪૦ સવાસો વર્ષનાં આયુષ્ય
 ને પૃથ્વીગવાતાં માનવકલ્યાણ.
 પૃથ્વી થતી હતી પાંગળી;
 ૭૪૩ સ્વર્ગ થતું હતું સોહામણું.
 કમળપાંખડી શી ધૂન્નવિહોણી
 પાવકની હતી પાવનકારિણી શિખાઓ;
 અને એ પાપપાવની શિખાપાંખે
 દેવાધિદેવ ઉડતા'તા દેવલોકમાં.
 ચિતામાંથી ચૈતન્યપુંજ ચહડતો'તો
 આલલપાર બ્રહ્મલોકમાં
 ૭૫૦ દિવ્ય દેહે સાકાર.
 એ ગોઝારી તિથિએ
 અડધાઝેરિક કવિતા

- ૭૫૩ કરમાઇ ગઇ પૃથ્વીલોકની.
 હૈયું ખાલી કરીને
 પૃથ્વીએ આપી વિદાય;
 ને દેવદેશ ઉતર્યો આભઆરે
 પૃથ્વીના પરબ્રહ્માને સત્કારવાને.
 મૃત્યુલોક થતો'તો દુહાગિયો,
 અમરભોમ થતી'તી સોહાગણી
- ૭૬૦ અમરોની એ અમૃતતિથિએ.
 દેવોએ વગાડ્યાં જ્યદુદુર્ભિ;
 દેવાંગનાઓએ કીધી પુષ્પવૃષ્ટિ;
 દેવર્ષિએ વગાડ્યો દેવતંબુર;
 બ્રહ્માએ ગાયાં બ્રહ્મસૂત્રો.
 દિશ્નાછેડેથી દોડી આવીને
 મેહુલિયે છાંટી મૃણ્ણુચિતાને.
 સૂર્યમાં ચન્દ્ર સમાય એમ
 પરબ્રહ્માના સૂર્યમાં સમાયા
 ચન્દ્રવંશીઓના ચન્દ્રદેવ.
- ૭૭૦ વૈકુંઠમાં હતી એ જ્યજ્ઞયોતની તિથિ.
 વાયુ શમી ગયો મહાવાયુમાં;
- ૭૭૨ આત્મા ઢોળાઈ ગયો પરમાત્મામાં.
 સત્ય ધર્મ શોભા લક્ષ્મી—
 વિશ્વની વન્દનીય વિભૂતિઓ
- ૭૭૫ બ્રજળી ગઇ દેહોત્સર્ગની એ ચિતામાં.
 જાણે પૃથ્વી થઈ સંન્યાસિણી
- ૭૭૭ ને માણે છે આજ અવશેષો.
 'દુહાગણુ દ્વારિકા'

- ‘દુહાગણુ કારિકા’ પોકારતો
 ૭૮૦ કૃષ્ણધેલો દારુક ગયો ચંદુનગરીએ;
 અને કારિકાવાસીઓને કહી
 પ્રભાસની કાળકથા કે
- ૭૮૩ કારિકાના દીવડા હોલવાયા પ્રભાસમાં.
 અને છેલ્લે છેલ્લે—
 છેવટને યે છેલ્લે છેરે,
 ચન્દનચિતાની પ્રદક્ષિણાઓ કરી,
 વન્દી, વિનવી, વધાવી,
 તેજવિજળાઓ વર્ષતું વર્ષતું
 આભમાં ઉડી ગયું સુદર્શન ચક્રઃ
- ૭૯૦ જાણે ચન્દ્રની પાછળ ચન્દ્રછાયા,
 જાણે ચાપ પાછળ ચાપમંડળ.
 જતા સુદર્શનની પાંખો ખોલતી હતી
- ૭૯૩ ‘જય-જયકાર,’ ‘જય-જયકાર,’ ‘જય-જયકાર.’
 કૃષ્ણદેવ જીવન જીતી ગયા,
 ને જીતી ગયા વિશ્વજિત યસને.
- ૭૯૬ માનવી ! માંડી તો .જ્ને.
 ચિતા એક લડલડતી;
 એની અગ્નિપાંખડીઓમાંથી
 મહેકતા’તા સ્વર્ગપુષ્પોના સુગન્ધો,
 ને ગન્ધવતીના પૂરતા’તા ગન્ધો.
- ૮૦૦ ચિતાની શિખાશિખા ખોલતી’તી
 કાળઘૂલનો સનાતન ખોલ.
 ત્રિગુણાત્મક મહામાયા સમી
 ત્રિવેણી ઝીલતી’તી ચિતાગીતને

- ને ત્રલોક્યમાં નાંખતી'તી એનો ઘોર,
હતભાગિણી હિરણ્ય આને યે
૮૦૭ બોલે છે એ ચિતાબોલ.
- પગલી વિરાટ, મ્હારી પગલી વિરાટ,
૮૦૮ એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ.
- હું છું દેવસેતુ ધરતી ને સ્વર્ગની;
૮૧૦ મ્હારી દેહ ધડી દીપ્ત સૂર્યભગની;
મ્હારી પાંખે એસી જાય
પૃથ્વીહવિ દેવછાંય;
૮૧૪ એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ.
- મ્હારી જ્યોત જાણે કમળદળની પાંખડી;
મ્હારી જાળ મહાકાળ કેરી આંખડી;
મ્હારા અગ્નિ છે અઘોર,
મહારૂદ્રના અંકાર:
૮૧૬ એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ.
- પગલી વિરાટ, મ્હારી પગલી વિરાટ,
એક જ છલંગે હું તો ઉભું બ્રહ્મધાટ:
૮૨૨ એકજ છલંગે—
સરિતા સાગર ને સંગમ
વહતાં'તાં ત્યાં અખંડહેણે;
ને એવું વહતું હતું
વિશ્વનું મહાવહેણું:
૮૨૭ સર્વતોમુખ ને સર્વબક્ષી.
એમ ઉજવાયો દેહોત્સર્ગનો ઉત્સવ

- ને કૃષ્ણદેવ સિધાબ્યા સ્વધામમાં:
 ૮૩૦ જાણે. પૃથ્વીનાં હપટી ગયાં મહાપુષ્ય.
 કૃષ્ણચન્દ્રે હોમ્યા કૃષ્ણચન્દ્રને
 નિજ સર્વમેધ યજ્ઞમાં.
 પાંચ-પાંચ હજાર વર્ષોથી પછી
 ૮૩૪ દુનિયાં છે કૃષ્ણચન્દ્રની.

દ્વારિકાપ્રલય

ખંડ ચોથો, દ્વારિકાપ્રલય

- સાગર હતો પૃથ્વીભૂખરો;
જાણે જલધિએ ધરણી ભરખી.
અને કાળના કાજળથી
વિધાત્રી લખતી હતી
- ૫ સુવર્ણદ્વારિકાના છેલ્લા વિધિલેખ.
માથે હતો મેઘ;
જાણે અગમ્યના પડછાયા.
ને આભની પડેલી પાંખ સમે
આજ સાગર ભાસતો
- ૧૦ અકાટ, અળવીતરો, ને બિહામણો.
વિશ્વઆચ્છાદ્યું હતું મેઘછત્ર
ને દિશાફળાડતો હતો ધનગોરમ્ભો:
જાણે નિર્માણના મેઘાડંબર.
અનન્તમાં વિસ્તરતા આકાશપટનો યે
નિરખાતો ન્હોતો ફણુગો કે ફાટ.
અનન્તને આવર્યોતો મેઘઝુંડોએ.
જ્યોતિઓ આથમ્યા હતા જગતના.
દુનિયાં દોડતી હતી;
કચ્છાં? ગેબની અગોચરતામાં;
- ૨૦ ને જલધિનાં જળઉંડાણમાં
પડતી હતી એની ગેબી પગલીઓ
એ હતા પ્રારબ્ધના આંકડા,
- ૨૩ ને ઉચ્ચરતા હતા મહામૃત્યુ.
આજ હતી પ્રલયતિથિ.
યમદેવ ઉધાડતા'તા મૃત્યુમુખો
ને પાતાળ પ્રસ્તરતાં હતાં

- ગહનતાની ઘેરી કન્દરાઓ;
આભઉડી, રુદ્રમુખી, અન્ધારઅધોર:
૨૯ નાણે પી જશે પૃથ્વીને.
૩૦ સુરલોકનો નહી;
૩૧ અસુરલોકનો વાગતો'તો યમધંટ.
આજે હતી દ્રારિકાવિલયની ધડી.
જગતને દ્રારિકા કરતી'તી જીહાર.
અદ્વૈતી ઉતરતા'તા ઓળાઓ
ને કાળધેરા પડતા'તા પડછાયા
આવતી એ યમભરતીના.
આજે હતો યદુપુરીનો અસ્તયોગ.
કૃષ્ણદેવ પાછળ ફૂંચતી'તી દ્રારિકા;
વિષાદઝાંખી, પણુ ભવ્ય મુદ્રાએ.
૪૦ સૂર્ય એમ ફૂંચે છે સાગરમાં.
અને સહસ્રોર્મિએ સાગર
ઉતારતો હતો છેલ્લી આરતી
'વિદાય' 'વિદાય' વદતી
આથમતી દ્રારામતીની.
૪૫ શગશિખાઓ ડોલે એમ તરંગાવળ ડોલતી.
જય જય, જલધિની જયજ્યોત !
જગત ભરી હરિકિરણ સ્ફુરતી પ્રભુની પ્રભપ્રદોત:
૪૮ જય જય, જલધિની જયજ્યોત !
કૃષ્ણકારણ અવતરી'તી રત્નાકરની છોળ;
૫૦ જલધિની કુંવરી દ્રારિકા ! ત્હને જલધિના અંધોળ:
૫૧ જય જય, જલધિની જયજ્યોત !
દિશદિશ તુજને પ્રણમશે ગણી મુક્તિપુરીની મહન્ત;
યુગયુગ ઉગતા પૂજશે, ત્હેં પીધો કાળ અનન્ત:

૫૪ જય જય, જલધિની જયજયોત !

જય જય, જલધિની જયજયોત !

૫૬ જગત ભરી હરિકિરણ સ્ફુરતી—

પ્રાણુઉડી પંખિણી સરખડી

શખવત્ હતી સુવર્ણદ્રારિકા;

નળે જળઉલેચ્યો બ્રહ્મકુંડ.

૬૦ સિંહચુક્રા હતી સિંહસૂની;

ઋષિબ્યાશ્રમ હતો ઋષિસૂનો;

દેવમન્દિર હતું દેવસૂનું.

કવચ પડ્યું હતું ખાલી;

વીરનો દેહ હતો વીરભૂમિમાં.

જરિયાનનાં જૂનાં અંબરમાં

વિધવા સમી વિરૂપા ભાસતી'તી

૬૭ સુવર્ણમૂર્તિ સોહાગણ એ દ્રારિકા.

પ્રથમ પ્રગટી ચિતાએ

સતીવની દિશાએ અજવાળતી.

૭૦ સાગરકાંઠાની શિલાએ શિલાએ

ભસૂકી ઉડી પ્રાણુપ્રોજ્જ્વળ જવાળાઓ;

નળે દેવાંગનાઓનાં જ્યોતિર્મન્દિરો,

નળે દેવતસ્વની હોમહૂહરીઓ.

એકએક ઝાળ પોકારતી હતી

‘સ્વામી’ ‘સ્વામી’ ‘સ્વામી.’

અગ્નિની આંખે સતીએ

શોધતી હતી નિજ સ્વામીઓને,

તે દેવો દાખવતા'તા દિશાએ.

સામટા પ્રગટયા સહસ્રાવધિ યશ્વમંડપો

- ૮૦ સતીત્વના ને દામ્પત્યોત્સવના.
ગૃહમન્દિરના હતા જે અગ્નિહોત્રો,
એ થયા સ્મશાનભૂમિનાં અજવાળાં.
દ્વર-દ્વરના દ્વિફલંગના ધાટેથી
દેવોએ દીઠી દ્વારિકાની દીપાવલિ;
વિલોકી, વન્દી, વધાવી.
એ હતી આયુષ્યની આજ્ઞાતિઓ;
એ હતા અગ્નિના આત્મજ્યોત કૂવારા;
એ હતાં દામ્પત્યનાં સ્વયંભૂ જ્યોતિર્લિંગો;
એ હતો દ્વારિકાનો દામ્પત્યોત્સવ.
- ૯૦ અનિરુદ્ધો સંગાથે સંચરતી'તી ઉષાએ
દેવદેવાંગનાઓનાં આતિથ્ય માણવાને.
યદુરાજે શુ સહગમન કીધું
જગસોહામણી યદુરાણીઓએ;
એ હતો અનન્તનો સહચાર.
સજળ નેત્રે નિરખતો'તો સાગર
ચિતાછીપોમાંથી ઉડતાં માનવમૌકિતકોને.
- ૯૬ પછી વાયા વટોળ—
ઝંઝો ઝમકારતા ઝંઝાનિલો.
વટોળોએ હોલવી ચિતાચારીઓને;
ને લઇ ગયા હસ્તિનાપુરે
દ્વારિકાના સાગરસન્દેશ.
હસ્તિ પેરે લલમલી ઉડ્યું હસ્તિનાપુર
જાદવાસ્થળાની સાંભળીને સંહારવાર્તા.
ધર્મરાજને થયું કે
દેવમન્દિર પડ્યું દેવભૂમિનું.
- ૧૦૦

- સુભદ્રાએ સાંતર્યો પાર્થરથ,
 ને પાર્થે રમતા મૃકયા
 પવનપંખાળા અશ્વરાજોને.
 સ્વર્થકિરણની પાંખે એસી જાણે
 ૧૧૦ ઉડતાં આલ્યાં એ જગત્પ્રહલે.
 પણ અસૂરાં પડ્યાં પાર્થસુભદ્રાઃ
 ૧૧૨ દ્રારિકા ફૂલતી હતી દરિયામાં.
 સુભદ્રાએ શોધ્યાં રૂક્મણીમન્દિરો,
 કૃષ્ણસખાએ શોધ્યાં કૃષ્ણભવનોને.
 મહાજલધિને ઘાટે એ
 ઉભાં હતાં જળસૂતાં સરોવરો.
 ભરેલાં દીઠાં'તાં એમને દીઠાં ખાલી.
 આભ સહાસ્રં જોઈને પૂછ્યું
 આભ ! આ શું ?
 ૧૨૦ કાળને પૂછ્યો કાળનો કાયડો.
 મહેલો હતા વીજળસૂતા મેઘ,
 હવેલીઓ હતી મણિસૂતી ખાણો.
 ઉછળતી ગોમતી ઉલેચ્યા
 પડ્યાં'તાં ગુફાઓનાં ગહવરો;
 જાણે ધરાદ્વાર્યા ધરાઓ.
 ભગિનીએ વરસાવી અશ્રુધારાઓ;
 પણ અશ્રુધારાથી પાંગરે છે
 મૃત્યુપીધેલા માનવછોડ ?
 કાળમુખો દીઠો સાગરને,
 ૧૩૦ ને ઝંખાયો સહામો અનન્તનો આરો;
 જીવનમાં જીતેલું સૌ

- હારી ગયો પાર્થ;
 શોભા ઝંખવાણી સુભદ્રાની.
 અમૃતમીઠડો સંસાર થયો ખારોઝેર,
 અભિમન્યુ આથમ્યો ત્હારે દીડો હતો,
 ને આજે દીડો એમણે સૂનકાર.
 પાર્થસુભદ્રાનું ભદ્ર હતા કૃષ્ણદેવ.
 એમની રાત્રીઓ થઇ ચન્દ્રસૂતી,
 એમના દિવસો થયા સૂર્યસૂતા.
- ૧૪૦ મહિયરની માણીગર સુભદ્રાને
 આજે સૂકાયાં મહિયરનાં મહીમાટ.
 આંખ ભરીને ઉભું
 એક ઠાલું અન્તરિક્ષ.
- ૧૪૪ અન્તરિક્ષ આવરતું'તું' બ્રહ્માંડપારને થે.
 દ્વારિકા હતી દીનમુખી;
 જીર્ણુ સાળુમાંની અમુલખ ભાત જેવી.
 પણ રેવતભવ્ય હતાં એનાં દેવમન્દિરો.
 ઓગળી જતા હિમાદ્રિશિખરો સમી
 ઉભી હતી દેવવર્ણી દ્વારિકા.
- ૧૫૦ ક્ષણે ક્ષણે ઉપટતું'તું' એતું આયુષ્ય.
 કૃષ્ણસૂના ગોમતીઘાટે
 પાર્થે અર્પી ઉદકઅંજલિ કૃષ્ણદેવને
 ને ઉજવી ઉત્તરક્રિયા સુજનસ્વામીની,
 કર્તુમ્-અકર્તુમ્-અન્યથા કર્તુમની.
 સવા સદીનો કીધો પૂર્ણાહુતિઉત્સવ.
 પિંડારક તીર્થમાં અર્ધ્યું પિંડદાન
 ને સરોવરમાં પધરાવ્યાં રમરણોને.

- વિશાળો સાગરપલવટ નિહાળતાં
આજે યે ઉભાં છે એ સ્મરણો ત્હાં
૧૬૦ મહાકાળની મૃતિંઓ થઇ-થઇનેઃ
૧૬૧ જાણે-આથમેલો યુગ સંભારતા પાળિયા.
ચાપકવચ ઉતારી નાંખ્યા પાર્થે;
ને કૃષ્ણ પાછળ કુરુક્ષેત્રવિજેતાએ
ગૌદાનમાં દીધાં નિજ પરાક્રમભંડાર.
સુભદ્રાએ ગાયાં વીરસંભારણાં
ને ડોલાવ્યો મહાસાગરને.
પયોનિધિ આજે યે ગાય છે
બહેનડગાયા એ કૃષ્ણપરજીયા.
ભગિનીએ ત્રિભુવન ભર્યાં શોકાર્તિથી.
૧૭૦ બીના-બીના રહે છે ત્હારથી,
સેજળ, જળનીતરતા, ઝીલ્લરનયણા,
૧૭૨ ગીરના આરા ને ગિરનારના ઘાટ.
પૃથ્વી થઇ પાંખકાપી,
૧૭૪ ને માનવવંશ થયો મ્હાનમુખો.
ધર્મક્રિયાઓ કરીસમાપી
સહુએ હૈયાં કીધાં કંઈક હળવાં
સ્મરણ પગલીઓ સંભારી સંભારીને.
આબને ચીરતું'તું એ આકન્દ.
ને પછી ન્હોતર્યા યાદવઅવશેષોને
૧૮૦ સુધર્મા સભાના ધર્માંગણમાં
નિર્ધારવાને ભાવિનો નિર્ધાર.
યોગ હતો ઓટનો.
ચન્દ્રવિહોણી રાત્ર સમી

- યદુચન્દ્રવિહોણી હતી એ યદુસલા.
ભવિષ્ય વાંચ્યાં, પાંપણો પહાણી,
પ્રારબ્ધનાં ઉથલાવ્યાં પાનાંઓ,
અનન્તમાં પડેલી આંખડીઓ,
ને ઉચ્ચાર્યો આભવિહારતો ઉચ્ચાર
કે હરિએ ત્યાગી ત્હેને લાગવી.
૧૯૦ એમ યાદવોએ સન્માન્યાં નિર્માણને.
સહુ સન્માને છે;
૧૯૨ કોક જ જીતે છે વિધિનિર્માણને.
પછી રથ જોડ્યા;
ને રથોમાં પધરાવ્યા રથીઓને.
સ્વકાયેલા સરિતજહેણ સમે
યાદવઅવશેષોએ કહાડ્યો સંઘ
કાળવૃદ્ધોનો ને યદુવિધવાઓનો;
ને લીધો ઉત્તરાપથનો પંથ.
કૃષ્ણદેવ એ માર્ગે જતા;
૨૦૦ એ માર્ગે જતા'તા આજ કૃષ્ણઅવશેષો.
હરિની દ્વારિકા ચાલી હસ્તિનાપુરે
૨૦૨ ધર્મદેવની ડાયામાં.
ને પછી યદુમન્દિરોમાં રમવાને
કૈલાસેથી ઉતરી જોગણીઓ
આનન્દપર્વણી ઉજવતી.
જેવો સાગર રમતો, એમ એ રમતી;
૨૦૭ ભયંકર ને ભવભીષણ.
પાછળ ઉભો'તો સૂનો સાગરતટ;
ને સૂનકારના સાગરકાંઠે

- ૨૧૦ ઉભી'તી સૂની દ્વારામતી:
એકલરંગી, ને આભને આરે;
જાણે વરસી રહેલી વાદળી.
જેખનતાં આથમ્યાં'તાં જેમ
ને સુવર્ણને ચ્હડી'તી ઝાંખપ.
વહી ગયાં'તાં મધ્યાહ્નનાં મહાતેજ
ને ઘેરાણી'તી સન્ધ્યાની સન્ધિકા.
સોહાગણી સુભદ્રાએ
પુણ્યના પૂર્યા સાથિયા
મંગળમુખા મહિયરઆંગણે.
- ૨૨૦ કૃષ્ણકુંજમાંથી જતાં જતાં
કૃષ્ણભૂમિમાં કૃષ્ણસખાએ
સખ્યનાં વાવ્યાં વાવેતર.
સુભદ્રાએ આંસુડે ભીંજવી ભૂમિને,
ને નયનો પાથર્યાં દ્વારિકામાં;
ગાંડીવધન્વાએ વણીવણીને
કીધા હંડવત્ પ્રણામ:
ખન્નેએ વેડી સ્મરણોની ક્યારીઓ.
આજે યે ઉગે છે ત્હાં
ઉપનિષદના મન્ત્રદ્રષ્ટાએ બાળેલાં
- ૨૩૦ સનાતન સખાભાવનાં ફૂલડાં
આત્માપરમાત્માનાં આનન્દયોગનાં—
- ૨૩૨ ત્હાં; પૃથ્વી સાગર ને આભના સંગમધાટે.
સૂનકાર દીઠો છે ?
શમશ્મમાકારને સાંભળ્યો છે ?
કેવાકે હતા ભીષણમુદ્રાળા

- એમના અંગના આદેશ ?
એમના મૌનના 'મહાઘોષ ?
એથી યે સ્ત્રી ને શમશમાકાર
હતી ભીષણમુદ્રાળી યદુપુરી;
૨૪૦ નાણે એતનભૂલી હૈયાળી.
અદૃપડિયાળી આંખડીએ
નિત્યનિત્યે જોતી'તી ઉગતો સૂર્ય
અને આથમતો ચન્દ્રમા;
ને સંભારતી'તી કૃષ્ણસ્મરણોને;
સ્થોડિયું વાળીને નાણે
ઉભી કે વિધવા સુન્દરી,
૨૪૭ સોભાગ્યનાં સ્મરણોને સ્મરતીશોધતી.
એવે થયો ગગનકાટકે,
ધરણીધૂળવતો, વિશ્વથરથરાવતો :
૨૫૦ નાણે પૃથ્વી ફાટી કે આભ ફાટયો;
નાણે પાતાળે પાડયો પોકાર;
નાણે અતલ સાગર ઉલટયો.
એ હતો વિધિનો વિશ્વટંકાર.
કાળનો ડંકો વાગ્યો.
સૂર્યનો :થ થંભ્યો નિરખવાને
૨૫૬ કે શા થાય છે ઉત્પાતો અવનીમાં.
ને પછી થયો ધરતીકમ્પ.
યાદવસૂની દ્રારિકા થયે
ધરણી ધૂળ ઉડી, અમ્બોધિ ઉછળ્યો.
૨૬૦ કાંઠાઓ ડોહ્યા, જળ ખળભળ્યાં,
મળી ઉઠ્યો ઘેરાતો ધનગોરમ્બો,

- શેષે ડોલાવી સહસ્ર કણાઓ.
 દ્રારિકા ચહી વિશ્વહિન્ડોળે.
 કુરુક્ષેત્રથી ચે કારમી
 વાગી ફરી સંહારહાકલ.
 સ્મરણોને સાંભરતો નથી
 ધરતીતલમાં એવો ધરતીકમ્પ
 કે જલધિમાં એવો જલકમ્પ.
 અહ્માની ઉતરી અન્ધારશયિની રાત્રિ,
 ૨૭૦ ને સ્જનદિનની ઉઘડી પાંપણો,
 ને પૃથ્વી ઉછળાનીકળા ક્ષીરસાગરમાંથી,
 ત્હારના મહાવિપ્લવી વિશ્વકમ્પને।
 એ હતો અધોર-અધોર પડધો.
 અહ્માંડભરતા એ અહ્મદુંદુભિનાદે
 અહ્માંડ ડોલી ઉઠ્યું;
 પરઅહો પૂછ્યું પ્રારબ્ધને
 ૨૭૭ કે શા ખેલ છ આ ખેલ ?
 સર્વનાશનો વાગ્યો સંહારડંકા,
 ૨૭૮ સાગરસેનાઓ ચહી રણસંગ્રામે.
 ૨૮૦ એ સંહાર ન્હોતો;
 ૨૮૧ એ હતાં પ્રલયનાં પૂર.
 પહેલો સંભળાયો ત્હાં
 ક્ષિતિજ પાછળથી ગાજતો ધ્રુવવાટઃ
 જાણે જળભીતરમાંથી
 ધૂરકી જળજોગણીઓ.
 દેવમંડળે સાંભળ્યો હતો
 સાગરમન્થનનો મહાધોષ;

- ૨૬૦ આજે માનવમંડળે સાંભળ્યો એ.
સાગરનાં સામટાં ડોહ્યાં પાણી,
ને નયનદેશમાં ભ્રમી ડોલમડોલ:
જાણે સાગરહાથીઓની હેલાર ઉછળી;
જાણે વાઘો વફૂટયા ખોડમાંથી;
જાણે રીંછોએ છાંડી ગુફાઓ.
સુવર્ણદ્રારિકા ફૂંચાડવાને
ઉલટી એમ સાગરસેનાઓ.
સોનાંને પીતાં'તાં સાગરપાણી.
ઉછળતા મહારથો સરિખડા
ઉછળ્યા પછી સાગરમોજ.
દારુણમુખી દીસતી'તી દુનિયાં;
૩૦૦ રૂદ્રમુખે ઓળંબતો'તો આભ.
મહાવનની ડાળીઓ ડોલે
એવી ડોહી ઉડી સાગરઘટાઓ:
જાણે હિમાદ્રિનાં ડોહ્યાં વનઝૂંડો.
ઉપર હતાં કાજળકાળાં ભાદળાં,
ને નીચે હતી કાજળકાળી તરંગાવળ;
જગત થયું હતું કાજળકાળું:
જાણે અન્ધકારના વાયા વટોળ.
સૂર્ય સન્તાપ્યો; તેજ સંકલાયાં;
આસમાન હોલવાઇ ગયું.
૩૧૦ પૃથ્વીભાગ્યે પડ્યો પડદો.
અભાંડે પણ મીઠી દીધી આંખ
૩૧૨ કે નથી નિહાળવો પ્રલયવિનાશને.
પ્રથમ ફૂંચાડી નૌકાઓને

ને જ્યા કીધા તરણીના તારણ.

પંખિણીની કાપી પાંખો.

શિખરઉંચી ઉછળી નૌકાઓ:

નળે જળવાદળીઓ ઉડી

નલવાદળીઓને ભેટવાને.

ને સાગરપડી વાદળીઓ

૩૨૦ જળખીણોમાં સમાય છે એમ

નૌકાઓ સમાધ પડી જળખીણોમાં

જળતરુણીઓએ અતલનાં દીઠાં તલ.

દ્વારિકાપંખિણી થઇ પાંખોસૂની;

૩૨૪ ગરડણી ગરી ગીરનીરમાં.

પૃથ્વીને પી જવાને પછી

હરોળો છૂટી યમસેનાની.

આયુધનાં કરવાંતાં એને આણુપરમાણુ

યોજનલંબી ને કુંગરઉંચી હેલારે

આવતાંતાં પાણીનાં પૂર :

૩૩૦ નળે જળટેકરીઓની ધારે ધાધ

પૃથ્વીના પરાજયે.

પાપ ઉછળતાંતાં પૃથ્વીનાં.

સાગરે ઉધાડ્યાં મૃત્યુમુખ,

યમદાઢ સમી દાખવી દન્ટુડીઓ,

ને સહસ્ત્રમુખો ધાયો સાગર

યદુનગરીને પી જવાને.

વિશ્વદેવતાઓએ જોયું કે

૩૩૮ જળ ઝખકાળશે જગતલક્ષ્મીને.

ખડકવાસિની કા તીર્થદેવી સમી

- ૩૪૦ ઉંભી હતી ભગવતી દ્વારામતી
 ૩૪૧ જગતને દેવમાર્ગ દાખવતી.
 ૩૪૨ કપરો અવસર ઉગતો હતો.
 પૃથ્વીએ આવન્તા દીક્ષા
 કાળસેનાના કારમા સેનાનીઓને.
 જોયું, વિચાર્યું, નિર્ધાર્યું
 જગતનગરીઓની જનનીએ.
 સાગરકઠિા એટલે ધરતીનો કોટ.
 ધરિત્રીની એ દુર્ગદિવાલે
 પહેલ્લે કીધો સામનો સાગરપૂરનો,
 ૩૫૦ ને વજ્રપાળ ધરી અન્તરાયે.
 કોટ હતો કાળો અને વિક્રાગ.
 જોજનલાંબી ભાગી જળહરોળો,
 અણુઅણુ વિખેર્યાં વેળુપટમાં,
 ડુંગરઉંચા ઉછાલ્યા શિકરકૃવાર.
 ખોલાખણ્યા રાફડામાંથી છૂટેલું
 છંછેડાયેલું કુંકાડે નાગમંડળ,
 એવી કુંકાડતી'તી જળનાગિણીઓ
 ને ઉમ્મવાસતી'તી વિષજ્વાળાઓને.
 હારજીત હોય છે ક્ષણ—અધક્ષણની.
 ૩૬૦ એ ક્ષણમાં જોખાય છે
 જગતના ભાગ્યના ભાર.
 એ ક્ષણ છે વિધાત્રીની ક્ષણ.
 રૂઢનો છે એ લોચનપલપલાટઃ
 ઉધડે; ડોલે; ત્હાં આથમે.
 એ ક્ષણ જીતે એ જંગજેતા.

- મહારુદ્રે પલપલાવી પાંપણો;
 પૃથ્વી હારી, ને સાગર જીત્યો.
 દેહને સદા જીતે છે ચેતન,
 ને સ્થૂલને સદા જીતે છે સૂક્ષ્મ.
- ૩૭૦ મન્દિરધ્વજ જેવજેવડા ઉછળ્યા,
 ધાતા ને ધસમસતા, સાગરમોજ;
 બોળી ધરતીકાંઠાની દુર્ગદિવાલને,
 ને કાટકાંગરે રોપ્યાં વિજયનિશાન.
 ગગનભરતી ગડગડી રહી
 સાગરગજનાની જયનૌબત.
 પૃથ્વી હારી; સાગર જીત્યો.
- ૩૭૭ જય, હોતો જલધિજળનો.
 ને સાગરકાંઠે હતી મર્યાદાવેલ;
 નયનકિરણો સમી નાજીકડી
- ૩૮૦ ને પાંપણુરેખાઓ સમી પાતળી.
 એ હતો સાગરસીમાડો,
 એ હતી મહાજળની મર્યાદારેખા
 દેવોએ સ્વહસ્તે દોરેલી.
 મર્યાદાવેલે કહ્યું સાગરને કે
 ‘અસ; થંભી જાવ.’
 સુન્દરીનો થાય નયનઝબકાર
 કે ‘સાજન ! એટલે—’
 મૃદુલ મંજુલ તેજકામળા,
 કાણે કાણે ઉવેખ્યા છે
- ૩૯૦ વણુબોધ્યા એ સુન્દરીબોલ ?
 સુજનતા છે સજ્જનની સુગન્ધ.

- ક્ષણેક થંભી ગયો સાગર;
 દ્વારામતીની ક્ષણેક પાળી આણ.
 વિલોક્યું, વિચાર્યું. વિહાર્યું.
 સાગરને આજ્ઞા હતી સાગરનાથની
 કે જ ને ઝખકોળ યદુનગરીને.
 સાગરના હતા સેનાનીધર્મ.
 સાતપુડાના સાત સાત પડ ઉલટે,
 વજ્રછાટાળા ને શિલાઓસોહન્ટા,
 ૪૦૦ એવા ઉલટયા સાગરના સાતપૂડાઓ
 ને રૂપાડી નર્મદા સમી સાગરવેલને.
 હરિયાળીના હરિયાળા કોટકાંગરા
 ફેદી ગયા સાગરસેનાનીઓ,
 ને ઉભા અવનીના આંગણમાં;
 ધૂધવતા, ઘોરમતા, ને થનગનતા.
 બે-બે હોઠ વચ્ચે છે મુખકન્દરા,
 એવાં બે-બે મહામોજ મધ્યમાં
 કુંડકુંડી વહતીતી જળકન્દરાઓ.
 એ કુંડકુંડી જળકન્દરાઓમાં
 ૪૧૦ અભોનિધિએ બોળી પૃથ્વીપાળને.
 જલધિ થયો જયધેલો;
 ૪૧૨ ને જયધ્વજ ફરકાવ્યા પાળે પાળે.
 એમ સાગરે મૂકી માઝા.
 અને મહાસાગર માઝા મૂકે
 ૪૧૪ ત્યારે ત્યારે પ્રવર્તે છે મહાપ્રલય.
 ૪૧૬ એ હતો પ્રલયનો યોગ.
 સાગર ગભર્યો ને ધાયો;

- જાણે વનઝુંડ સમાં જળઝુંડ ધાયાં.
અને એ ગર્જનામાં ગડગડી
- ૪૨૦ વિધાત્રીની દ્વારિકાપ્રવેશની અડનોખત.
સાગરનાં દુંડુભિ ઓલતાં હતાં .
- ૪૨૨ ‘ભરખું છું,’ ‘ભરખું છું,’ ‘ભરખું છું.’
સુવર્ણદ્વારિકાને રંગદોળવાને
- ૪૨૪ એમ ચ્હડયા સર્વનાશના સાગરમોજ.
યમસેનાઓ ઉભરાણી અવનીધાટે.
સર્પોનાં ટોળાં સમી
ઉછળી તરંગાવલિઓ :
- જાણે શેષ ધાયો સહસ્ત્ર કણાએ.
પ્રથમપહેલ્લી પૂરી ગોમતીને.
- ૪૩૦ ગોમતી હતી ચંદુનગરીતું ગૌરવ.
ધસમસતું ધાયું ઘોડાપૂર
ને ફાડયો સ્નાનઘાટ કૃષ્ણદેવનો.
યાત્રિકાને કાધાં ઘાટસૂનાં.
સાગરછોળે ભૂંસી કૃષ્ણપગલીઓને
કે સાંભરે નહિ સ્મરણોના અવશેષ.
દેવોની દેવસૃષ્ટિ કે દાનવોની દાનવસૃષ્ટિ
નથી જોતા નિર્માણના કાળદૂતો.
એમનાં જગખેલન
એટલે યમનાં આત્માપાલન.
- ૪૪૦ સૂરજ ઉગે કે આથમે,
પૃથ્વી ફાટે કે ફૂટે,—
અમોઘ છે નિર્માણનાં બાણ :
૪૪૩ પગ આવ્યે પડવાનાં.

- આધિની એ તિથિએ
 વહતા'તા પ્રલયના આસાટ'કાર;
 વણુરોક્યા, વણુવાળ્યા, વણુઉથાળ્યા.
 ત્યાં ભણે છે ધનુષ્યના રાજદોર
 માનવવંશના મહાધનુષ્યધારીઓ
 કે શર જાય ગિરિસોંસરવા.
 ૪૫૦ ફૂંદોયેલાંને, પાકેલાંને, અપકવને—
 ધંટી સૌને દળે છે એમ—
 સૌને દળે છે નિર્માણની કાળધંટી.
 ૪૫૩ પર છે એક પરબ્રહ્મ.
 ૪૫૪ સૃજનહેતુ ભૂંસવાને ધાયો સાગર.
 ઝરખા જેવડાં જહાજો ઉછળતાં
 ને અગાસીઓ જેવડા શટપાટ.
 ઘેર નાદે ધૂધવતો'તો સાગર
 ને ક્ષિતિજપાર સંભળાતો એ ધૂધવાટ.
 ઘડીક વિશ્વ હતું નાદમય.
 ૪૬૦ ક્ષિતિજપાળેથી ક્ષિતિજપાળે
 ૪૬૧ ધૂમતી'તી એક સાગરઘોષણા.
 કૈલાસશિખરે તે તિથિએ
 મહારુદ્રે માંડ્યું'તું તાંડવનૃત્ય
 ને ધણુધણુવ્યા'તા હિમાદ્રિના પાયાઓને.
 જોગણીઓએ ઝીલ્યા એના પડધા,
 અને સાગરમન્થન આદરી
 માયાનટીએ માંડ્યું પ્રલયનૃત્ય;
 રુદ્રવર્ણ, વિશ્વવકારી, વિશ્વવિનાશક.
 કાલિકાએ છુટ્ટી મહેલી કેશાવલિ

- ૪૭૦ ને ખેલી સંહારખેલ.
 ધ્રુમરીઓ લેતી'તી ધ્રુમરધેર
 ક્ષિતિજક્ષિતિજને પાલવછેડશે જતા.
 તારલા ઉખાડી પરોવ્યા કેશલટોમાં;
 રાશિઓનક્ષત્રોને વીણી-ગૂંથી
 કીધા હૈયાના હાર.
 એમ અન્તરિક્ષ વરસે છે કાળનાં બાણો.
 પૃથ્વી બોળવાને આભ ઉગ્મડયું.
 એમની કીકીઓમાં હતા
 હલાહલના ભરેલા કુંભ,
 ૪૮૦ કાળકુંવરી મહાકાળી
 ઝીલાવતી હતી એ પ્રલયગીત
 ને ઝીલતી હતી કાળિકાની સહિયરો.
 રુદ્રગણની હાથેળીઓ સમા
 ઉછળતા'તા સાગરમોજ,
 ને પડતા'તા-ગળે યમદંડ પડ્યા :
 જ્યાં પડે ત્યાં પાતાળ પેખાય.
 ભ્રમર ઝીલે નહિ એ ભાર.
 એ હતી વિધિની ગદાઓ;
 એ હતી મહારુદ્રની મૃત્યુસાંગો.
 ૪૮૦ કૃષ્ણ જતાં કૃષ્ણદેવની દ્રારિકાને
 ૪૮૧ ઘેરી વળી જળજોગણીઓ.
 સૂર્ય રૂપ્યે પૃથ્વીને
 તેજ ઘેરે છે કે અન્ધકાર ?
 ૪૮૪ દ્રારિકામાં વહતી'તી અન્ધારઅખાવલિ.
 મહાસાગરનાં મહાપુર પછી

- પેઠાં દ્રારિકાની સાગરપોળમાં;
 ખલાળતાં, પછાડતાં, ફ્યાડતાં.
 રાજમાર્ગે થયા મહાનદો;
 હવેલીઓ થઇ ડોલતી નૌકાઓ;
 ૫૦૦ ધામધ્વજો થયા ફડફડતા શિલ.
 અગાસીઉંચી ઉછળતી'તી સાગરછોળો.
 સાગર પેઠો યાદવમન્દિરોમાં.
 મણિઓના કીધા કાંકરા,
 રૂપાનાં કીધાં કથીર,
 ચન્દનકુંકુમના કીધા ગેરુ.
 ભાગ્યને પૂર્યાં ભોંયરાંમાં.
 વિભૂતિઓ થઈ વરવી,
 નગરતેજ થયાં ભસ્મભૂખરાં,
 સુવર્ણ પથરાયાં થઈ ગોરોચન.
 ૫૧૦ ગઢ થયો માટીની ભેખડ.
 સુવર્ણસુન્દરી થઈ શિલા.
 આજે જે વીણે છે ભાવિકો
 ને વધાવે છે ભાગ્યદેશે
 ૫૧૪ સુવર્ણદ્રારિકાની એ સુવર્ણભસ્મ.
 મણિમય સાગરમન્દિરો
 એમ થયા સાગરલોહના વાસ.
 મહર્ષિ ગયા ને વનમાં વસ્યા વાધ.
 સિંહસૂની વનગુફાઓમાં
 હુંકારે છે વાયુના વ'ટોળ;
 ૫૨૦ યાદવસૂનાં યાદવમન્દિરોમાં
 ૫૨૧ એવા હુંકારતા'તા સાગરમોજ.

- એ સાગર ન્હોતો ગર્જતો;
 ૫૨૩ એ હતા નિર્માણના મહાટંકાર.
 ને પોકાર ને આશીર્વાદ ઉચ્ચરતી
 દીન દુઃખિયારી લવ્ય દ્વારામતી
 યાચતી'તી છેલ્લી વિદાય
 સાહેલી જગત્નગરીઓની.
 જગત છે જવાનો બ્રહ્માર્ગ
 સખીઓ ઝીલતી'તી એ ગીત
 ૫૩૦ ને ઉછાળતી'તી યુગયુગનાં આલભાં;
 કેમ જાણે જવું છે સત
 ને રહેવું છે અસત.
 આજે યે ગાય છે એ વિદાયગીત
 સુવર્ણદ્રારિકાસ્થનો ગોમતીઘાટનો સાગરકાંઠો
 અમાસપૂર્ણિમાની કાક મધરાતે,
 ૫૩૬ ને સાંભળે છે સ્વનકાર.
 ૫૩૭ સાહેલીઓ ! આપો—આપોને વિદાય.
 સ્મૃતિઓ ન ભૂલશે, સ્મરણો સંભારશે,
 સ્મરશે કાલાવધિના ઘાટ;
 ૫૪૦ ઇતિહાસો બોલશે યશની બિરદાવણિ,
 એકી છું કાળને લલાટ;
 ૫૪૨ સાહેલીઓ ! આપો—આપોને વિદાય.
 સૌન્દર્યસોહામણો સ્વામી સિધાઓ,
 પધ્ધી પૂરવા શા ઠાલી આવાસ ?
 પૃથાં હોય આશાહુલ્લાસો ત્હમારાં, તહેવા
 મ્હારા પૂરાજો હુલ્લાસ;
 ૫૪૭ સાહેલીઓ ! આપો—આપોને વિદાય.

- કાળની જીભે જેવી સાગરછોળો
ચાટતી હતી યદ્દનગરીને:
૫૫૦ જાણે હેમગિરિને વળગી જળનાગણીઓ.
યમની દન્તુડીઓ સમાં
ઉછળતાં સાગરમેળાંઓ
ચાવી ગયાં યદ્દમહેલોને;
મહાજલધિ પી ગયો સુવર્ણદ્રારિકાને.
દ્રારિકાને દેવાયું સાગરદાંકણું.
વિધિએ લખ્યા પાણીથી;
વજના થયા એ વિધિલેખ.
૫૫૮ સુવર્ણદ્રારિકા થઈ ભેખધારિણી,
૫૫૯ સમાધિભાષા બોલતો'તો સાગર.
૫૬૦ સુધર્માસભાના ધર્મમંદિરે એક
ના પાડી સાગરશરણાગતિની.
ધર્મને શરણ શાં ?
નિત્યનિત્યે ત્યાં ઉચ્ચારાતા ધર્મમંત્રો;
રહવારરહાંજ ત્યાં થતો'તો વેદોચ્ચાર;
ત્યાં પ્રજૂજૂવળતો હતો
નગરીનો નગરઅગ્નિહોત્ર:
સુધર્મા ન નમે સાગરને.
સુધર્માએ પાછી વાળી સાગરભરતી;
નિર્માણને યે ધડીક કહી ના.
૫૭૦ એ ધર્મદુર્ગે પાય ડોકી,
હાથ પછાડી, માથું ફેડી,
પાછે પગે પાછો વળ્યો સાગર;
કુદ્દ, ગર્જતો, ગર્વથેલડો.

એની ભરતીનો થયો ઓટ.
 સાગર ગયો સપ્તપાતાળમાં
 ને સુધર્માની કહી અહંકારકથા.
 પાતાળમાંથી પછી પ્રગટયો પ્રલયપુરુષ
 ધર્મમંદિર સુધર્માને ઝળકાવવાને.
 ધર્મને બોળવા પછી પાતાળ ફાટયાં.

૫૭૬

૫૮૦

વિધાત્રી ધ્રુવટ બોલે

એમ સંકારાષ્ટ્ર એક વાદળી
 ને મંહીથી ઝબકી સૂર્યજ્વાળાઓઃ
 જાણે પ્રલયપુરુષનું વદનમંડળ.
 સાગરજળમાંથી ઉછળ્યો તેજસ્વારો
 ને ઉડ્યો સૂર્યલોકમાંઃ
 જાણે અક્ષાંડઅક્ષાંડનો પ્રભાસંતુ.
 એનો બન્ધાયો જ્યોતિસ્તંભ,
 આભઝીલતો, અન્તરિક્ષઅજવાળતોઃ
 જાણે અક્ષયક્રનો મૂલાધાર દેહદંડ.
 મધ્યદેશે ફાટ્યો એ જ્યોતિસ્તંભ.
 ને હિરણ્યકશ્યપુના અગ્નિસ્તંભમાંથી
 પ્રગટયા હતા તૃસિંહ ભગવાન--
 અડધા નર ને અડધા સિંહઃ--એવા,
 કંઈક ભૂતવેશે, કંઈક ભવિષ્યવેશે,
 કંઈક વર્તમાનના વાધા સજેલા,
 તેજસ્તંભમાંથી પ્રગટયા પ્રલયપુરુષ;
 વિશ્વવિષ્ણવી, જગત્સંહારકઃ
 જાણે વિરાટના લઘુબન્ધુ,
 જાણે દ્વિશાઓને પી જશે.

૫૬૦

૬૦૦

એની એક આંખમાં હતો પુણ્યલોક,
એની બીજી આંખમાં હતો પાપલોક.
એની બ્રુકુટિમાં વહતાં'તાં પૂર.
અંગુલિ-અંગુલિએથી લટકતા'તા
લોકલોકના લોલવિલોલ દડાઓ.
રૂંઢમાળાઓ હતી એના આભૂષણે,
હાથે હતાં પ્રલયભૂખ્યાં ભિક્ષાખપ્પરો.
ગિરિવરો હીંચકતા હતા
હિન્ડોળા ખાતા એનાં મુદ્ધકાંઓમાંથી.
કિરણો નહોતાં એનાં અગ્નિલોચનોમાં;

૬૧૦

એ હતાં પ્રલયનાં અત્માત્મ:
પડે ત્યાં પ્રલય પ્રવર્તવિ.
પાંપણોમાં પરોવી'તી સૂરજમાળાઓ.
ચરણોની અંગુલિખીણોમાં
સળગતાં'તાં પાતાળમંડળો.
એનો શ્વાસોચ્છવાસ નહોતો;
એ હતી વડવાનળની ઝાળો:
નીરવાસી નારાયણને યે દઝાડે.
એના નીલાંબર વેશમાં
હતાં કૃષ્ણવર્ણીં છાયામંડળો.

૬૨૦

મુદ્રામાં હતા રુદ્ર ને ભદ્ર.

૬૨૧

અને આનન્દતી હતી એ ભયંકરતા.

ગેળલાતીગર સાચરગાલીએ

નાચતા'તા એ પ્રલયપુરુષ,

ને ઝાલતા'તા દિશાદિશાના અંબોડલા

જલધિનાં જળ પાવાને.

દિશાઓ ભાગતી'તી અનન્તમાં.
 ઉછળતા સાગરમોજ હતા
 એના નીલાંબર પલવટની કરચલીઓ;
 ને કરચલિયે કરચલિયે હતી વીજકટારો.

૬૩૦

એના કરખડ્ગો વીંઝાતા હતા
 ગગનસ્પર્શતી મેઘમાળાઓમાં.
 જ્યારે જ્યારે પ્રલય પ્રવર્તે છે
 ત્યારે ત્યારે પ્રગટે છે પ્રલયપુરુષ:
 અધર્મને ચે બોળે, ધર્મને ચે બોળે.
 પ્રલય ભૂંસે છે વિશ્વની પાટી.
 એમનો રંગ છે કલિનો રંગ,
 એમના ભાગ્યદેશે છે કલિત્રિપુંડ્ર.

૬૪૦

રુદ્રના ગણનાથ સમા,
 જોગણીઓના જોગેશ્વર જેવા,
 ભવભયંકર એ ભેરવનાથ
 આવતા'તા દ્વારિકાની દિશામાં,
 દિશામંડળને ચાંપતા ચાંપતા.
 અન્તરિક્ષ કમ્પતું'તું અંગસ્પર્શે.
 કૃષ્ણદેવ ને કૃષ્ણદેવનું સુદર્શન ગયે
 દ્વારિકા હતી દામણી.
 ઝંખવાયા હતા એના રતનકાંગરાઓ,
 ને ગાતી'તી અશ્રુગીતા.

૬૪૭

યોજનયોજનવાની પગલીઓ પાડતા

આવતા'તા એ પ્રલયપુરુષ.

૬૫૦

પ્રારબ્ધ ચાલતું એમના પડછાયામાં.

અને પ્રલયપુરુષ પોતે હતા પડછાયો;

- મહામૂર્તિ હતી મહદાકાશને આરે.
પ્રલયપુરુષની પાછળ, આધે આધે,
અક્ષાંડના અક્ષધાટે,
ઉભા'તા પરમ પુરુષ—
પરઅક્ષના પુરુષાવતાર.
કચ્છારેક વાતા'તા એ વાંસળી,
કચ્છારેક પૂરતા'તા એ શખ,
કચ્છારેક વગાડતા'તા મહાદુંદુભિ.
૬૬૦ ચાર-ચાર યુગનાં વાગતાં ત્હાં ચોધડિયાં.
પરમ પુરુષ હતા આનન્દમૂર્તિ,
પરમ પુરુષ હતા રસપ્રતિભા.
એમની ભમ્મરે ઉગતાં વિશ્વકલ્યાણ;
એમના લલાટદેશે લખ્યા.હતા
સર્વોદ્ધારના અક્ષમન્ત્રો.
કરમાં હતા લોકલોકના આદેશ.
ભૂત ભાવિ ને વર્તમાનનાં બહેણુ
વહતાં'તાં એમનાં કાકીમંડળમાંથી.
આભવિશ્વાળી એમની હાથેળીઓમાં
૬૭૦ રમતા'તા કાળ ને અવકાશ.
વિધાત્રી હતી એમની સૌરભસ્વામિની.
દ્વિશાદ્વિશાને હૈયે આલેખાતી'તી
પરમ પુરુષની ગેબી ગહનતા.
પરમ પુરુષ લખતા હતા
પરઅક્ષનું અક્ષાંડકાવ્યઃ
આત્મકથાનું મહામહામહાભારત.
૬૭૭ મન્વન્તરોની કાળવહી.

- પરમ પુરુષના શંખનાદે
નાયતા'તા આજ પ્રલયપુરુષ;
- ૬૮૦ પરમ પુરુષના દુંદુભિનાદે
ગાજતો'તો આજ મહાસાગર.
પ્રલયપુરુષ હતા નટરાજ
ને પરમ પુરુષ હતા સુતધાર
બ્રહ્માંડની બ્રહ્મલીલાના.
એમ ભજવાતું હતું
- ૬૮૬ દ્વારિકાપ્રલયતું મહાનાટક.
૬૮૭ પ્રલયપુરુષે કૂચાડી સુધમાને.
કુરુક્ષેત્રની પ્રથમ તિથિએ,
પાપમોચની એ એકાદશીએ
- ૬૯૦ સ્થામસ્થામા ઉલટયા હતા
અઢાર અક્ષૌહિણીના મહાસાગરો :
અશ્વો, રથો, હાથીઓ, પતાકાઓ :
ચાપ બાણ સાંગ ગદા ખડ્ગ ચક્ર;
શતધ્વીઓ, સહસ્ત્રધ્વીઓ;
દેવોના દેવાઓ, બ્રહ્મના બ્રહ્માઓ :
એવા ધ્રુવવતા'તા આજ પ્રલયપુરુષ
મહાસાગરના મહારણમાં;
ને એકલપંડે ખેલતા'તા કુરુક્ષેત્ર
આભને ઓછાયે.
- ૭૦૦ ભીષ્મે એ હતા, પાર્થે એ હતા.
પરમ પુરુષ જ્ઞેતા ને હસતા.
૭૦૨ એ હાસ્ય હતું શોકછાયાળું.
દ્વારામતીએ કીધો સાગરપ્રવેશ;

- કૃષ્ણ પાછળ દ્વારિકા સતી થઇ ;
 દેવ પાછળ સિધાવી દેવાંગના.
 સો વર્ષની સંગાથિણીથી
 સહો ન ગયો હરિનો વિરહ;
 વૈધવ્ય ન વેઠાયું વીરાંગનાથી;
 ને હરિવરની સંગાથે સિધાવી
 હરિવરની લાવણ્યમુખી લાડિલી.
 દ્વારિકાએ એમ ઉજવી કૃષ્ણશતામ્બી
 આયુષ્યનાં દાન અર્પી-અર્પીને.
 વિશ્વે જોયો એ વિરાટવિધ્વંસઃ
 જાણે પૃથ્વી ફૂળી ગમ્મ જલધિજલમાં,
 જાણે અલ્પાંડ ભાંગી પડ્યું.
- ૭૧૫ મહેરામણ પી ગયો કૃષ્ણનગરીને.
 અને ત્હો યે રહ્યું એક શિખર,
 જે ન ઝમકોળાયું પ્રલયપુરુષથી યે.
 મહેરામણે માઝા મૂકી . અલ્પાંડની,
 ૭૨૦ પણ અલ્પની ન મૂકાઇ માઝા
 મહાકાય મહેરામણથી યે.
 વનતરુઓ વચ્ચે વૃક્ષરાજ સરખડું,
 ગિરિશિખરો મધ્યે ગિરિશિખર સમોવડું
 આભઉછળતા અમ્બોનિધિના તરંગોમાં
 ઉભું હતું હરિવરનું હરિમન્દિર.
 મહેરામણને એ અવગણ્યું,
 પ્રલયપુરુષને એ હસતું,
 પરમ પુરુષને એ પ્રણમતું હતું.
 ગર્વગરવો મહાસાગર

૭૩૦

ધેરતો, ધૂમતો, હીંકારતો, કુંકાડતો, ધૂધવતો,
 ને પ્રદક્ષિણા કરીને પછડાતો.
 હરિમન્દિર હતું વીજળીનો પ્રાસાદ;
 પ્રલયપુરુષ બાથ ભરતા કે દાઝતા.
 મહાવિનાશ મધ્યે અવિનાશી
 ઉભુંતું એ અવિનાશીનું મન્દિર:
 એક, અજીત, ને અણુઆયમતું.
 દેવતેજ ન હોલવાય પાણીથી.
 કાળનો સાગરે કહેતો હતો
 કે હરિમન્દિર છે કાળથી પર;
 પરબ્રહ્મ મ્હોટા છે પ્રલયથી.
 હરિવરને હોય નહિ હાર.

૭૪૦

૭૪૧

પિંડારક તીર્થના ઋષિવરો
 પછી જાળને વસ્યા હરિમન્દિરમાં,
 બ્રહ્મર્ષિઓ થયા બ્રહ્મના મહેમાન,
 ને ગાયાં ત્યાં હરિવરનાં ગુણગાન.
 દેવપાઠ્યા દેવર્ષિ આવતા
 ને દેવતંબૂર ત્યાં રણુકાવતા;
 ને ગાતા નારદગીતા કે
 મદ્મક્તા યત્ર ગાયન્તિ,

૭૫૦

તત્ર તિષ્ઠામિ, નારદ !
 એ તંબૂરસૂરે પધારતા ત્યાં શ્રી હરિ
 વૈકુંઠની મહાવિજ્ઞતિઓને ત્યાગીને ચે.
 જગત જાગી ઉઠતું એ હરિકીર્તને
 ને જાગી ઉઠતો માનવવંશ,
 સૂર્યનાં સૂર્યતેજ સમેાવડો પછી

- પૃથ્વીમાં પ્રસર્યાં ભાગવત ધર્મ. —
 ઋષિવરોએ દ્વારિકાનું કીધું તીર્થ
 ને તીર્થની કીધી મુક્તિપુરી;
 અને એમ કીધું સાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત.
 ૭૬૦ સમાધિભાષાનાં એ ઋષિસૂકતોને
 ગૂંથી-ગૂંથીને ગૂંથાઇ પછી
 શ્રીમદ્ ભાગવતની હરિસંહિતા
 ૭૬૩ વિશાળા વૈષ્ણવ ધર્મની.
 જળજળખંડાકારની વચ્ચે,
 આંખપાથર્યાં અમ્બોનિધિ મધ્યે,
 આલઆરે ચન્દ્રમા સમું.
 ક્ષીરસાગરે શેષશાયી જેવું,
 એકલવાયું ઉભુંતુ હરિમન્દિર—
 સાગરસોહામણું ને સંસારસંજીવનું.
 ૭૭૦ ને અવનીની આંખડલી સરિખડું
 માંડી મીઠે નિહાળતું હતું
 ઉગતીઆથમતી યુગાવલિઓને;
 ૬૩૦ જળે વાટ જોતું હોયને
 હરિવરને પાછા પધારવાની.
 વરધો વીતતી, મન્વન્તરો આથમતા;
 સહુ ઉપર પડતો'તો અનન્તનો પડભાયો!
 સામગીત સમો, ઋક્મન્ત્રો સમો,
 હિમાદ્રિના શિખરશૃંગ જેવા
 શ્રી હરિના હરિમન્દિરનો હતો
 અનન્તનો એક જ ઉદ્દ્યોધ:
 ૭૮૦
 ૭૮૧ 'હરિ બોલ,' 'હરિ બોલ,' 'હરિ બોલ.'
 હરિ બોલ, હરિ બોલ, હરિ બોલ;

- ૭૮૪ નભઉરના પડદા ખોલ-ખોલ,
હરિ ખોલ.
જુગજુગના વહે વિભુ અમિત ઓધ,
હરિ ખોલ;
આ ઇન્દ્રધનુષ્ય દોરાયે;
ઉગી, ખીલી, આથમી જાયે;
પડે પ્રલયપુરુષના શર અમોધ,
હરિ ખોલ.
૭૮૫ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ.
સુણુ વિશ્વકાવ્યના કાંડ-કાંડ,
હરિ ખોલ;
પેએલા અનન્તના આરા;
ત્યાં અખંડ છે ઉજ્યારા;
કહે 'અક્ષ' 'અક્ષ' 'અક્ષાંડખંડ',
હરિ ખોલ.
૭૮૬ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ.
પ્રારબ્ધ પીતો ઝીલ જગતજાળ,
હરિ ખોલ;
૮૦૦ જો, પ્રલયપૂર ઉછળે છે;
જો, પ્રયંડ નભ પ્રજળે છે;
આનન્દસુખે પી મહંકાળ,
હરિ ખોલ.
૮૦૪ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ;
સુણુ પ્રલયપુરુષના પ્રલયદોલ:
હરિ ખોલ.
૮૦૮ હરિ ખોલ, હરિ ખોલ, હરિ ખોલ.

ગીતાવલિ

પાનું

સાગરિયો શિરમોર

૯૨

અંડ પહેલો

૧, હરિ ! ત્હારે કાકી-કાકીને હિન્ડોળ

૧૭૧

૨, હું તો હરિની દેવહંસલી.

૨૪

૩, સકલ આ બ્રહ્મચક્રનાં ચક્ર.

૪૧

અંડ બીજો

૪, અમે તો કારમા કૃષ્ણકુમાર

૪૬

૫, જળની ઝરણી વહે રે લોલ

૫૩

૬, સંસારિયાની વડવાનળની ઝાળ

૬૪

અંડ ત્રીજો

૭, સાધુ હો ! સુણો હરિની ગિર્વાણ.

૭૮

૮, પગલાં પડે છે મધરાતનાં.

૮૭

૯, પગલી વિરાટ, મ્હારી પગલી વિરાટ.

૧૦૭

અંડ ચોથો

૧૦, જય જય, જલધિની જયજયોત !

૧૧૧

૧૧, સાહેલીઓ ! આપો-આપોને વિદાય

૧૩૦

૧૨, હરિ બોલ, હરિ બોલ, હરિ બોલ.

૧૩૯

